Л Б17
1283

СРПСКИ ПРИПОВЕДАЧИ

В. КАРАЏИЋ, Б. АТАНАЦКОВИЋ
СВ. РАНКОВИЋ, Л. ЛАЗАРЕВИЋ
М. ГЛИШИЋ, Ј. ВЕСЕЛИНОВИЋ

БЕОГРАД
ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРНИЦА НАПРЕДАК

Л Б 17
1283

УНИВ. БИБЛИОТЕКА
И. Бр. 112093

1. Свеска — МАЛА БИБЛИОТЕКА — Свеска 1.

Јован Јовановић-Змај:

ВИДОСАВА БРАНКОВИЋЕВА.

—:—

У СОЛУНУ, 1917.

Штампарија »Велика Србија«

ВИДОСАВА БРАНКОВИЋЕВА.

— Јован Јовановић-Змај —

Давно је то било, о чему ћу да вам приповедам. Има томе више од сто година. Који би ми могли сведочити, сви су помрли, још само скаска*) мало живи у околини Р.; а да не би и она, можда скоро, са којом старом баком умрла, ево је ја бележим, како се сећам да сам је кадгог чуо.

1.

Ко први пут дође у тај наш лепи питоми Срем, у ту красну Фрушку Гору, нек не тражи ту српских Алпа; нек не тражи дивљу лепоту стрмих врхова што их око не домаша, ни страшних провалија куда ни сунчани зрак не допире; нек не тражи ту српске Етне и Везува што ватру, лаву и камење баца — све ће то пре у Црној Гори наћи.

*) Прича, бајка.

Овде је друкчија лепота.

Фрушку је Бог створио одмарајући се.

Фрушка ми се чини као смерна жена, као добра мати: питоми, обли, лозом плодни брегови су као дојке за милу јој децу, за Србе; а деца су благодарна, па су мајку накитила драгим камењем. — Или зар нису четрнајест манастира четрнајест драгих каменова!

У том питомом Срему, у тој красној Фрушкој Гори, поред Дунава, лежи село Р. — Ту ћемо се мало задржати.

Ко ће за мном, нека лагахно, на прстима, уђе у одају. Лакше, лакше, болесник спава, сад је баш свео очи! Стар, немоћан слеп старац над болном ћерком дркћући Богу се моли, — лакше, да му молитву не прекинемо! Красан младић с прекрштеним рукама стоји уз постељу, у болесницу гледа као у спасење своје.

Слепи немоћни старац, то је Урош Бранковић, свештеник у селу Р. Већ педесет година како га цела околина као оца поштује и љуби. Мало је нађи људи у селу које он крстио није, нема пара који он није венчао, — а ко је за то време отишао Богу на истину, отац га је Урош опојао и сахранио.

До пре једне године био је он много срећнији и задовољнији, — до пре једне године он је бистрим очима гледао по беломе свету, — гледао је а имао је шта и видети. Пет милих синова, као пет соколова, љубили су га и дворили, а мезимица Видо-

сава развијала се уз њих као цвет каквога у свету нема.

Гледао је он своју срећу, али јој није смео веровати, јер га често мисли водише једном крвавом пољу, једном грдном гробљу у које су хиљаде српских јунака заједно са царством својим пали; јер се често сећао свога порекла, сећао се несрећнога Вука, па онда би увек уздахнуо и помислио: »Зар ја могу бити срећан? Зар може благослов на мене пасти? Та ово је све варљиви сан. Тешко мени, кад се пробудим!« То је мислио, али ником није говорио. Шта је и шта пута, служећи службу божју, пред олтаром задрхтао: грло му се стегло као да није достојан да се Богу помоли. Шта је и шта пута у свето причешће погледао и, као највећи грешник, једва га је смео примити. А све зашто? Управо ни сам није знао...

Нема црњега ни страшнијега греха него род свој издати!...

Страшан је то грех који и на невине пада!...

За једну годину дана много је пет дубоких рана, много је пет црних рака. Коме ће још зла срећа толико снаге дати, да пет красних синова за годину дана изгуби, да се са пет гробова жив кући поврати!

Урош Бранковић изгубио је свих пет соколова, свих пет синова. Четворицу је горко оплакао, али су му и сузе испрале бели свет из очију. Четири су му гроба четири црне копрене навукла на очи. Кроз четири мрачна гроба пети није могао ни

МИЛОШ Н. НИКОЛИЋ АДВОКАТ БЕОГРАД

видети — петог сина није могао слепи отац ни оплакати. Откуд би и било суза? — Та да је извор, усахнуо би, а како неће очи за четири сина!

Несрећа, кад се захука, не зна шта је доста.

Кад су петог сина Бранковићевог сахранили и с гробља се враћали, Видосава је водила оца за руку. Киша је пљуштала из неба, из земље. Пут их је водио преко потока који на великој киши тако набуја, да камење и кладе ваља и собом носи. А сад је дерала права бујица. Мали мост, који је на потоку био, већ је вода помало почела дизати. Видосава, гледајући где је већ многи свет прешао преко, да покуша хоће ли и она са оцем још на другу страну моћи прећи, стане на мост...

Нема црњега ни смртнијега греха него род свој издати!...

Страшан је то грех који и на невине пада!...

Стари Урош дозивао је: »Ћери моја, једина потпоро моја, где си? Где си, жалосна Видо?«

Али Виду је већ вода отргла, бујица занела, силно занела, валови је прогутали.

Вида је отишла за браћом!

Умри, стари Урошу! Засити се једном, тешка клетво!

Урош је полумртав пао на земљу. Не зна он кад је и како је дома донесен, како је на постељу метнут и колико је ту лежао. Кад се помало разабрао, празно му је било

у прсима као да ту већ нема ни бола ни жалости. Само је кадикад шапнуо: »Прими ме, Боже, прими ме!«

*

Видосаву је бујица занела, валови прогутали. Али јој не би суђено да тако брзо нађе мира. Та лако је умрети у несрећи! Смрт је онда и мила и драга: лек је, мелем је! Ну је мука из ружичног живота, из крила среће, пружити руке хладној смрти!

Већ је Вида била клонула у таласима, руке спустила и предала се хладној смрти; већ јој је и свест из живота умрла, већ је нежно срце последње, тешке ударце спремало, кад је снажна рука стиште око паса, подиже и опет животу поклони.

Млади Стеван Боровић, из оближњег села Н., дика је свој околној омладини, младић да му нема пара. Пун живота, пун срца и милости и поноса јуначког, одважан као што само Србин може бити! Млади Стеван Боровић десио се близу, кад је вода Виду занела. Долетео је он до потока и, као у коло, скочио је он у опасност, у пола извесну смрт.

Ко је гледао, могао је два-три оченаша очитати, не знајући чита ли их се за живот или за покој души Стевану и Видосави. Али набрзо срећа сину, и момак са девојком изиђе на сухо.

На чистом зрачку само се мало разабрала Видосава. И онда је бајним, златним, рајским погледом погледала избавитеља сво-

га. У том је погледу било више жалости него задовољства. Веће награде Стеван никада није могао пожелети, а Видино срце никад овака туга није стегла. Ћутећи дахнуше обадвоје. Али девојку опет савлада слабост и несвесна клоне на руке Стевану.

Тако су је дома донели и на постељу метнули, да је чувају као зеницу ока, да је лече сваким леком земаљским и небеским: да не увене, да не угине такав цвет који је многима у срцу усађен, који сваки познат љуби као своју душу.

То је та одаја у коју смо при почетку приповести ушли, у којој Видосава већ два три дана лежи болна.

Прозори су застрти, да једва сунце продире кроз зелене завесе. Света тишина влада у одаји. Само чујеш тешко дисање Видино. На столу мајчина душица, милодух и друго цвеће, миришући одговара уздисајима, одговарајући мирише — мирише као да се и оно за болесницу тихо и из срца Богу моли. Ту су и лекови силни и изабрани. Очева је молитва света и дубока. Стеванове су жеље срдачне, силне, моћне, пуне нада.

Које ће Види пре помоћи? — Које ће пре Богу стићи? Од чега ће пре оздравити Вида? . . .

Само да нема на свету и тешких клетава које и на невине падају! . . .

2.

Стеван се од тога доба врло променио. Као да је срећу своју из воде избавио, тако је у срцу био радостан, или, само је осећао да би радостан био кад би Вида скоро оздравила. Та да га још једаред оним очима погледа! — Онај поглед за који би увек у смрт скочио.

Дани су пролазили. Видосава је још боловала. Тешка врућица жарила је по крви њезиној, ваjала је шарене слике пред затвореним очима њеним и грозно се играла душом и примнивом њеном, тако да је тужно, гдекада страшно, било слушати те тлапње њене.

Стеван је свако јутро зором долазио из свога села у Р. Путом би увек набрао свакојака цвећа, љубичаста, плава, бела, које је све тако лепо доликовало уз зажарено лице болесне девојке.

Данас је Стеван врло рано дошао, али опет је старог оца већ на ногама нашао, брижљива поред миле му кћери.

— Поштовани оче, — рече Стеван, пољубивши седога старца у руку — ја ноћас нисам трену̀о. Станка немам, мира немам — болеснији сам него ова мила болесница. Ево ме пре зоре до вас. Излечити ме нећете; али ако ме почујете, много ће ми лакше бити.

— Говори, сине! — рећи ће му старац. — Та кога бих чуо, кад тебе не бих? Ти си ми сад место свих пет синова. Тебе је Бог

послао да ми избавиш мезимицу.

— Љубазни оче! Ја нисам размажено странче, пуно суза и уздисаја. Јаки бол мора бити на који ћу се ја потужити, а пре ћу свиснути, него што ћу се јадати кукавички. Ја сам српски одгојен и научен да не повладим срцу чим куд нагне, чим куд пожели. Али, од како сам у смрт скочио и из отвореног гроба са Видосавом васкрсао, ја нисам више ја, ја се једва познајем. Не могу ја више својим срцем владати: оно се оснажило, ојачало, отело, а ја сам постао слаб, мален, ништа — баш као сенка му, која за њим мора ићи. Не могу ја више ни једној жељи, ни једној мисли заповедити да моја буде. Све је то Видино: њу служи, њу двори. Кад сам јој први пут погледао у очи, у срце сам јој довидео, душу сам јој разумео. Одонда све већма осећам да без тог срца, без те душе, без тих очију — да без Видосаве ја живети не могу. — Сад ми је лакше кад сам вам се мало исповедио. Видосава ће оздравити, друкчије бити не може. Та Бог је жив и милостив! Пак онда, оче, је л' те оче, онда ће Видосава навеки моја бити?

Док је Стеван ове речи говорио, јекнула је Видосава кадшто, а стари свештеник махнуо је главом два-три пут, па сад му се таман облак на чело навуче. Он се дубоко замислио, а из слепих очију заблисташе се до две чисте капљице.

Зачуђено гледао је Стеван те немиле, кобне знаке. Нестрпљиво, стегнутим срцем

чекао је он кад ће и шта ће отац Урош прозборити. Подуго је чекао, зебао, док је од старца ове речи чуо:

»— Сине мој, где си? Седи уза ме: кад те не видим, могу те бар загрлити. Тако, тако! Врло си ми мио, ej, па те морам врло жалити. Камо среће да благослов божји на вас падне! Камо среће да сте једно за друго створени! Ко би желео као ја! Али почуј ме, пак суди, и мисли и сноси како знаш и како можеш. — Ја се зовем Урош Бранковић. Србин сам и душом и телом, пак увек ме је болело, увек ме је тиштало порекло моје, но тешио сам се мислећи да грех Вуков није грех мој, а гледао сам чиме могу да сперем љагу са породице своје. Пет синова мојих преклињао сам да ни зашто друго не живе до за род свој, па, ако осећају у себи капи Вукове крви, нека метну на срце најљућу гују да им она отров исиса. Казао сам им: род љубити, то је Србину све. Казао сам им нека срећу, нека спасење ногама газе, ако се с тиме не слаже. Синови су ме слушали. Да су живи, никад ми образ са њих не би поцрнео.

»На Видовдан године 17.. роди ми се мезимица Видосава, у онај исти час у ком јој је мати умрла. У црне смо је повоље примили. На свет је дошла да матер изгуби. Чудно се то дете родило, чудно је увек и било. Од четири године паметнија је била него друга од осам. Никада није плакала, до кад је слику Вука Бранковића, која се у нас од старина налази, видела. А-

онда је врискала, као да је жеравицом жегу.

»Доцније, не знам где научи ону жалосну песму о Косову, о издаји. Ту је песму увек тужним гласом певала. Али јој је лице бивало све блеђе; љупки осмех није се смео шалити са красним усницима њезиним, лепо око њено каткад је стало, па потамнело и засузило, као да допире у страшну прошлост или у будућност. Ко би је тада запитао: »Шта је, Видо, за Бога!« — важно, али укратко би одговорила:

»— Клетва!«

»Пре године дана Милан, мој најстарији син, испроси девојку и срећан дође кући. Вида изађе преда њ:

»— Ej, мој жалосни брате! Срећан си, је ли? А зар може Бранковић срећан бити? Милане, Милане, нема црњега греха, до род свој издати. Милане, Милане, тешка је клетва која и на невине пада!«...

»То рече, па га пољуби — онако као што се самртници целивају.

»Тај ми се дан Милан разболи. Други дан умре.

»Наскоро затим, једно јутро трже се она иза сна вичући: »Влајко, брате Влајко! Где је мој Влајко?... Тежак је грех који и на невине пада!«

»У том улети Влајков дорат у двор без Влајка, — а Влајко је, лов ловећи, стрмоглав пао и на месту мртав остао.

»Тако она Мирку, тако и Радмилу смрт прорече или докоби.*

* Дослути

»Од тога доба ја сам је гледао као тајну неку. Све сам веровао што је год рекла, ма да је најстраховитије било. Шта сам јој пута рекао: »Не говори, не коби, ако Бога знаш! Ја те волим као спомен четири сина своја, већма него живот, него душу своју, па је грдна мука од онога, кога тако љубим, такве гласе чути«.

»На то ће она рећи: »Волиш ме! Љубиш ме! Тешко оном ко је мене кад волео и ко мене кад узволи! Худе сам ја среће! Страшан је то грех који и на невине пада!«

»Па онда би се загледала у моје очи и уздишући би рекла: »Што ми се једнако привиђају млади Ђорђе и Јован Бранковићи, са празним јамама где су биле красне очи! За њима ено другога Ђорђа, ено Гргура Бранковића — сви слепи, са крвавим трепавицама! Оче мој, оче, и ти си Бранковић!«

»Кад сам то чуо, стресао сам се, али заман. Наскоро паде вечита ноћ на моје зенице.

»Једно јутро дође ми последњи син Дамњан и пољуби ме у руку.

» — Оче мили, — рече ми — и моји су дани избројани. Ноћас сам слушао како је Вида у сну грозно плакала и два-три пут моје име споменула. Оче, опрости ми!« —

» — Ко ће опростити, кад Бог не прашта! — рекох му ја. Мој Дамњане, добра бити неће!« — Какво добро! Та ено их сад свих пет један поред другога у земљи, у гробу. Отели су моју кућу, моју постељу.

Старац је ућутао.

А Стеван? — Њега су пренеразиле старчеве речи и туриле га у море дубоких мисли. Али брзо се отео и разабрао, те онда ништа друго није осећао, до како силно љуби Видосаву, осећао да му је и срећа и несрећа у тој болесној девојци, да га од ње нико не може раставити.

Видосава се тужно осмехнула.

— »Што ме љубиш, стари Бранковићу? Двадесет и две године сам с тобом у Хебској тамници, па ме ниси љубио, али ниси ни имао каде! — Досада смо једнако набрајали јаде Бранковићеве породице, — па јесмо ли их све набројали? Још нисмо! Зато се и махнимо, та скоро је свему крај! Већ, ходи, још ме једанпут пољуби! Слатко ли то пада! Мелем је то! Ходи! Ходи!..«

Стеван се сагнуо да подигнуту руку девојци пољуби, у том Вида отвори очи и грозно повика:

— »Та ти ниси Бранковић! Не вади ме из воде! Пусти ме смрти; пусти ме, пусти, тако ти среће твоје!«

Затим је опет очи затворила, уздисала и јецала. Кроз јецање се тек каткад могло разумети:

— » ... род свој издати!... Црн је то грех који и на невине пада!«

3.

Пола увело цвеће, жуто, опало лишће — то је смртна постеља на којој је сада

лето издисало. Сунце је зебло, па се по мало у маглу умотавало. Птице су још мало певале, али то ни налик на оно радосно цвркутање, које у мају можеш чути. У свакоме гласку одјечало је »збогом«, — кроз свако «збогом« дрхтало је тужно »јаој«—Хладан ветар котрљао је сиве, безбројне облаке, а то је престо на коме је ново господство, суморна краљица јесен седела, дремала.

И бербу су већ у Фрушкој Гори обрали, па су и веселе бербанске песме онемеле, а звучне оне велике чегрталке не тандрчу више, већ мирно гдегод леже за пећима. Место тога, ветар сада разноси само шуштање жутих листова и тупо кршкање сухих грана.

Само једно поток што жубор свој не заборавља, већ песму своју увек једним гласом поје. Али како је чути његов жубор уз песму славујеву, уз мирис љубица на зеленој цветној ливади, а како је сад кад усамљен пева, јер певати мора, или боље рећи, плаче за ишчезлим милим друштвом!

Око куће старога Уроша Бранковића простире се велики врт. Дивота је била кадгод по њему ходати, док се на свакој лехи, на свакоме џбуну, на свакој грани видела нежна рука, која је све то неговала. Сад су стазе зарасле, лехе неоплевљене, неред прорастао и погазио све што су труд и воља некад украсили.

Туда се у црноме руху шета лепа Видосава. На лицу јој се види да је тешко боловала, те та умилна красота, бледилом по-

ливена, увек ти се чини као да је гледаш на месечини.

Време је суморније и жалосније, али Вида долази помало све веселија. За браћом плаче, али неко уверење, да је то тако морало бити, блажи јој горчину суза и снажи јој нежно срце њено. Онај, да рекнем, пророчански дух, што је мучио то красно чедо, уморио се — ишчезавао је. Али зато је расла љупкост њена, и Видосава све више постајаше право девојче, какво треба да буде.

А може ли девојче бити без љубави?

Што је љубичица, мирисати мора; што је срце, уздисати мора. Љубичица ни сама не зна да мирише, да тако лепо мирише.

А зашто је сад Видосава уздахнула? — Уздахнула је што јој је то тако слатко пало, уздахнула је — не зна сама зашто. Сад је баш одјахао Стеван који је скоро сваки дан старом Урошу долазио у походе, са Видосавом се по врту проходао, с њоме говорио о свачему лепом и красном, с њоме на мраморној клупи седео и у румене око сунца облаке гледао и сестрицом је звао.

Вида није веровала да Стевана сме љубити. Још јој је кадикад немилостиви дух шаптао: »Удаљи тога младића од себе! Штета би била да и на њега падне клетва!« А овамо јој се у срцу нешто рађало што је тако слатко, а тако тешко — теготно било!

Још се прах издалека видео што га је бесни вранац Стеванов подизао. Видосава је тамо гледала и нехотице уздисала. За-

тим, да се ко близу десио, чуо би умилан, тужан глас, чуо би тужну песму:

»Ил, су јади или су жалости!
Гори јади него ли жалости.
На жалост ће и комшије доћи,
Ал' за јаде нико и не знаде,
Само срце у коме су јади«.

*

Како који данак све је слађи и милији бивао.

Љубав је расла, а зар би могла уз њу и срећа да не расте!

Благо старом Урошу! Он је слеп увиђао што никада очима не могаше видети. Увиђао је да му је кћи сваки дан веселија и срећнија.

— Ала овде нешто лепо мирише! — рече Урош једно вече кад су га Стеван и Видосава водили по врту.

— Ту је онај велики бокор рузмарина, — одговори Видосава.

— Па ту мора и онај бусен-креветац бити. Седимо, децо, да се намиришемо тога лепог мириса! Је ли да је красан, Стеване? А шта ти велиш, Видосаво моја?

Рузмарин је леп знак. Он је водио мисли, водио речи, па се говорило о радостима земаљскима, о љубави, о верности.

Сви су троје раздрагани наједаред занемели и замислили се. Једна реч само, па све три душе да намах постану срећне.

Али старац не умеде почети, а Стевану се грло стегло. Уз старца је Видосава

седела, па час на лицу очевом, час на лепоме момку гледала је борбу мисли и отимање жеља. Она не знаде ништа мислити, већ је стрепила као прут, бојала се прве речи која ће се проговорити.

Замишљен, ухвати старац Стевања за руку баш тамо где му је на прсту златан прстен стојао.

— Какав је то прстен, Стеване?

— Тај ми је мајка на самрти дала, па ми наложила да тим прстеном кадгод вереницу прстенујем. Али тако ми Бога!...

Уз те речи запламти се Стеван као ватра жива, а бледо девојче побледи још те већма, као најлепша бела ружа.

— Али тако ми Бога, или ћу га до гроба сам носити или ће га Вида примити!

*

Ох, сређо, али си златна, а, љубави, дивно ли се награђујеш! Оваки часе, силно ли претегнеш све невоље и зла која нападају на човека.

Рузмарин је мирисао, али како лепо, како силно и умилно!

Сунце је седало, огледајући се у слатким сузама слепога Уроша и у прстену на Видосавиној руци.

Кад су се срећни растали, свако је у себи бројао колико је недеља, колико ли дана до тога славнога *Ђурђева-дана*.

4.

Како се дочекао тај славни Ђурђевдан? Како су то време проводили Стеван и Видосава?

Дошла је она љута зима, стегоше они тешки мразеви, мећаве, вејавице — они хладни ветрови. Та није то била зима, нису то били мразеви, ни ветрови — није то било ни љуто, ни тешко, ни хладно, ни мразно! Нашим вереницима као да је вејао румен снег, као ситна, у небу раскидана, ружа. Топлу љубав мраз не мрзне, а ветрови јој доносе све онај лепи мирис што га други нико не осећа — доносе однекуд, Бог зна откуд, мирис рузмарина, милога им цвета.

Па оне зимске вечери! Тиха радост, мирно весеље, пуно задовољство. — Кад Божана, стара Видина дадиља, седне близу пећи, па почне оне старе приповетке, што те и језа хвата и коса ти расте и срце ти заплamти и суза полети. А кад мало застане, вретено јој чујеш где зврктi, — као год што гуслар на најлепшем месту песму прекине, па пусти гусле да гуде оно што се ни певати не да, већ се само осећати мора. А напољу пушка пукне, коњ захрже, хрт зацичи: ето Стевана из лова, као да је из оне мртве приповетке жив изникао.

— Помози Бог, срећо моја!

А свећа се заигра, задршће. Стари Урош сузу убрише. А како је Видосави, како је дивној невести? То ће многа моја читатељка боље знати, него што ја рећи могу.

А кад кући пође, па га Видосава испрати, он јој као стидљиво пришапне колико има још до Ђурђева дана.

До Ђурђева дана је све мање бивало. Зима је прошла као у сну. Цвеће и лишће је никло све лепше за лепшим. Славуја гласи долазише све слађи за слађим. Али лепшега листа, слађега гласа не би, но што је Видосави данас стигао.

»Злато моје,

Како те љубим, ти добро знаш, али слатко је мени то спомињати. Ти си ми свет, ти си ми живот, ти си ми све. Прекосутра освануће дан, кад се и ти нећеш стидети љубав твоју пред олтаром посветити, пак је пред Богом и светом мени поклонити. Зора ће ти сватове донети. Свати су изабрани, све је врсно, весело, ваљано.

Буди весела и радосна, невестице моја,

твоме верноме

Стевану«.

*

Знате ли оно лепо цвеће што му на танкој зеленој стабљици висе све ситне бледе чашице; извrнуте чашице просипају леп мирис, а мирис се разлива као река, а по њој као да невидљиве виле пливају и певају:

Ој, Ђурђицу, где си сејан, —
Где си бран?
— Леп је, свет је, чудноват је
Ђурђев дан!

Ђурђиц је то цвеће. Сад га баш Божана придева Видосави у косу, па како лепо доликује на тој бујној свиленој коси! А стара дадиља јој говори:

— Тако, тако, мој голубе, сад си окићена као она Цветка девојка, што сам ти увек приповедала да су се о њу седам царева били. Али што си ми тако снуждена, кад би требало да си најрадоснија?

— Добра даљо, морам ти казати, чудан, неповољан сам ти сан снила. Овако сам, као сада, обучена била и, кроз собе ходајући, викне ме неки мутан, таман глас да станем. Ја погледам горе и видим да сам баш стојала под сликом нашега несрећнога прамдеде. Сва сам стрепила. Али он подиже руку, па се ухвати за оквир и полагано сиђе из њега. А оно празно место остало је црвено као крв. Кад је до мене дошао, рече ми: »Ћерко моја, ти си невеста. Дај да те и ја благословим и даривам«! Па се маши за овај мио прстен, те ми га скиде са руке. »Овај ћу« — рече — »алем извадити, тај изгледа као окамењена суза, а ево ти што лепше. Овај рубин, то је кап српске крви са Косова поља, тај ћу ти метнути у прстен, тај ће ти боље стојати, у томе ће ти и благослов бити!« Затим се опет попне на своје место и постаде опет мртва, стара слика, као што је и био. Слатка даљо моја, још стрепим кад се живо сетим, а оцу не смем ни речи рећи.

И јесте Видосава сва стрепила. У тој души канда се опет појавише црним словима написане речи:

»Нема црњега ни страшнијега греха, него род свој издати!«..

»Тешка је то клетва која и на невине пада!«

*

Одби се вита грана!

Већ су упрегнути бесни коњи, бељци, вранци и жерави, па не мирују, већ ногама копају. На њима се витлају они бели сади-пешкири. Хајде да се путује! Хајде да се путује!

Али још не може да се распусти коло, као да је у весељу срасло, а како ће се отргнути Видосава од мила бабајка свога!

Има суза, не биле горе никада! Има благослова, а не би ли га Бог прихватио!

Али весели, несташни сватови за то и не маре, већ се спремају и певају:

Не плачи, лепа Видо, време је полазит',
Ни у твом белом двору шећер не ниче,
А у нас шећер ниче — Стева делија!

Па ошини она четири бељца, на којима је Видосава са старим сватом, а други сватови за њима. Оде вика, оде ларма као да је никад ни било није. За тили часак ни праха није видети, јер српски сватови не иду, већ лете.

А празно, мирно оста око старца Уроша.

Пут је сватове једнако Дунавом водио. Са једне стране су високе планине и виногради, с друге је стране камење које хладни Дунав запљускује.

Видосава је тако бледа, тако сетна невесела била, као да и сад онај ноћашњи сан на јави снева.

Сунце је близу запада било, па се они красни зраци сиграше са барјацима и перја-

ницама, златише пушке и оружје, а кад ухватише драги камен Видосавинога прстена, преливаше у њему свакојаке боје: час је био чисто плав као можда она горња страна неба какву је само анђели виде; час као љубица, да такве у свету нема; час је био као наранџа какву је само жедна Персијанка, спавајући на крилу свога драгана, може сневати; а часком опет црвен, румен, баш као она на Косову проливена српска крв.

Сад је баш Видосава погледала у прстен. Вриснула је као љута у процепу гуја:

— Крв, силна крв! . . . то је . . . !

Па несвесла паде главом на старога свата. Стари сват скочи да коње заустави. Али ко ће хале у најбржем лету зауставити? Коњи се почеше трзати и зазирати.

У тај мах несташни чауши долете, опаливши пушке из кубура. Више није требало.

Пљуснуо је Дунав као да је гром ударио у њега. Бесни коњи занеше несрећну невесту у хладни гроб.

То је све било у једном тренутку.

Сватови се чисто окаменише. Нека језа им кроз срце промили, али донде је Стеван већ у Дунаву био: скочио је у смрт да из ње изнесе живот и срећу.

Да зле коби!

Вода избациваше их обоје.

Још један загрљај само, — али какви су загрљаји утопљеника! Још један шапат само, али тешко и страшно је што се у крилу смрти говори!

— Зар нисам рекла, Стеване? Рекла сам да је то тешка клетва, али опрости!

Већ је двадесетина пливача хитро пливала да их изнесе, да их избави, али ко ће против тешке клетве, против промисла Божјега!

Стеван и Видосава дубоко су у Дунаву загрљени лежали. А душама њиховим ваља да је боље било тамо где је и стари Урош брзо за њима дошао.

* * *

Ја сам већ ову приповетку сасвим и заборавио био, као да је никада ни чуо нисам. Али пре неке године био сам у Новом Саду на једноме погребу. Покојник је био гроф; умро је самац без икога свога, слеп сиромах — сасвим слеп и звао се Бранковић. То је можда последња грана те породице.

Онда сам се сетио, онда ми је тако било као да сам Видосавин глас чуо, где тужно силном скупљеном народу збори:

»Нема црњега греха него род свој издати!«...

»Тешка је то клетва која и на невине пада!«

3. Свеска — МАЛА БИБЛИОТЕКА — Свеска 3.

БОГОБОЈ АТАНАЦКОВИЋ:

БУЊЕВКА.

У СОЛУНУ, 1917.
Штампарија Влад. М. Анђелковића

БУЊЕВКА.

— Богобој Атанацковић —

I.

ДЈЕВОЈАЧКА МАРАМА.

Тамо, где се Војводство с Мађарском граничи, лежи једна убава варошица која се зове Баја.*)

Пре педесет година Баја бијаше чисто српско и буњевачко**) мјесто. Данашњим даном Срба нема више од неколико стотина. Буњеваца има око пет хиљада. Два краја вароши, у којима Буњевци живе, зову се »Писак« и »Салаши.«

Бијаше у недјељу после подне.

Сав свјет бјеше на улицама. Пред домовима, под хладом од багрена, сједјаху у круговима људи, жене, момци и дјевојке. Гдјекоји прохођаваху се по улицама и пјеваху различите народне пјесме. Други се пратише са гајдама и тамбурама. Весео свјет, весели људи!

*) Варошица у Бачкој.

**) Буњевци су у Бачкој и Славонији католици, који говоре западним наречјем.

— Да-бог-ме, Љубо; али јесте благо што је срцу драго, а Јаков је љеп и поуздан момак. Такав је момак увјек драго срцу дјевојачком.

— Љубо — продужи опет млада после мало ћутања, видјевши да се дјевојка не да наговорити — ти ћеш се кајати што ме нисси послушала.

— Никада, снахо.

— Кад чују момци да си ти Јакову дала корпу, ниједан те више неће хтети погледати. Ако ти Јакова одбијеш, никад нећеш наћи јарана у цјелој Бајн.

— Ни нећу.

Млада видјевши да ништа не може учинити, устане срдито с клупе.

— Немој се срдити, снахо.

— Како се не бих срдила! Такав момак, као што је Јаков, да добије корпу; а он тебе тако бегенише како те никад нико неће бегенисати. Па бар да ми кажеш зашто не може ништа бити.

— Оно бива што је суђено — одговори дјевојчица уздишући и своју снаху за руку ухвати.

У тај мах нагло дотрче два коња у колима. Коње је гонило једно момче од прилике од петнајест година. Дошавши према

дому, пред којим је сједела Љуба са својом снахом, момче заустави коње па повиче:

— Помози Бог, сестро!

— Бог те помогао! — одговоре обадвје женске у један мах.

— Гдје је дом старога Јозе П-ћа? – запита момче.

— Ово је! — одговори Љуба, показујући дом пред којим је сједела.

— Да ниси ти његова кћи Љуба?

— Јесам.

Момче скочи с кола, приђе к женскима, ухвати Љубу за руку и поведе је на страну једно два три корака. Послье откопча свој пруслук и извади из њедара једну артију, из које измота један златан прстен.

— Познајеш ли ову бурму?

— Познајем, — одговори дјевојка зарумењивши се до ушију.

– Чија је?

— То је бурма Милоша К.....!

— Добро, ти си коју тражим, — рече момче, послье тога приступи ближе дјевојци па јој нешто на уво пришапће.

Дјевојка цикне, послье се уздркће као да је грозница хвата, обадвјема рукама стисне своје прси, а лице јој пребледи као у мртваца.

Њена снаха притрчи да је прихвати и упита шта јој је.

— Иди, иди брзо — по Јакова. Нека дође са својом јабуком још данас, — али данас или никада!

Млада је чудно погледа.

— Иди, тражи Јакова ма гдје био, нека данас дође; ако данас не дође, нека не долази никада!

И после ове рјечи, још нешто тихо рекавши момчету, једва се дотетура до клупе на коју падне као без душе, и на очи јој ударе плахе сузе.

II.

ЗЛАЋЕНА ЈАБУКА.

— Чичо, ја сам послала своју мараму Јакову. Данас ће доћи Јаков с јабуком да ме проси — говораше Љуба своме старом оцу, кад је после млога плача и јадиковања стегла своје срце и у собу ушла.

— О, дјевицо Марије! — викне њена мати чувши ово. — Па зашто не рече ти то одавно да се приправимо за дочек?

И после ових рјечи, не дочекавши ни одговора, ужури се, отвори један, други сандук, пође овамо, онамо, држ' ово оно. Како окретна бијаше, замало ти она постави тр-

пезу бјелим ћерћелиским чаршавом, мете печене колаче и рујно вино на трпезу.

Између тога Јозо узме за руку своју кћер и изведе је у авлију.

— Дјете моје, — говораше јој — ти си послала момку своју мараму, а очи су ти сузне. Шта је теби, кћери моја?

— Ништа, бабо!

— Немој крити од мене, кћери моја. Ако ти не бегенишеш момка, него си му послала мараму што је родбина напала на тебе и што је момак богат, онда не примај јабуке, јер ћеш несрећна бити. Од блага нема фајде, кад срце нема своје драго.

— Ја то знам, бабо, — одговори дјевојка у сузама гушећи се.

— Добро, дјете моје, ако је твоја воља и ако је суђено, а оно нека буде; ја нећу против твоје воље. Али се добро размисли, моја кћери, ти ниси на одмет твоме баби.

И после ових рјечи, пољубивши своје дјете, уђе у собу.

У томе се сумрачак спусти. Трпеза бијаше готова за просиоце, који дођоше после пола сата од прилике: Јаков, његов отац и стриц са снахом Љубицом, по којој је дјевојка послала мараму младожењи. Сви бијаху обучени у свечано руво. Ушавши у собу,

старац напред а остали за њим редом, нови свекар, у мјесто обичног »Хваљен Исус«, проговори:

— Од нас вам добра воља, пријатељи, који сте родили и за удадбу одранили љепу цуру!

— Од нас вам још боља, вама који дођосте до нас и који се кажете да сте наши пријатељи — одговори Љубин отац. — Ако сте пријатељски дошли, које нам добро носите?

— Носимо вам мир и срећу у дом сви од срца вама свима, а наш момак вашој цури злаћену јабуку.

И после ових рјечи стари посједаше около трпезе, а момак извади свилену мараму у којој бијаше велика љепа јабука, и у јабуци заведено на криж шеснајест дуката. Метнувши ову јабуку на трпезу, момков отац проговори:

— Наш момак даје злаћену јабуку и с јабуком своје срце вашој цури. Ако сте ви тому вољни и ако је вашој цури право, нека прими јабуку и нека буде наша пред Богом и пред свијетом.

Кад ово изговори Јаковљев отац, дјевојачка мајка изиђе из собе, и мало после уђе опет водећи собом своју кћер. Љуба уђе,

приђе к трпези, узме јабуку, пољуби је и мете у своју прегачу.

— Жива била и сина родила! — усклик-нуше радосно просиоци, напунише чаше рујним вином, пише и пјеваху сватовске пјесме. Љуба стојаше у углу од собе. Јаков приђе к њој, па јој рече:

— Љубо, кад да ти донесу заове погачу?

— Кад им буде воља, Јакове, али ти до-ћи још данас до поноћи на колима са два добра коња.

Јаков је погледа.

— Не гледај ме тако, Јакове, него ме послушај данас, а ја ћу тебе слушати цје-лога живота. Ја желим да ти данас пре по-ноћи код мене будеш на колима са твоја два најбоља коња; ако си што новаца при-правио да ме дариваш о прстену, донеси сад све.

— Добро.

— Је л' ти право?

— Јесте.

— Добро, Јакове. Ти ћеш мени данас по вољи учинити, а ја ћу теби враћати докле год будем жива.

III.

ВОДИЦА.

Између Баје и Моноштора има једна у-годна долина међу зеленим виноградима. На

сред те долине има извор из кога извире жива вода. Још у стара времена ова долина и овај извор бијаше свето мјесто Србима православне вјере. Данашњим даном ово је мјесто свето свима Христијанима који у Бају и око Баје живе. Срби, Буњевци, Њемци, Мађари, сви долазе овамо, ту се Богу моле, и сви зову ово мјесто српски »водица«!

Али Срби ово мјесто и данас већма поштују него други. У очи Ђурђева и Преображења Срби читају бденија и молитве, и у те дане народ се скупља из цијеле околине на водици. Гдјекоји доносе своје болеснике чак из Суботице, Сомбора, Бечеја, Кањиже и других далеких мјеста, јер народ вјерује да ће се онај болесник исцијелити који се у очи Преображења или Ђурђева код овога извора Богу помоли и умије.

Вјера спасава! Многи нађоше лека који га тражише на бајској водици.

Годину дана пре него што се ово догодило, што приповједасмо у прва два дјела, бијаше врло љепо и угодно врјеме у очи Ђурђева-дне. Сунце, које је цјео дан било жестоко, поче заилазити и буде угодан хлад.

На водицу се скупио многи народ. Жене, дјевојке и дјеца посједаше по меканој трави око извора, одмараху се и наслађаваху љепим предјелом који је пред њима и око њих. Мушки бијаху у круговима и разговараху се међу собом. Млади људи надмећаваху се у различитим играма.

А иза ових свију, под високим и гранатим липама, лежаху болесни и раслабљени. Гдјекоји спаваху, а гдјекоји трпише своје љуте муке. Ко је имао кога свога до себе, ономе бјеше Боже помози. Свој свога његује, чува, тјеши га, баје му, чини му услугу и угађа му.

Далеко за свима другима, под једном липом, лежао је млад простак*) у својој љутој болести, сам самцит. Његове муке бијаху изнајпре врло жестоке, после се мало смири и заспи. Његов сан бијаше дубок, али не миран; лице бледо као смрт, очи склопљене, усне плаве. У сну своме често се трзао, а није се будио.

Између тога звонце зазвони на кули од црквице, која је десно до извора подигнута

*) Ову реч »простак« приповедач употребљава место немачке речи »паор«, која се у Банату, Бачкој и у Срему говори и значи »сељак« и »земљорадник«.

и даде знак да долази свештеник који ће бденије служити.

Сав народ на ноге скочи и побожно се прекрсти, после сви пођу и стану у круг око извора, упале многе свјеће у славу мајке Божије и Светога Ђорђа. Усташе и болесници па пођоше к извору, који могаху ићи, а који бијаху тако слаби да не могаху ићи, оне водише њихови познати, браћа и родбина.

Свештеник дође међу народ, почне служити свето бденије. Побожна молитва се подигне к небу из сваког срца, и цјела околина заječи од сложнога појања. Славујн, који пре слављаху име вјечнога Бога умиљатом својом пјесмом, умукоше, давши првенство људима који хваљаху Бога у својој пјесми.

»Пресвјатаја Богородице, спаси нас!« — рече свештеник и народ запоји то исто.

Сад болесници пођоше к извору да се у њему умију. Који се у тај часак умије у том извору, онај оздрави од своје болести.

А онај кукавац, који тамо под посљедњом липом лежи? Зар неће к извору да се умије? Он спава. Може бити да од више недјеља није могао спавати због љутих болова, па му се поткрао сан сада. Тужан, како ће му бити кад се пробуди и види да се бде-

није свршило, а он се није умио у светој води! Он ће у очајање пасти.

Не. Бог не оставља оне који имају вјеру у њега. Он њима пошаље свога анђела хранитеља да их чува у свако доба.

Једна витка, црномањаста и умиљата дјевојчица приђе к остављеном болеснику, те га са љубављу погледи, послье га поче будити. Болесник отвори своје очи. Видјевши лице љепе непознате дјевојчице над собом, узвјери се. Њему се чињаше да је то лице божијег анђела.

— Устај, брате, па иди к водици. Свештеник већ одавна чита молитву и већ је почео светити водицу. А је ли, ти си из далека зато дошао да се умијеш у осveћеној водици?

Болесник се разабере на ове њежне пријатељске рјечи, па одговори:

— Јесте, сестро; ја сам тврдо спавао. Хвала ти, сестро, која си ме пробудила!

— Богу хвала!

Болесник устане и пође к водици, но глава му бијаше врло тешка и забуњена од спавања и болести, ноге му дрктаху, и он поче посртати.

— Јаох, ја не могу! — јадикујући груне о земљу.

»Пресвјатаја Богородице, спаси нас!« Народ наново код водице запоји, свештеник замочи босиљак у свету воду, људи цјеливаху свети крст, а свештеник благосиљаше и пошкропљаваше народ светом водом и босиљком.

— А јаох мени за Бога милога! — јаукне болесник. — Браћа моја цјеливају, а ја не могу до водице и светога крста! Тужан мени — на мени нема благослова! Ја се нећу изљечити!

После тога напрегне се из све снаге и четвороношке пође по земљи пузити не би ли допузио до водице.

Али дјевојчица, која га је из сна пробудила, видјевши то, притрчи к њему и, ухвативши га за руку, проговори:

— Ти си врло ослабио, брате; хајде да те ја одведем до свете водице.

И после ових рјечи ухвати га испод пазуха, помогне му да се подигне, после га узме под руку и лагано га поведе к водици. Болесник погледа са погледом признања ту дјевојчицу, па јој дркћући проговори:

— О, дјевојко, да ти Бог да свако добро, кад си тако добра и милостива!

У томе дођу до водице, дјевојчица доведе болесника до свештеника, који у љевој руци

држаше златан крст а у десној киту од босиљка. Болесник цјелива крст и свештеника у руку, а овај га пошкропи по челу. У тај мах њему лакше буде. Глава која је врела била, расхлади се, а бол престане, као да је ко руком однео с њега. Он скрсти руке, очита молитву, цјелива икону Мајке Божије и светога Ђорђа. Послије тога окрене се дјевојци, која до њега стојаше, па, са благодарности пуним погледом премјеривши је, проговори јој:

— Бог ти платио, сестро моја! Ти учини данас мени велико добро. Ја ћу се изљечити од моје љуте болести, а да тебе није било, да ме ти ниси пробудила и к водици довела, ја бих остао без благослова и љека. Кажи ми, сестро моја, одакле си ти и како се зовеш, да те могу споменути.

— Љуба П., из Баје; а ти брате?

— Ја сам Милош К..., из Станишића.

— Жив и здрав и весео био!

Послије ових рјечи, дјевојка ућути па пође. Момче се замисли неко време, поуздано пође за дјевојком и ухвати је за руке говорећи:

— Не остављај ме, Љубо, него остани увјек до мене. Буди моја; ја ћу те пазити као своје очи у глави.

Дјевојка се зарумени од стида и ништа не одговори.

— Хоћеш бити моја, добра дјевојко?

— Ти мене просиш, а знаш ли ти да ја нисам Влахиња, ја сам Буњевка.*)

— Та нисам ни ја Влах већ Србин — она иста крв од које си и ти.

— Добро, момче, али ја нисам твоје вјере.

— Како ниси моје вјере? Зар ти не вјерујеш, као и ја што вјерујем, Бога, Исуса, сина Божијег и Марију, мајку Исусову?

— Ја вјерујем, — рече дјевојка с одушевљењем, — али ја не идем у ону цркву у коју ти идеш.

— Ти можеш у ону у коју ја идем, а ја у ону у коју ти идеш: у обадвије се слави име Божије, име Исуса, сина Божијег, и Марије, свете мајке Исусове. Црква људе не треба да дјели, већ да споји и мири. Буди моја љуба! Ја тебе милујем као своју душу, и пазићу те као своја два црна ока. Хоћеш ли бити моја?

— Хоћу! — стидљиво одговори дјевојка, а лице јој сине као јарко сунце.

— Хоћеш? — Благо мени, дјевојко! Ја ћу

*) Католик у оним земљама зове православног »Влах«, а православни католика »Буњевац« или »Шокац«.

с тобом врло срећан бити. — Али ако ти мене изневјериш?

— Нећу, тако ми моје вјере!

— Дај, дакле, своју бурму, а ево теби моја; онда ћемо бити прстеновани овдје на светом мјесту пред иконом мајке Божије, коју ти вјерујеш као и ја.

Дјевојка му даде своју бурму, а он, метувши је на прст, скине са свога прста другу и даде дјевојци.

Послије овога прође цијела година дана. Милош је сваке недјеље долазио у Бају и састајао се са Љубом.

Између тога у Љубу се загледа син најбољег газде на Салашима, Јаков, и хтјео је узети за жену. Она не хтједе ни чути о томе, јер је она љубила Милоша, а Милош јој је обећао да ће доћи и да ће је просити баш онај дан, кад је Љубу наговарала њена сна да пође за Јакова.

Ми смо видјели, у почетку ове приповјетке, како се Љуба томе опирала док није дошло оно момче и Љуби једну бурму предало.

Бурма та бијаше она иста коју је она на водици Милошу дала.

IV.
ЂУВЕГИНИ ЈАДИ.

Око поноћи Јаков бијаше пред домом старога Јозе П... са својима колима и два помамна коња.

Љуба бијаше пред домом.

— Хоћемо ли, Љубо?

— Имаш ли новаца код себе?

— Сто форинти готових новаца бијаше у мене; ја сам понео, ево ти све.

— Хвала, Јакове; примам ово, али да ми се заречеш да никад нећеш питати за те новце.

— Заричем ти се. Ја теби новце дајем, а ти чини с њима што ти драго.

— Е, сад хајдемо!

И после ових речи, посадивши се на кола, рече:

— Терај!

— Куда?

— У Станишиће.

— У кас или полагачко?

— Што коњи боље могу.

— Де-не! — викне Јаков својим коњима, а коњи полете као змајеви.

После једног сата Јаков се окрене па запита:

— Хоћеш да се одморимо, Љубо?

— Гдје смо сад?

— У Гори.

— Колико има још до Станишића?

— Једна штација.

— Терај!

Јаков ошине своје коње, коњи полете и за по сата бише у Леђену.

— Колико има јошт до Станишића, Јакове?

— По штације.

— Ако су ти коњи здраво посустали, а ти их напој; али гледај да дуго не дангубимо.

— Нећемо ништа дангубити, Љубо. Моји коњи могли би скапати, и ја их не бих напојио, кад се теби хити.

И после јошт оштрије потера своје коње, жалосно пјевајући једну народну пјесму у којој се прича како је мајка нежно љубила своје дјете, а дјете јој вели: »Зашто мене тако његујеш, моја мајко?« — »Зато«, одговори мати, јер, кад ја умрем, нико те неће нежно његовати ни љубити.

Свршивши ову пјесму, почне другу:

„Сјај, мјесече, што љепше довече, —
Душо Јуло, срце увенуло!
„Да ми види путовати душа, —
Душо Јуло, срце увенуло!

За сваком овом пјесмом Јаков је дубоко уздахнуо, јер он се сјетио своме јаду: он је видјео да њега не љуби његова невјеста.

V.

СЛОБОДА, ЈЕДНАКОСТ И БРАТСТВО.

Године 1848. сав се свјет био уздрмао, а највећма царство аустријско. Народи се побунише, говорећи да нема у земљи слободе, једнакости и братства, и да за ово хоће да војују. Мађари викаху највише за слободу, једнакост и братство. Они произвикаху то у цјелој области гдје су заповједали, и приповједаху о томе.

Народи су још у цјеломе свјету слабо дозрјели, али у Мађарској много мање него на другим мјестима, да добро разуму таке ствари као што су слобода, једнакост и братство, ако их ко не обавјести и не растолкује, јер ће сасвим друго мислити него што је, кад чују да невјеже*) проповједају.

Кад су мађарска господа прочитала нове уредбе своје и објавила народу да ће у земљи бити слобода, једнакост и братство, они нису обавјестили народ у коме смислу и како. Простаци мислише да њима нико ни у чему неће заповједати, да они нису дужни носити никакав општи терет, да они могу своју стоку у властеоске ливаде пуштати и све чинити што је њима драго.

Тако мислише Срби, Буњевци, Мађари и Немци, и тако радише.

*) Незналице.

Мађарска господа — друге не бијаше у овој области — Мађарима гледаху кроз прсте, а Србе затвараху, пребијаху и вјешаху — из братства!

Станишићани давно су се жалили на свога властелина, говорећи да је он од њих силом отео један комад земље и начинио себи ливаду. Кад господа објавише у својим новима уредбама да простаци неће бити под властелином, они одмах почеше стоку своју терати у ту ливаду. Властеоски служитељи туже простаке среском судцу; судац оде међу простаке и заповједи да у ливаду не терају своју стоку.

Простаци не хтједоше слушати, већ просто одговоре; »Господине, ви сте сами читали да су нас господа на дијети*) ослободила властеоске владе. Ако је то тако, то ми можемо сад узети оно што је наше и било, и што је властелин од нас отео«.

Кад судац, опоменувши и други пут људе, види да га ови неће да послушају, разљути се, заиште војску, опколи ливаду, и кога год на ливади нађе повеже и баци у тамницу.

То се догађало после мајске српске на-

*) Скупштина.

родне скупштине. Чича*) је у то доба на Јарку имао свој војнички стан.

Мађари кивни бијаху на Србе. Најмању кривицу, коју Срби учинише, Мађари су смрћу казнили.

Кад су Станишићане позатворали, цјело је село било у највећем страху: сваки је знао да ће ти несрећници изгубити главу.

Међу несрећним тим простацима био је и Милош К... Он је знао да му је крај, и жао му бијаше за Љубом. Он поручи у Бају Љуби да дође, да је још једанпут види.

Љуба није ништа о томе знала. Ми смо видјели, у почетку ове приповјетке, шта је она чинила, кад јој момче донесе глас о Милошу и Милошев поздрав са бурмом, коју је она њему на водици дала.

VI.

ДВА ЂУВЕГИЈЕ.

Милош сјећаше у својој тавници. То бијаше поћ у очи Спасова. Његове очи бијаху сузне, али лице ведро и мирно. »Ја ћу у правду изгубити главу, — то се зна да нама неће опростити наше судије, јер су они

*) Чичом су онда звали граничарског капетана, Србина, Јовановића, који је са својим граничарима за време мађарске буне (1848. год.) бранио шанац на Јарку у Бачкој.

кивни на нас. Бог нека им суди! Нама је боље изгубити у правду главу, него њима у неправду душу«, — »Боже опрости им грјехе!« — рече прекрстивши се после мало ћутања.

После ових рјечи, прекрстивши руке, Богу се помоли. Дуго, врло дуго се молио. Гледајући њега како се смирено Богу моли, али са ведрим лицем и мирном душом, човјек би рекао: он се приправља да иде легати а не умирати.

— Боже мој, — рече при свршетку своје молитве уздахнувши — допусти ми да још једанпут видим моју Љубу, па ћу много лакше умрети.

У тај мах у вратима од тавнице кључ зашкрипи. Милош подигне своју главу, а врата се отворе.

— Љубо!

И сав се задркће у тјелу, рукама покривши своје очи.

Љуба падне на Милошеве прси, загрли га љубећи и плачући до њега.

— Хвала теби, Боже мој, кад си ми допустио да то доживим. Милошу, драги мој Милошу, ја сам тебе избавила.

После ових рјечи извади из њедара једну хартију, у којој бијаше нешто замотано, па му пружи:

— Ево бурма коју си ми послао по момчету за спомен, ево ти и педесет форинти новаца, — врата су од тавнице отворена. Бјежи, бјежи, да не буде касно!

Милош бијаше изван себе; загрли Љубу, па јецајући проговори:

— Љубо, Љубо! Благо мени с тобом! Ти мене по други пут ослободи смрти!

Љуба спусти своју главу на његове груди.

Тако је прошло неко време.

У томе пред вратима чује се корачање једног човјека, и у тај мах врата се отворише од тавнице, а на њима се укаже тужно лице:

— Бјежи, бјежи! Сад није згода грљењу и љубљењу, јер се чувари могу сваки час пробудити.

— Јакове! — викне Љуба и полети човјеку, који стојаше на вратима.

Милош се загледа у туробно лице тога човјека, срце му се задркће, он са жалошћу и страхом проговори.

— Љубо, ко ти је то?

— Мој муж!

— Твој муж? Љубо, знаш ли што говориш?

— Знам, Милошу. Ово је Јаков, мој муж пред Богом и људима.

Милош клоне, лице му се наоблачи; мало после плане, и он тихо проговори:

— Срећна била, Љубо, са твојим мужем! Кад узимате мушко чедо, дођите на мој гроб са својим чедом.

— На твој гроб? Не, Милошу, ти треба да живиш.

— Ја не могу без тебе живјети. Ја ћу сутра погинути са својом браћом. Љубо, ти буди срећна, а просто ти било твоје невјерство.

— Немој, Милошу, говорити о невјерству! Живота ми мога, ја сам ти вјерна остала, и то што сам учинила, учинила сам зато, што те врло милујем. Ево овде на овоме страшноме мјесту пред Јаковом, пред мојим мужем, заклињем ти се да ја за Јакова не бих пошла да тебе није требало избавити. Да си ти умро, ја бих остала сама за тобом, ишла бих на твој гроб и сузама бих га заливала, али руку своју никад никоме не бих дала. Ја бих остала теби вјерна до гроба.

Сузе јој загуше рјечи, да није могла даље говорити. Милошу то врло тешко бијаше, затим благим рјечма проговори:

— Не плачи, Љубо! Бог је тако хтјео да буде. Слава његовом светом имену, буди ње-

гова воља! — Љубо, иди с твојим мужем и буди срећна, па заборави мене!

Љуба врисне:

— Не, Милошу! Живога ми Бога, ти не можеш умрети, ти треба да живиш!

— Нећу, без тебе не могу.

— А ти буди с њом жив и срећан!

Јаков, који је пређутао био, рекавши ово, ухвати Љубу за руку па је поведе к Милошу: »Ево ти рука која је мени обећана; али кад је срце твоје, нека буде твоја и рука.«

Милош погледа Јакова:

— Не гледај ме, брате! Ја Љубу бегенишем, ја бих срећан био да је она моја; али ја сам се давно већ сјетио своме јаду и видјео да она мене не бегенише. Она је мене три пута одбацила, кад сам шиљао да ми пошље своју мараму. Ја сам мислио да се она тек на цјени држи, па сам послао и четврти пут сад у недјељу што је прошла и добијем њену мараму. То вече сам је испросио. Кад је примила моју јабуку, ја сам видјео да није радосна: у мјесто да смо ону ноћ весело провели, ја морадох с њом своје коње морити и у Станишиће терати. У Станишићу смо, ето, већ четири дана. Ја сам њу видјео како иде од једнога господина до другога и моли за тебе. Ја сам видјео гдје она покла-

ња дукате што је у јабуци од мене добила, и преклиње и Богом и небом да тебе тамнице ослободе. Ја сам се онда одмах сјетио своме јаду, и сјетио сам се зашто је Љуба моју јабуку примила и за мене пошла. — Милошу, ја Љубу бегенишем ње ради, а не мене ради. Ја ћу лако сносити своје јаде, кад видим да је она срећна. Милошу, бјежи, избави себе и буди срећан с Љубом!

После ових рјечи, Јаков ућути; Љуба се зацјени од плача, па се објеси Јакову око врата.

— Јакове, хвала ти, Јакове, и опрости ми. Ти си мени врло добар.

Јаков је пољуби у чело, па Милошу проговори:

— Милошу, бјежи, брате, док је време. Скоро ће свићати, па ће бити касно. До душе, ја сам стражу јако изопијао, али се већ дуго дангуби.

Милош стојаше замишљен.

— Зашто не идеш, Милошу?

— Нећу — рече одважно. — Ви сте обадвоје тако добри, милујте се и будите срећни једно с другим, а пустите мене — ја ћу радо умрети.

Бадава бијаше прекињање, бадава плач, молба, све бадава: Милош се не даде више намолити.

— Љубо, Јакове, будите срећни једно с другим. Ви сте обадвоје добре и поштене душе. Бог ће вас помоћи и усрећити.

— Милошу, јаох тужној мени, ја ћу свиснути за тобом!

— Онда ћемо се видјети на небу, а Јаков ће испунити аманет који оставимо на овоме свјету.

— Какав аманет, Милошу?

— Срби се побунише тамо доле противу господе, која су наши бичеви, који, из пакости што сам Србин, и мени ће главе доћи. Јакове, ти ћеш наговорити своју браћу да буду њима у помоћи, па ћеш и сам отићи међу њих.

Кад Милош изговори ове рјечи, Љуби сину лице од радости.

— Милошу, — рече она — ти ћеш Јакова одвести међу Србе. Ако буде гинути, ви ћете гинути заједно, ако који кога преживи, тога ћу ја његовати за живота. С Богом! С Богом!

И не допустивши да јој што одговоре, објеси се једноме и другоме о врат, изљуби их, и вине се те је нестане из тавнице.

* * *

Други дан, око четири сата послије подне на вјешалима три простака изгубише главу.

Четврти се избавио тавнице. Пресуда је изречена и на његову главу, али њега не бијаше.

* * *

У светој николајевској цркви и монастиру фраторском у Бају у један исти дан држаху парастос.

У обадвије цркве пред иконом мајке Божије клечала је једна у црно обучена проста Буњевка, ронећи сузе низ своје бјело лице.

То бијаше Љуба П...

Она је ронила сузе за своја два ђувегије, који су у српску војску срећно доспјели, тамо, у највећем пријатељству и слози међу собом живећи, храбро се борили противу српског непријатеља, и у Сентомашу на Врбашком Шанцу у један мах пали, кад је Перцел, ушавши на Варадинској капији, њима за леђа заишао и ту потоком јуначке српске крви пролио.

ЗВАНИЧНА ИСПРАВКА.

— Слика из паланачког живота —

— Светолик П. Ранковић —

Цела наша паланчица зину од чуда. Свет се узбрујао као пчеле у уљанику, па то све трчи Тапуровој механи, да се свако увери и да се наслуша чуда нечувена. Дућанџије износе мале зелене столице, оплетене рогозом и с проваљеним седиштем или одваљеним наслоном или окрњеном ножицом — већ каква је чија »нарав» при седењу... испрече столице у вратима, па забринуто и љубопитно журе низ чаршију, тетурајући кривим и несигурним ногама које су навикнуте да у скрштену положају почивају на ћепенку. Касапи забодоше ножеве у пањ, оставише читаве ројеве мува, да слободно и весело облећу око непроданог меса и кожа, — не бојећи се говеђег репа и осталог смртоносног оружја, којим их касапи на доколици плаше и тамане, — па се и они дадоше низ ћепенке, позивајући уз пут занатлије и остале слободне грађане, за које

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА У БЕОГРАДУ

знају да су орни и неуздржљиви на новости и гласове... Жене се нарећале на прозорима и вратницама, па нервозно задржавају и запиткују пролазнике, љуте се на њихове кратке и неодређене одговоре, и не знајући узрок овој чудној журби, помажу се уображеньем и језиком, те саме стварају стотине разних комбинација и сплетака, — као што видите, — права узбуна!...

А пред Тапуровом механом слеже се народ све више и више, придолази као поводањ после плахе кише. Столови, доксат, степенице, — све је то начичкано народом, који се утајао, па, не дишући, слуша учитељево читање. Учитељ се наместио у зачеље, држи неке новинице у рукама и већ четврти пут чита гласно један допис из наше паланке. Како је страшно то што он чита најбоље вам сведоче лица свију слушалаца. Сваки је расколачио очи и отворио уста тако да су она готова сваког тренутка дати звук: а-а-а!... Доста је да вам кажем, да се у том допису најцрње напада наш господин капетан, а да би сте појмили сву тежину и значај тога греха морам вам проговорити неколико речи о нашем мирном граду.

Историја није забележила време кад је закопано наше место. Али месно предање

гласи, да су и наши чукун-дедови били најврснији и најпослушнији народ на свету. Временом је ова прва мештанска особина, у неколико, избледела, али смо другу особину ми, потомци, још више развили. Ми смо били најпослушнији народ, ако не баш у целом свету, оно сигурно у нашој држави. Бојали смо се Бога и слушали смо власт — то нам је била девиза у животу.

Знали смо и ми да се по другим местима народ дели на неке партије, да се гложи с влашћу, али се ми не хтедосмо угледати ни на кога другога, већ остасмо верни науци својих старијих. Како се живело код њих, тако смо продужили и ми. Рек'о бих да су се у самом нашем темпераменту легли узроци ових појава: нама је било немило све, што је доносило собом какву промену. Ми смо одрасли у извесним околностима, па смо желели да у тим истим околностима одрасту и наши праунуци. Ето, на пример — калдрма. Не знамо које први поплочао наше улице, али ни наши дедови, па ни ми не изменисмо ни једног камена на њима. Истина, јесмо се понекад и шалили тим. Једаред Станко берберин предложи, да молимо владу и скупштину, да се наше место сматра као неприступна тврђава,

пошто непријатељ ни с које стране не може у њега ући. На то Карадин, каменар, предложи, да поставимо на уласку у варош камени стуб с натписом: »Стан', путниче, и прочитај: ако уђеш у варош на коњу, изгубићеш коња и поломићеш ребра, ако ли се кренеш пешке, — изломићеш ноге. Размисли се, па пођи напред!....« Ми се овим предлозима свагда слатко смејемо, али нам и улице остадоше какве су и биле.

Како с калдрмом тако је ишло и у свему осталом. Код нас се у свему живело по порецима, који су нам остали од наших старих. Како је било пре стотину година, тако је и сада, — све под једну меру и на један начин. Због тога су нас све власти веома волеле, а и ми смо, вала, њих слушали. Дође, рецимо, нов капетан, нареде се избори: — ми одмах бирамо људе који су њему по вољи. Нит' он нама што вели, ни ми њему; разумемо се и без речи... После дође други, из друге партије, ми и њему чинимо по вољи: стари часници одмах сами иступају, а на њихова места долазе други, за које се зна да су капетану добри. И све тако редом, па — добро и нама и господину капетану.

Овај садашњи наш капетан, господин Миће Бурмаз, капетановао је код нас још

пре двадесет година ; после га преместише још на два-три места, па га ставише у пензију. Тако га ми заборависмо, а и он је, ваљада, био заборавио на своје старо господство,— научио се на рахатлук а и старост га сустигла, па се доста, богме и променио. Није ни чудо!

Одједном настадоше некакве промене, и једно јутро пуче глас: »Долази нам за капетана стари Бурмаз!« Да је наша Грабовица обрнула ток уз чаршију, и то нас не би толико зачудило као овај глас, јер смо држали да је господин Бурмаз давно умро. Обрадовасмо се, и Бог зна како, али притајасмо радост, да не увредимо досадашњег капетана, кога су, сиромаха, отпустили из службе. Због тога ми тих дана прависмо веома жалостива лица. а јесмо га, вала, искрено и жалили. Истина, мало нам је незгодан био у почетку: све хоће да мења, да поправља, да руши. Неки пут нас и резили:

— За Бога, људи, изгинућете на оваквим улицама: што ово не оправљате?

— Полако, господине, хоће да буде све, само полагацко, — одговори му чича Ђурђе.

Капетан се још који пут љутне, повикне, па се полагано навикне на нашу тишину и наш рад, те му после и не пада на

ум да што мења. Тако смо после и с њим много лепо живели.

Али се много више обрадовасмо господину Бурмазу. Старински човек: миран, тих, прост као и ми, па нам то много више годи. Тако ти ми лепо живимо с њим, слушамо га, па се осећамо да смо одвојени од осталог света. Слабо смо што и дознавали шта се ради по другим местима, док једног дана не пролете Саво Сарук кроз чаршију, вичући:

— Трчите, људи, пред Тапурову механу! Чудо с капетаном.

— Шта је, море? — истрчава народ из дућана и пита га преплашено: али он већ одмак'о далеко.

Тако се код нас направи узбуна.

Пред механом, као што рекох седи учитељ и чита гласно, а до њега, мало у лево наслоњен на зид механски, седи господин Бурмаз, оборене главе, ћути и слуша, само по кат-кад повуче из трешњева чибука, задими и одмахне главом, па опет слуша.

И ми се начетили, па слушамо и не дишемо. Истина, многе му речи онде и не разумемо, али сви видимо да нам капетана зорли резиле; кад дође каква крупнија реч, учитељ викне јаче, а попа се намршти и прекине га.

— Не мораш, брате, да узвикујеш толико : чујемо сви добро. Као да и ти грдиш...

— Па тако се чита... — почне учитељ да се правда.

— Ћу'де попо; не прекидај нам, душе ти, — вичу неки из гомиле.

— Ћути, попо !... читај, учо !... рекне господин Бурмаз, и опет повуче из трешњевака, па сагне главу и слуша као да се сад први пут чита.

Кад учитељ заврши четврто читање, беше их дошло још двaестину људи, који нису чули из почетка.

— Деде изнова, господин-учо, вере ти: нисмо чули оно напред, — виче неколико њих из гомиле.

— Не могу, брате, већ промукох; ево, нека ме одмени ћата, — вели учитељ и пружа новине општинском писару.

— Не, не, Ви боље читате, — брани се ћата.

— Дијете, дај учитељу још један полић, па нека нам чита, — вели газда Митар који се више од свију заинтересовао читањем.

— Читај, учо, нека види овај свет каквих поганаца има међу нама... — вели капетан и прелеће очима преко целог народа,

као да се жели уверити: јесу ли и остали таквог мишљења.

Народ, већ као што је ред, прави погодне за тај случај изразе лица: неко је рад да прикаже своје искрено учешће у капетановој љутњи, неко изражава сету или болећивост, други се мрште и љуте, — како је ко схватио значај самог догађаја...

И опет се настави читање, које се понови равно седам пута. Ја ви ни сад не умем казати све што се ту читало о нашем капетану и његовим »неделима« и »безакоњу.« Знам да се ту помиње Саво Сурук, кога су пандури, по наредби капетановој, малко продрмусали; али, брате он је то и заслужио. После му пишу за неке шумске билете, па за гласачке спискове (а ми смо још сви хвалили капетана, како је он то вешто измајсторисао, — и није човек од нас крио, све нам је сам причао); па после о неким сеоским бабама, које је капетан везао, и још триста других чуда, — па, богме, да ви'ш јесу му доста и наређали... Истина, ту га све резиле за његов рад по селима, али ми брате, велимо: зашто је власт, него да село зна за њу: — нама и не треба... код нас Богу хвала, све иде мирно и по закону. Ако се по неки пут Сарук, или ти њему подоб-

ни мало излану, — ми имамо општинску власт, која га може добро стегнути...

— Па, шта велите људи? — рече господин Бурмаз после дугог ћутања.

— Тхе, шта велимо!... да важе мацке ја бих ти сад казао, — поче газда Митар, — а овако... не знам. Да сви слошки устанемо, па прво да нађемо тог лолу, а после већ ти знаш како ћеш му судити. Зато се и зовеш власт...

— Јок, брате, не може то тако, — прекиде га капетан, а ми сви удвојисмо пажњу. — Треба све то удесити... онога... како ћу рећи... по закону. — по параграфима, брате мој... А да ја.... онога.... како ти велиш, — тхи а-а-а!... пуцала би брука на све стране.

— Море лако ћемо за параграф, господине, — вели чича Стојан, — него дај да нађемо лолу, па ћемо ми да му судимо... Зар свако бене да резили ‘вака човека, који је цео век провео служећи државу...

— Тридесет и пет година моје беспрекорне и беспорочне службе, — поче капетан, подбоден Стојаном, да пада у ватру — па то све ‘нако... И владаоце сам дочекивао и министре, и... ‘нако... свака чуда видео у мом веку, а ‘вака чуда не видех до сад...

— Како болан!... Памтим, господине, ко да је јуче било: стоји Господар 'нако 'ноде; иза њега ађутан' па овиџири и господа, а ти изађе корак напред, па поче..... баш знам како си почео: »Ваша светлост! Ми капетани и пандури, попови и грађани, ми народ«... велиш ти, а светли кнез, обрадован, прекиде, па вели: »Доста, капетане, с то мало речи казао си много«...

Поп се намршти. Овај истинити, али незгодан листак из капетанове прошлости не беше подесан за овај тренутак, стога попа стаде да заговара. — »Ја,ја брате, ко то незна. Него, шта ћемо, људи са овом незгодом?...«

Капетану као да не би право што му се прекиде сећање на његове драге успомене, па журно прекиде попа:

— Ја знам, попо, шта ћу чинити. Мени... онога... то није ваше. А ја сам само хтео... како ћу рећи... да овај... да видим: јесам ли ја код вас онај стари Бурмаз који сам и био....

— Јеси, јеси, господине! — повикаше сви у глас.

— Добро, браћо. Сад сваки на посао, а ја ћу гледати... овај... шта ћу и како ћу, — рече капетан и диже се. — Попо, хајде и ти са мном.

Поп се диже и оде с њим, народ се разиђе, али нас неколико остасмо, јер нам поп даде знак да га чекамо.

После једног сата поп се врати. Бејасмо готови да »искочимо из коже« од нестрпљења.

— Шта би? — салетесмо питањима.

— Питао депешом »окружног«, а овај му наређује да одмах напише и пошље званичну исправку.

— Ха-а-а!... Гле!... оте се из свију грла.

За тренутак сви ућутасмо. Сваки узе да представља себи како ће се писати и како ће изгледати та званична исправка. До каквог резултата дођосмо, најбоље ће се видети из тога, што се, после кратког ћутања, сви почесмо смешити.

— Па хоће ли да је пише? — запита неко.

— Мора, и да му се неће, — вели поп. — Сутра је мора послати.

— Да ли је већ почео? — рече неко.

— Ја рачунам да ће он то ноћас, — вели Митар. — Не може дању због ларме.

— Море остаде човек да пише, — вели поп. — Шта ви говорим ја.

Ми се готово запрепастимо. Сви представисмо господина Бурмаза како дува и

хуче у заседању, а са чела му лију грашке зноја.

Не говорећи ништа један другом, разишосмо се.

За неколико минута сва је варош знала шта се сад збива у заседању. У нас уђе некакав демон искушења и љубопитства, па не знамо од узбуђења шта ћемо и куда ћемо. Настаде тајац у целој вароши. Изгледа као да је какав див изишао пред нас и метнуо прст на уста, и ми сви завезасмо. Цветко казанџија остави рад, па оде у кафану и стаде да тражи с ким би играо »жандара«. Миле механџија извади печено сугаре, и метну га на пањ, али не смеде ударати ножем, него зове руком сталне муштерије и, облизујући прст, показује им како је масно и младо. Један отрча на крај вароши, да каже Петру ковачу да не клепа данас мотике.

Одмах затим појавише се сва три среска писара на коњима. Одоше у срез на разне стране. За њима изађоше практиканти и одоше у кафану. Од њих дознасмо да је у канцеларији остао сам капетан и да је, за данас, тамо приступ свакоме забрањен, осим каквог изванредног случаја.

Цела варош заустави дах. Изгледа као да се људи боје и да трепћу, да тиме не по-

ремете општу тишину... Видиш по неког како се провлачи улицом, вукући папуче низ камење, не смејући корачати, да не би папуче лупале... Жене готово да пресвисну: само претрчавају по мекој трави из дворишта у двориште, прећаскају неколико њих заједно, па не могући заситити љубопиство, изађу на вратнице и гледају има ли кога да прође, да им што год каже.

Ми људи искупили се код Тапура, па разговарамо и чекамо капетана, на ладну. Ту се довијамо од сваке руке ко може бити писац оног дописа, али ништа не могосмо закључити. У једно време бисмо готови да окривимо учитеља, али поп и Митар устадоше тако енергично у његову одбрану, да морадосмо ућутати и тражити у мислима другога, на кога бисмо бацили анатему.

— Море, људи, јесте ли при себи! — вели поп. — Зар не знате како уча пева херувику... тај не може 'нако да пише, јер му душа није зла. Хоћете ли веровати, кад год износим свете дарове, а он ми поји херувику, мени се све чини да сам међу анђелима...

— Па кад га видиш, брате, 'нако у друштву, — вели Митар, — рек'о би да је

анђео. И после тога он почитује капетана ко год и ми...

И тако ућутасмо, па само погледамо на више од куд ће наићи капетан, али дванаест проће, а њега нема. Видесмо да неће ни доћи. То му је првина од кад је дош'о међу нас, да не дође пред ручак и вечеру на ладну. Разиђосмо се оборених глава, жалећи капетана и замишљајући како он сад невољише са оним послом, који му је свакад био с неруке.

Код куће нас дочека друго зло — жене. Не можеш им дати цевапа, ни одговорити им на свако питање. Те зашто ово, те како оно, па најзад и то: зашто данас капетаница није узимала бораниjу од баштована, кад она редовно сваке среде кува бораниjу. Е, деде сад одговорите!

— Сигурно је добила 'нако од кога, или је можда...

— Није, није, није... Знамо ми, — прекидају нас наше верне Ксантипе, па за тим пусте читаву грмљаву прекора и јадања. А ми, грешни, не одликујући се Сократовим стрпљењем, ручамо на врат на нос, па бежи у механу. За нама се сипа читав град псовке, те се тиме у неколико и општи мир ремети, али на крају крајева досади се

и женама, те се опет простре тајац по нашим улицама.

Преседесмо цело после подне чекајући и ништа не радећи. Једва пред вече, кад се већ ништа није могло ни читати ни писати, појави се озго низ чаршију господин капетан. Закуцаше нам срца јаче, и ми бесмо готови да му потрчимо у сусрет, ма не знадосмо шта бисмо му рекли, кад станемо пред њега. И тако остасмо пред кафаном и ту га сачекасмо.

Како седе и запали цигару, ми одмах отпочесмо разговор, али 'нако поиздаље — као што је већ код нас обичај . . . Почесмо о данашњој врућини, па изређасмо све њене добре и рђаве стране, ма ових првих беше више, те донесмо решење да је врућина корисна, али, у себи, нико не жељаше да се она и сутра понови. После неко поче говор о киши, па се, пошто о томе проговорисмо, сагласисмо да би добро било, кад би ноћас Бог дао добар пљусак. За тим се ућутасмо и кашљуцнусмо сви по неколико пута, па да се не би и даље ћутало чича Ђорђе каже:

— Е ја.

Други одмах то прихвати, па дода:

— А ја . . .

Тако ми обично радимо, кад меркамо с које ћемо стране да подиђемо. Капетан

већ то зна, а видимо да је и он рад да се почне разговор, па му чисто неповољно што не уме нико од нас да нађе почетак, одакле бисмо могли полако прећи на главну ствар.

И ту се Митар први досети. Он поче неки општи говор о писарима, па после пређе на наше среске, и помену како су се морали данас знојити. После се већ напомену како је господин Бурмаз морао радити сам у канцеларији, како није могао изићи у подне, и ту већ изађосмо на чистину и пређосмо на главну ствар.

— Вала сам га нагаравио... 'нако... па ће да упамти Бурмаза... — поче капетан после неколиких увода и објашњења.

— Е посветила ти се, само ако си га добро опаучио, — вели Митар.

— Биће копрцања, не бери бриге!

— Бога ти, како си му казао? — пита га чича Ђорђе.

— Море, зар ти ја све памтим. Читаћемо кад изађе, па ћеш чути. Само сам.... 'нако... како ћу рећи.., све у кратко. Нема ти ту... онога... врдања, као код њега, но све кратко, а сече. На његових десет, ја једну, али ваљану.

И ту капетан поглади леви брк и повуче из трешњевака, а ми чисто не дишемо.

— Ово срескоj власти, кажем ja, познати су они... како ‘но беше... а ja... они светски изроди, што немају друга посла но пискарају по новинама, те мисле да окаљају беспорочно име једнога дугогодишњег чиновника... хм... не знам шта му рекох после, али му ту казах: »за злато се рђа не пријања!...

— Е та ти ваља; то си му истину казао, — вели Митар.

— Ja. После већ кажем: што непознати дописник вели то и то, одговарам му да је то лаж и клевета, и за то ћу га тужити суду...

— Зар истина? — истрча неко с питањем.

— Хм, да видим... тек нек се и он уплаши.

— Е, ваљано! Па што му још каза? — и ту Митар крупно опсова.

— Море каз‘о сам му много; каз‘о сам му... хм... ко ће то све да упамти. Кажем ти... ‘нако... све кратко и оштро.

— Кад ли ће изаћи у новинама?

— Хм... поче капетан да се мисли: — данас сам предао, сутра полази, прекосутра стиже... изаћи ће у суботу или недељу. Тако му вели закон.

Као да нам свима ућоше мрави под кошуљу, те не можемо да се станимо на једном месту од нестрпљења: да нам је да преспавамо све те дане, па кад се пробудимо, да нам одмах падну новине на руке.

Тако се у великом узбуђењу разиђосмо кућама, а сутра дан, рано из јутра, бесмо сви пред кафаном, те видесмо кад прођоше поштанска двоколица и однесоше предмет наше жудње и очекивања.

Наступише дани тешког чекања. Умолисмо нашег телеграфиста да удеси са својим друговима у Београду, да му они јаве жицом, чим изиђу новине са исправком. Каже нам он да ће му бити јављено насигурно.

И ако нам изгледаху дани дугачки, опет некако брзо прође то време, те кад освану субота, а ми сви седимо на зборном месту и чекамо кад ће телеграф да се отвори. Пре осам часова пођосмо к поштанском здању, али сретосмо уз пут капетана и од њега сазнасмо да није тога дана изашло у новинама. Као да нас поли хладном водом. Али куд се све чекало, сачекаћемо и до сутра.

Освану недеља. У девет часова дотрча момак из телеграфа с једном цедуљицом и даде је капетану, који сеђаше с нама пред кафаном. Док капетан разгледа хартију, ми

му, не дишући, посматрамо лице, и одмах опазисмо како му лице, засија а усне се развукаше у задовољан смех.

— Аха! изишло! — рече он.

— Шта? Изишло! Дед' прочитајте нам, прочитајте, — вичемо.

— Па јављају из Београда само да је изишло!

— Ама прочитајте све. Шта веле?!

Капетан пружи учитељу ону цедуљу, а учитељ прочита.

»Из Београда ми сад јавише ово: »Капетаново писмо изишло јутрос. Шта је то код вас, сви се крсте и чуде?«

— Тако, синови, нек се чуде, имају и чему. — вели капетан и погледа нас тако победоносно, као да је добио колајну.

— Шта ли онај из Београда вели — »капетаново писмо«, а не каже »исправка?« — рече неко из гомиле.

— То је све једно, — вели капетан, па малко поћута: — Аха, знам; ја сам уз исправку послао званично писмо, па ваљад' су и њега штампали.

— Ако, ако, нек има што више; само јеси ли и писмо накитио онако... — вели Митар.

— Хе,—хе—хе... дабогме!... званично!...

— вели капетан и удара гласом на последњу реч тако, да она објашњава целу садржину писма.

И тога дана и сутра дан, у понедељник, хтедосмо да се поразбољевамо од нестрпљења. Ко ће жив дочекати вече, кад пошта стиже! После ручка дођосмо сви код Тапура, дође и господин капетан, и ту се већ решисмо да не мрднемо никуд док пошта не дође. Седимо ми тако, пијемо и разговарамо се, док тек од једном дојурише пред кафану једна кола и из њих изађе неки Јово, вересијаш из Београда.

Како сиђе с кола, Јово приђе к нама и здрави се са свима, јер готово сви имаћасмо с њим по малко рачуна.

Чим се поздрави с капетаном, он ће тек рећи:

— Ама шта је оно с Вама, господине, за Бога! Ко вас оно 'нако обрука?

— Шта, читао си? — вели Митар.

— Јесам, брате, па не могу да се начудим. Оно се ником до сад није десило.

— Како ником, болан! Па чиме ти се пуне данас новине него 'наком грдњом! Али чекај још малко. Довече ће стићи новине, па да видиш и капетанову исправку.

— Па о томе ја, брате, и говорим, — рече Јово и маши се џепа, те отуд извуче

једне новине, развн их и поднесе капетану, говорећи:

— Јуче на станици купих број, па у путу узех да читам и запрепастих се... Јесте ли ви ово послали?

Капетан погледа наслов, два реда испод њега и свој потпис, па му се лице разведри и узвикну:

— Јест. јест, то је!

Ми да полудимо од изненађења.

— Дошле новине!

— Ево исправке! — повика неколико гласова.

Свет јурну гомилом и све се згрува око једног стола. За тренутак нарећасмо се и упресмо очи на капетана, гледајући како намешта наочаре и превија новине на ону страну, где се види, крупним словима, одштампан његов потпис. Наже се над новине светла и весела лица и, наједаред, као да неки невидљив дух дође, те га премаза, промени се и постаде као мртвац. Задрхта му пуначка, глатко обријана брада, усне му постадоше црно-зелене. руке му се затресоше, новине му испадоше из руку.

— Шта је ово!? — узвикну он и некако запрепашћено и плашљиво погледа на нас.

А ми сви бесмо као хладна, окамењена, непомична стена, на којој је извајан врхунац, човечје плашње, страхоте, ужаса...

Једва дођосмо к себи. Учитељ дохвати новине, па док претури неколико реда, обори их, па и он узвикну као и капетан:

— Шта је ово?!

— Та читај, ако Бога јединог знаш! — повика народ, јер већ бесмо готови да скачемо на сто и да се до мрака отимамо о невине.

Капетан још онако страховито преноси погледе с једног лица на друго, а учитељ положи новине по столу тако, да и ми могасмо видети све оно што ће он читати, па поче својим танким и јасним гласом:

»Господине уредниче! Шаљем вам под... приложену званичну исправку на допис из Н*, који је против потписаног, а у вашем листу, бр. 121. изашао. Изволићете исту одштампати у вашем листу, онако, како то §* наређује«.

Испод тога стоји потпис капетанов, датум и званична нумера, па онда на средини крупан наслов: »Шта ја имам да радим«, Испод овога обичним словима пише даље:

»Извести господина министра, да В. — (ово је име пређашњег капетана) — бушкара по народу и буни га, ненадлежно и бесправно пискара и адвоцира итд.«

»Казати Петку баштовану да ми спреми краставаца и паприка за летњу туршију«.

»Поручити Станојци у Б. да донесе чабрицу кајмака, због оно итд«.

»Разговорити се с кметовима за гласачке спискове«,

»Договорити се са овд. председником за Сарука итд«.

»Наћи човека, да повади зазубице ждрепцу«.

»Спремити оном бунтовнику у А. што треба итд«.

И учитељ нам изређа још читав тевтер оваких бележака. Али то је све ништа према ономе, што су после тога написали у новинама. Начинили су нашег капетана црњим од ђавола. Море шта ти му нису казали!... А баш хтедосмо сви да прснемо у смеј, кад онај у новинама прича како је дошла ова хартија у капетанову писму.

Господин Бурмаз беше се нешто замислио, па кад се помену ова његова хартија, он се трже, као да се нечему досети, па завуче руку у џеп и извади отуд пуно хартије; разгледа их све пажљиво и журно, па кад не нађе што је тражио, он скочи и брзо оде среској кући. За њим одмах оде и попа, који се после кратког времена врати и каза

нам, да се господин капетан помео кад је слао писмо у новине: место написане и готове исправке, он савио и послао неку своју хартију у коју је бележио по нешто, да не заборави, а исправку нађе сад у столу...

*

После месец дана промени се министар, и господин Бурмаз опет оде у пензију. Кад се праштао с нама, плакао је и љубио се са свима, као да је предвиђао да се више нећемо видети. Тако је и било.

5. свеска — МАЛА БИБЛИОТЕКА — свеска 5.

Лаза К. Лазаревић:

НА БУНАРУ.

—:—

У СОЛУНУ, 1917.

Штампарија »Велика Србија«

НА БУНАРУ

— Лаза К. Лазаревић —

Како ветар попухује, тако се с бразда, као неке беле авети, крећу големи праменови магле; носе се страном на коју ветар душе, па после се у ситним беличастим кристалићима као обоци вешају теби о браду и бркове и коњу о длаку. — То је оно што ја кажем: ако нису мухе, а оно је иње! Ноге се мрзну, и очи сузе. Већ ни ракија не може више да згреје срца, и ти се нестрпељиво осврћеш, нећеш ли где угледати кућу и домаћина који воли госта.

Ја бога ми знам куда ћу. — Ја идем код Матије Ђенадића. Оно му је кућа, што пред њом о шљиви убоговетно виси чутура с препеченицом! Ко год прође нек сркне! — тако воли Матија. А кад му дођеш у кућу, на рукама ће да те носе...

Море, чисто ме мрзи да причам, то треба видети. Каква је то кућа, старинска

задруга — читава војска! Дођи само у вече, а да ти се надају, па ће те пресрести једна снаха на самом путу с лучем у руци. Друга стоји у шљивику, трећа је пред стајом, четврта одбија псе, пета у кухини, шеста у соби куда те воде — читави сватови! И све је у њих весело, све скромно, све задовољно. А не дао ти бог да се побијеш с киме из њихове куће, јер од њих има шесторица у самој војсци, а један је баш прави војник, стајаћак, под заставом у Београду.

Нити њима треба моба — шта ће им моба, код толиких руку? Лепо у њих ору три плуга без престанка; а кад трговци пођу лучити свиње, добро забрекне ћемер у Матије.

Овог њиховог Арсена знам још кад је био кевиљ. Извади двојнице иза појаса па све ћурличе покрај Бурмазовићеве куће. А у Бурмаза је кћи — кћи и по! Да пројашеш, што кажу, поред ње, па да она превали оним пустим очима, од час ти мркне свест, и једва се држиш на коњу.

Ама се Арсен навикну на њене очи, и не плаши их се. Затурио ногу на врљику, лактом се одупро о другу, а на шаку наслонио образ па говори с њоме:

— Стид ме баш да поменем баби, а ђеди не бих смео ама баш никако! Баш да знам да те никад ни узети нећу!

Анока се не застиде, ко што би требало. Лукаво погледа испод ока, нави се мало на страну, и прикривајући љутину, рече:

— Па добро, и немој! Ја ћу се удати за Вилипа Маричића!

— Који? Зар ти мислиш да ћу ја тебе дати икоме другоме! Бе ни кост с коском му остала не би, ко би те само прстом прихватио!

Анока размажено тресне ногом о земљу, испупчи прси, зачкиљи и заврати главу:

— Е? А ти би ваљда хтео да ја седе плетем? Ви'ш молим те!

Али Арсен то више не чује. Он се удави под њеним вратом, па је дохватио за руку и привлачи врљикама и себи. Она се поприлично затеже, али прилази ближе и ближе; и подузима је тајанствена ватра, кад јој се мушка рука сави око паса.

Добра девојка, да је Бурмазовић није страшно размазио. Ал' шта је знао радити? О колери му погибе толика чељадија, да је после Аноку држао као мало воде на длану. Не ваља то мазити дете и попуштати му,

па да је једно у свету. Ама никако!

То вече дође Арсен са свим замишљен кући. Што му није обичај — прво сврати у качару, па мосуром добро потеже из једне двојке; а није он иначе никад пио. Седе после на пањ и оста сам у мраку, па гледа живот у двору. На отворена кухинска врата букти ватра црвеним пламеном, и лиже гвозденьак и вериге, на којима он виси. Арсена самог поче подилазити некака ватра; и би му врућина, и он се чуђаше како је то: да га чак из кухине загрева овај пламен. А крај ватре по двору час по час пролазе црне људске слике и пси. Из ара допире топот од коња, пред качаром се испрежу волови, с којима се овај час вратио Ненад из вароши. Понека се кокош отисне с дуда, и, лепршајући се, поново се гнезди међу своје друге. По која реч јасно зазвони кроз вечерњу тишину. Један се миш већ усудио да отпочне грицкање баш испод пања на коме је Арсен седео.

Њему се поче вртети у глави. С почетка чу како му срце бије испод леве сисе, и од тога као да се нешто уплаши. Па онда се у један пут стаде смејати, безразложно, сулудо — ни зна за што ни крошто! После опет удари у плач — ни то не зна за

што! Само што му се и кроз смех и кроз плач у нејасној слици показује Анока, и тако га чудно чупа за срце, да му се чини сад ће умрети. Он се наслони на буре, из кога је мало час пио, и поче умирати, али тако слатко, да му се чини као да га грли Анока и као да га носи бесан кулаш Остојићев. Тако је сваком ко се први пут опије.

Мало је он ту спавао, а Велинка упаде с лучем у руци, да тражи нешто у качари. Трже се кад угледа Арсена на пању, крај бурета, с мосуром у руци. Плашљиво приђе к њему, и дотакну му се рамена:

— Златане!

Арсен отвори закрвављене очи.

— Ти си пијан, веселниче!

Арсену као да се објасни његово стање. Он чисто радосно рече:

— Пијан!

— А што то, добросрећниче?

— Е, ја хоћу да убијем Вилипа Маричића!

Он махну мосуром више главе, лупи њиме о земљу, сломи га и узе се смејати.

И Велинци се даде на смех:

— А што, Златане? Шта ти је учинио Вилип?

— Е, а он хоће да узме Аноку?

— Па? Нека узме!

— Е, ал' ја не дам!

Он поскочи мало напред и хтеде се дићи, али леђима беше са свим пријатно суседство од бурета, и она се упорно враћише у свој првашњи положај уз буре.

Велинка се заврати од смеха:

— А што, Златане? Хоћеш ти да је узмеш?

— Ја шта ради!

Ал' кад то рече, он се збуни, обрте се кући, стаде плакати и кроз плач говорити:

— Е, а како је се бата оженио? Хоћу и ја... јес'!

Он хтеде да удари у потврду себе по колену, али песница, без његовог питања и одобрења, лупи о пањ. За казну, он је тури у зубе и уједе је.

Велинка се све слађе смејаше:

— Куку мене, сирото дете! Па узећеш је ти, Златане, не бој се! Ја ћу вечерас говорити баби, а бабо ће баби, а баба ће већ с ђедом наредити ствар како треба. — Хајд' да те одведем у вајат, да те болан ђедо не види такога! Ходи да спаваш! Не бој се — испросићемо ми теби девојку... баш ако ћеш и Аноку!

— Хоћу ја, бога ми!

И снаха изнад куће проведе пијана девера по мраку до вајата. Покри га поњавом и оде у кухињу да прича јетрвама шта је се збило.

Али се ни једна не обесели томе гласу. Смејаше се истина, али им смех не иде од срца.

— Није она за нашу кућу!

— Једна намигуша!

— Море то, ал' мазница, да те бог сачува!

— Све би нас завадила!

* * *

Матија је Ђенадић човек са свим стар. На челу му се види белега од ране, коју је добио у Хајдук-Вељкову шанцу. Осим његове чељадије и цело га село зове ђедом. Жена му је давно у збегу умрла. Од старијег брата остала му је снаха, која с њиме сада дели старешинство — Радојка јој име. Она за софром седи десно од ђеде, и у кући се ништа важније не дешава, док она не да свој глас, или бар док је ђедо не запита. Она потпуно разуме свој положај, и не злоупотребљава га. На пр. ђед запита:

— Шта велиш, снахо, за Маричићев забран? — Да узмемо?

— Како ти наредиш, брато, ти си мушка глава!

Она љуби ђеду у руку, а све друго, што иначе није обичај у нашем селу, и женско и мушко љуби њу у руку.

После Матије и Радојке још је члан кућевног савета најстарији син ђедин, Благоје, отац Арсенов. Осим њих трога нико се ни за шта у кући не пита, него све слепо слуша и покорава се. Ако је Матија однео порез, Радојка отишла цркви, а Благоје да полаже стоци — у кући је као у школи одакле је изишао учитељ. Све је сложно, весело и љупко, и свако гледа том приликом да се добро ишали и исмеје. Како се пак које од њих трога појави на врата, одмах настаје ред, озбиљност и послушност. Њих троје се погдешто хотимично склоне, да се деца провеселе и људи сербез напуше духана.

Ђеда је био... био... како ћу вам казати? Знате: стар човек — готово дете! Прсне неких пута за најмању ситницу, грди, псује, праска, па богме хоће и да удари. А некад опет мекан као памук, тражи само да милује децу, даје им по десет пара, и ни за шта се расплаче.

На пример каже:

— Ето, ја остах као сухо дрво у планини! — Па удри ридај.

Младост — лудост, старост — слабост!

Сутра дан по лијанству Арсенову, дође Благоје Радојци, са свим озбиљна лица:

— Стрина! Овај наш Арсен, прости ме, замиловао ону Бурмазовићеву вижљу!

— Арсен?... То онај што смо га летос замомчили?

— Тај!

— Велиш ону Бурмазовићеву вижљу?

— Ја!

— Аноку?

— Њу!

— Није она за нашу кућу!

— Није, и ја велим! Али он, прости ме, занео се баш зорли. Прича ми Велинка да је синоћ нешто ружно учинио.

— А шта?

— Немој ти, молим те, причати ђеди!

— Не дај, Боже!

— Ама Велинка вели: опио се, па псовао и претио да хоће да убије Вилипа Маричића: јер он, знаш... обилази тамо.

— Нутоде!

Баба се замисли. Најзад проговори:

— Ја ћу већ поменути ђеди; да видим шта ће он рећи!

ГРАДСКА БИБЛИОТЕКА

— Немој ти, молим те, поминьати што за оно?

— Бог с тобом!

Кад Радојка после све исприча ђеди, он се замисли, замисли. Најпосле мрдну обрвама:

— Знаш, снахо, све је тако! Ама ја сам слушао од старих људи да не ваља деци кварити така посла. У нас је, хвала Богу, велика кућа. Не верујем те нас неће бити осамдесет душа.

— Има, бога ми, и више!

— Има, хвала Богу! Па да ако се она једина поведе за другом децом!

— Дај, боже!

* * *

На неколико дана после тога, казала је Анока једној својој другарици: »Знала сам ја да све мора бити по мојој вољи! Нема, море, оваке девојке ни до деветог села!« Онда извади из недара кутију с огледалцетом, и стаде коврчити зулуфе.

Несрећа је то што она, и кад уђе у кућу Ђенадићеву, оста мазница, као што је и у оца била,

Она зна све најбоље!

Увек мора бити на њену!

Неће да ради што јој се каже. Каже: »Нисам ја то ни у оца радила!« »Што да ја месим хлеб за цареву војску? Мени и мом Арси доста један!«

Женскадија не сме ни једно ништа да прослови. Мужевима се гдешто и потуже, али Радојци и ђеди ко сме што поменути?

Дуго су трпеле и криле своју невољу. Радиле су све за њу и по њеној вољи. У њеном држању било је нечега заповедничкога, тиранскога, као да си је морао послушати, можда је то била и њезина лепота, што је тако силно властовала над женама. Њене јетрве оговарале су је између себе, а заклањале и браниле пред старијима и пред туђинцима. И бог зна до које би мере оне издржале без роптања, да Анока, и не саставивши пуних шест месеца у њиховој кући, не узе све више и више беснити. Ружно је чак и причати о неким стварима; н. пр. шта је казала, кад су је звали да сади купус, или кад је која замоли да јој причува дете. Поче на послетку тражити да се друкчије и боље и одева. Арсен сиромах каже јој: да ђеда и Радојка купују сву рубу, и да он не сме ни поменути ђеди да њојзи само купи нов срмали-јелек; али она одговори да за ђеду није ни пошла, и да ће она ићи своме оцу, и

искати да јој он купи; јер јој је муж дроња, и не сме јој узети ни шиваћке; док не пита онога старкељу. Арсен се нашао на муци. Да му је само да га не погледа оним очима, а он би њој већ судио. И по негда тури руку под појас, заглаба чибучић, а батину узме преко среде; али чим она погледа и дигне нос, а он се упаради као да стоји пред владиком.

Тако она све више и више бесни, и баш хотимично иде уз нос. Пусти пса у кухину па поваде све месо из лонаца. Не пази кад заврће славину на буретy. Хлеб јој прегори, да се цела пећ мора бацити свињама. Облачи стајаћу рубу радним даном. Ни главе не обрће, да види шта раде деца, и због ње је Јованкино дете и упало у кречану. Ни једне јетрве није оставила, да јој не издене име. Радојку зове церима, а ђеду јевтика. — Сваки дан све веће чудо и покор, а кад јој ко штогод помене, она одмах прети да ће да се врати оцу. Женама већ догрди, и кад Анока једном, кад је требала да буде редара, оде на вашар, оне се скупише у тајну седницу.

— Ја не знам, друге, шта смо ми богу згрешиле, да ово патимо!

— Ни ја, бога ми.

— Богме је ово напаст и невоља!

— Један нам бог само може помоћи!

— Ово овако не може остати. Аја!

— Да кажемо баби, а она ће ђеди!

— Па кажи ти, Селена!

— А што ја?

— Па је л' ти казала да си јој украла белензуку?

— Е, а зар теби није казала да ти је муж дивљи поп?

— Па казала је и Мирјани да је се довела из глади!

— И Велинци да је родила копиле!

И тешко да би се жене и опет одважиле да кажу, да Радојка све то већ изодавно и не слуша и не гледа, и да није сам Арсен сутра дан, кад је она свој нов новцат јелек исекла на дрвљанику, отишао ђеди на тужбу.

Арсен је тих човек. Од детињства научио само слушати. Ни дрва он не уме продати, док му код куће не кажу: колико да иште и пошто да да.

Ђеда, кад Арсен уђе код њега, сећаше сам у соби. Како ништа друго не може радити — он коми грах.

Арсен скиде капу и приђе руци.

Ђеда се нешто намрштио. Не диже главе, не даде му руке, само сухопарно промрмља:

— Жи‘ био!

— Ђедо, молим ти се, ја... није вајде... образ под ноге!

Ђеда га намрштено погледа.

— Ја — настави Арсен — није вајде... немој што да се љутиш!

Ђеда са свим издиже главу, срдито отури од себе саћурицу с грахом, и на безуба уста љутито истресе:

— Знам ја то све! А какав си ти, море, човек? Зар си се ти нашао с оном... оном...

Малко ућута.

— Оном... једном... Зар ти да ми растуриш кућу?

Арсен, туњез, скамени се кад чу да ђедо све зна. Глас га издаде:

— Молим ти се, ђедо, ја не знам шта ћу? Опрости ми!

Он пође руци.

Ђеда трже руку:

— Одлази, немој ми поганити руке! Зар си ти мушко?

Арсен окрете главу зиду, и заклони очи рукавом од гуња:

— Ради вала од мене и од ње шта хоћеш! Мене уби, а њу отерај! Да ти је богом просто! Немој ме само отурати од себе, живога ти бога!

Ђеди задркта мало брада.

Он хтеде да прикрије своју узбуђеност. Господствено се устури, диже главу у таван и накриви је мало:

— Видиш, синко, сам си је изабрао! Јесам ли ти ја казао ни дела ни немој?

— Ниси, не дај боже! Свему сам сам крив.

Ђеди по ново полете брада носу. Он се по ново укрути, да изгледа важан:

— Па сад ја да исправљам што си ти укварио!

— Бог, па ти!

— Е, ама ја ево не знам како.

Да је била Радојка, она би опазила како се око набраних ђединих очију показа некака детинско-лукава самопоузданост.

— Како те бог учи! — рече Арсен.

— А... ти... њу... онако... је ли она теби баш мрска?

Арсен се збуни. Хтео би оћутати, ал' Ђедо са свим упорно гледа правце у очи.

— Намћор је!

— Знам, знам! Ама ја питам: мариш ли ти за њу?

Арсен опет ћути, хтео би да избегне одговор, ал' и ђедо са свим упорно гледа у очи и ћути.

— Мора бити—рече Арсен — да је Бурмаз здраво мазио! Знаш, јединица му је!

Ђедо као да изгуби стрпљење:

— Чујеш ти, море, шта ја тебе питам?.. Питам ја тебе: кажи ти мени: милујеш ли ти Аноку? То ти мени кажи!

Арсен диже главу, тури нос у шаку, стаде вртети раменима лево и десно и кроз стид, а са свим протегнуто, одговори:

— Ја не знам!

— Е, а ти треба да знаш, јер ћу ја по томе да судим, да ти после не буде криво и да не рекнеш овај и онај.

— Јок ја!

— Добро! А сад иди док се ја размислим!

На ђеди, ко уме да чита, могао би одмах познати, да је он већ са свим одлучио шта да ради, и да је задовољан својим планом.

* * *

То вече, кад седоше за вечеру, поређаше се људи по старешинству, као и обично. Осим Радојке, жене није било ни једне. Оне једу за себе. Само што по две три служе људе.

Баш је био Анокин ред.

Док друге две уносе и износе јело и

наслужују пиће, она се наслонила леђима на врата и чачка нос.

Ђеда ама баш да је погледа. Сви ћуте. У Радојке бије ли срце — бије! А Анока ништа и не сања!

Пошто се вечера, људи се почеше крстити, и чекају на ђеду па да устају.

Ђеда отури испред себе комад хлеба, лажицу и виљушку, а нож тури у цагрије. Наслони се на лактове, погледа у наоколо по свима, па стаде на Аноци.

Њу нешто штрецну. Отпусти руке низа се. Исправи се и пође на поље.

— Чекајде ти, кћери! — викну ђеда необично јасним гласом.

Сви се тргоше.

Тим истим гласом настави ђедо:

— Ти, синко... с тобом чујем... теби је са свим неправо у мојој кући и код мог народа!

Ко је још видео да женска глава што одговара? И Анока ћути, али стегла руком своју рођену бутину, и нокти упадају у месо.

Ђеда опет истим гласом и мирним лицем наставља:

— Ја нећу то, док сам ја жив! Не дам ја да је моја кућа ма за које моје дете робија... Чујем да ти ове жене (он брадом показа пут

кухине)... да ти се ове жене натресају и пакосте! Ал' ја сам овде господар!!

Анока виде нешто злобно на ђедином збрчканом лицу. И поред мржње, она први пут осети некаку бојазан.

— Тебе све нешто задиркују. Све би хтеле да ти за њих све ринташ и радиш, као да си ти дошла из неке голе куће!

Он се начини тако неспретно љубазан и нежан, да се Аноци поче коса дизати на глави.

— Ал' ја то не дам! Ја сам стар и немоћан, и тешко ми је самом дајанисати у толиком народу. И ево нећу више, ја сад...

Лице му се избечи, а усне му почеше дрхтати. Он поче страшно и промукло викати:

— Свима вама — слушај и ти, Радојка, и ти, Благоје, и сви остали! — Свима вама и вашим женама заповедам да у свему слушате ову овде — руком која цепти као прут показа на Аноку — и нећу ништа да ми ради у кући, да не упрља господске руке. Ни вина да наточи! И убио га бог, који је и за шта не послуша, или је и најмање у чем увреди!

Он скочи. Сиромах старац! Величанствен, па ипак смешан и жалостан. Дркће као питије, кад изађе на поље.

Сви се прекрстише. Устадоше. Ћутећки прођоше поред Аноке, а све наокришке, бојећи се да је се које не дотакне.

Страшан и ужасан бес раздираше Аноку. Као помамна улете женама у кухину.

— Јесте ли чуле, ви?

Жене, па да не чују!

— Ја, хоћу сад да ми се простре под липом. Хоћу ћедино шиљте, Радојкин узглавак, Благојев губер; и хоћу ти, Петрија, што ти је брат на робији, да узмеш подупирачу, па да растераш кокошке с липе и да сву ноћ стојиш више мене. А ко не послуша — »убио га бог!« Ej, бре, јесте ли чуле?

Боже мој! Баш је човек неки пут гори од живинчета!

Нико не рече ни речи. У све је ушао неки страх, а по врх свега ћедине речи: »убио га бог!«

Арсен побегао чак на гумно. Турио главу међу крстине, па шмиче. Залуд му је — није сан губер, па кад хоћеш да га навучеш на главу.

И наместише Аноци да спава.

Јес', ал' није тако ласно заспати, као што је она мислила!

Што никад није било, то она сад осети

самоћу! Па још без крова над главом, на бесном коњу без узде, на лађи коју љуља ветар, а крманоша нема. На њу кидише бесно и њено рођено срце, а нема ко да га одбије. Свет се преврнуо и она стоји стрмоглавце.

Ал' пасјалук не попушта:

— Шта дремаш, рђо, кад ја заповедам? Зар хоћеш да те бог убије?

Месец изгрејао на подне. Све је умрло ал' у брзо да оживи, а на Анокино се срце све више свија и гнезди нешто мртво.

Овако не може остати — ал' шта да ради?

— Да се врати оцу — шта да му каже? »Ђеда заповедио да ме сви слушају!« — Аја, куд ће оцу? А ноћ све више осваја, и најзад и она ће проћи, блеснуће дан и сунце огрејати, а она, несрећница, куд има погледати? — Да бесни још више — куд ће више? Да се мири — како? Зар да се понизи? Аја!

Мисли се испрекрштају као жице на шаренци, изаперу се, исплачу: умор савлада страсти и љубав, и мржњу, и глад и жеђ! Кад се на капке од очију навалише

читава брда, а они се ипак не могу да склопе — тада јој би тако тешко, несносно и дуго, да би, да јој је по што по то, једним махом да преврне свет, да тури главу под воденички камен, па да заспи, ма и мртвим сном!

Али сну не заповеда ђеда, нити се он боји његове клетве!

Анока се диже. Погледа тамну слику Петрије више себе.

Напрасно јој се нешто преврте у грудима. Са свим изненадно, а бескрајно силно, нека хришћанска жица зазуја у њеним грудима:

— Петрија! Иди спавај!

Петрија ништа не рече. Баци подупирачу и пође.

— Петрија!

Петрија претрну и стаде као укопана.

О, боже, гле нове сласти! Каке су то мисли, куда се то носе?

— Петрија, сестро, опрости ми!

Женско срце одвугну, задркта и расплину се!

— Анока, душо, да ти је богом просто!

— Петрија, сестро...

Она је дохвати за руку, посади је поред себе, загрли је, и обе се заплакаше.

Како слатко јецају — као сисанчад! Све ћути, ништа се под нагим богом не чује; само се њих две загрлиле, јецају и љубе се. Анока њу где стигне, Петрија њу у врат и у чело. И месец као да је надигао оне његове обрве.

— Петрија, срце моје, ја ћу да умрем! Ти ћеш ме, сестро, окупати! Метни ми доста босиока. Загризи и једну јабуку, па тури у сандук! Нико ме више не воли до тебе!

— Ћути, лудо моја, како те не воли? Сви те воле!

— Јок, јок, знам ја!

— Како знаш, радости моја, кад ти с нама ниси досад ни говорила? Ја бих пре умрла, него што бих дала, да ти неко рекне окорне речи!

Опет обе јецају и загрлиле се.

— А ђеда?

— Ђеда је, душо, стар и добар. Иди ти само њему, само тако, па да видиш!

— Добро, идем!... С богом, срце моје, ако умрем...

Петрија јој метну руку на уста.

Анока скиде руку и сави је себи око врата:

— Ако умрем, немој ме по злу помињати! А сад иди, молим те!

— Нећу ја тебе оставити док сам жива!

— Али ја те молим, као што се бог моли!

— А ти куда ћеш?

— Пусти ме! Тако ми је слатко! Пусти ме, тако ти бог помогао, тако ти твога детета, пусти ме! Не знаш како ми је!

Петрија се склони за вајат, да мотри куда ће Анока. Али ноћ још царује, те не може видети како Анока оде код врата од ћедине собе, и седе на праг.

Ни ћедо није сву ноћ тренуо.

Први петли запеваше, први весници новога дана и живота. Аноци се никад досад није њихова песма учинила тако лепа.

Ћеда се диже. Отури губер, прекрсти се, подави ноге пода се, па оста сам у мраку, седећи на кревету и претурајући свакојаке мисли.

Други петли запеваше.

Ћеда уста и пође на бунар.

На прагу, а тек кроз расвитак, опази људску слику:

— Ко си ти, ту?

— Ја сам, ћедо, Анока! Хоћу да умрем! Опрости ми, ако можеш!

Ћеда претрну и заљуља се:

— Дијете, грехота ти је од бога! Ви-

диш овај перчин? Ни у овце није бељи!

Анока ухвати пеш од гуња, којим се ђеда беше огрнуо, и пољуби га:

— Ја сам ти грдно згрешила, ја сам ти кућу замесила. Опрости ми, ако знаш за име божје!

Ништа лакше него старца расплакати. Њему грунуше сузе. Оберучке је дохвати за главу и пољуби:

— Ходи овамо!

Она уђе за њим у собу.

— Седи ту!

Она седе на клупицу, ђеда на кревет.

— Деде мало коми тај грах!

Она коми грах.

Ђеда задовољно гледа како она коми.

Обоје ћуте, ништа не говоре, само срце чини своје и дан осваја.

— Хајд' сад овамо!

Она пође за њим у коњушницу, и положи, како јој он показиваше, свима коњма. Нити се она што боји, баш ни Благојевог брње, што хоће и ногом и зубима.

— Хајд' сад овамо!

Опет је одведе до свињца. Она разби девет бундева и баци свињама,

Чељад се испробуђивала, поустајала па бојажљиво и с разгорaченим очима при-

стају за њима двома, али се добро чувају да их они не опазе. Арсен се тако упрепастио и збунио, да се попео на орах, сакрио се у лишће, па гледа невиђено чудо.

Ђеда се подмладио. Чисто поцупкује кад иде.

— Хајд' на бунар!

— Дођоше на бунар.

— Вади!

Анока извади кову.

— Сипај!

Анока захиће вргом, и Ђеда целу кову испљуска по лицу и по глави.

— Обриши ме.

Анока расплете косу и стаде га сушити. Ласно је воду обрисати, али су слабе очи у старца, и сузе капљу без престанка.

Ђеда угледа неколико њих у двору.

— Хајд' овамо, ви! Што се не умивате? Ви'ш, Анока чека да полива!

Детињско неко достојанство царствоваше на његовом лицу.

— Сви, сви! Свима ће она сирота полити! А да она неком рекне: »поли ми!« било би триста чуда!

С бојажљивошћу прилазе људи и жене бунару, и као каква господа сваки, пошто се умије, каже Аноци »хвала!«

Арсену се разведри пред очима. Приђе и сам бунару, раскорачи се, наже се напред а руке подметну:

— Деде!

Она поче поливати.

Арсен на деветом небу.

— Ама како то поливаш? Све по запонцима!

— Неће, неће, — Она му левом задиже рукаве, а десном нагиње врг.

— Е, жива била!

Петрија трчи од једне јетрве другој и сва умазана од суза шапће нешто, млата рукама, и лупа се по прсима.

Ђеда све навијајући се уђе у своју собу. Отвори ковчег и извади један ћердан од некаких старих орлаша. Тури ћердан и један убрушчић у недра и дође поново бунару.

Сви се беху умили, а свима је Анока поливала.

Све се обукло у неку тајну свечаност и сваком зуји у ушима нешто налик на: »Глас господен на водах.« И само да негде затрешти прангија, све би се узело крстити.

Ђеда с безазленим достојанством погледа по свима. Сиромах, сиромах старац!

— А њој нико да полије?

Сви потрчаше кови.

— Сад пошто ја кажем. Сад волим и сам поливати. Деде, сине, умивај се!

Не зна се, да л‘ њему више дркћу руке, ил‘ Аноци срце.

Обриса је својим убрусом.

Обеси јој ђердан о врат:

— Све она сирота! Ал‘ ја вам кажем, пазите што сам вам и синоћ казао: »Ко је и у чем увреди, бог га убио!«

* * *

Људи! Истина је, да се и небо неких пута чисто осмешкује и радује. Двоножац га гледа, шири руке, те му звезда пече под леву сису, и душа се као невидљив тамјан пење, и везује за небеско кубе. — Јес‘, бога ми!

МИША Н. НИКОЛИЋ АДВОКАТ БЕОГРАД

»МАЛА БИБЛИОТЕКА«

Досада су штампане ове свеске »Мале Библиотеке«:

Св. 1. — »Видосава Бранковићева«, приповетка Змај Јована Јовановића.
Св. 2. — »Шаљиве народне приче«, из збирке Вука Ст. Караџића.
Св. 3. — »Буњевка«, приповетка Богобоја Атанацковића.
Св. 4. — »Званична исправка«, приповетка Светолика П. Ранковића.
Св. 5. — »На бунару«, приповетка Лазе К. Лазаревића.

У наредним свескама штампаће се:

Св. 6. — »Прва бразда«, приповетка М. Ђ. Глишића, и »Мали певач«, приповетка Ј. М. Веселиновића.
Св. 7. — »У добри час хајдуци!« приповетка Л. К. Лазаревића, и »Добричине«, приповетка Ј. М. Веселиновића.
Св. 8. — »Народне приповетке«, из збирке Вука Ст. Караџића.
Св. 9. — »Адамско колено«, приповетка Ј. М. Веселиновића.
Св. 10. — »Шетња после смрти«, приповетка М. Ђ. Глишића.

Књиге »Мале Библиотеке« могу се — по цену од 40 лепти — добити код војних пошта, а у Солуну код продаваца новина. Поруџбине треба слати Уредништву »Мале Библиотеке« (Солун) или г. Николи М. Бркићу, новинару.

МИЛОВАН Ђ. ГЛИШИЋ:

ПРВА БРАЗДА.

ЈАНКО М. ВЕСЕЛИНОВИЋ:

МАЛИ ПЕВАЧ.

У СОЛУНУ, 1917.
Штампарија Влад. М. Анђелковића

ПРВА БРАЗДА.

— Милован Ђ. Глишић —

I

Уврх села Велике Врбнице, чак горе — већ под планином Вратарном — види се одовуд, с Латковачких погледи, скромна сеоска кућица и уз њу две три зградице.

То је кућа удовице Мионе.

Покојни Сибин Џамић погинуо је у другоме рату*) иза Јанкове Клисуре. И сад се причају приче о Сибинову јунаштву и куражи. Ко га год спомене у Великој Врбници — свак ће рећи: »Бог да га прости!...« Његова Миона остаде самохрана с троје сирочади: два синчића и једна кћи — све једно другом до увета. Најстаријем, Огњану, беше тек седма година.

Сеоску кућу не може задесити грђа несрећа, него кад остане без мушке главе. Та је несрећа задесила још многе куће у овоме крају. Многа удовица жалила је и прежалила свога домаћина. После годину две дана нека се преудаде; нека оде у род и одведе своју децу туђем оцу.

Сибинова Миона не хтеде се угледати на своје, по несрећи, друге. Огресита и

*) У другом, турском рату.

вредна жена прихвати у своје руке и тешке ратарске послове... Миони се све чинило — доћи ће Сибин, па како ће му погледати у очи, кад затече своју кућу растурену и пусту!...

Покојни Сибин има доста браће и братанаца, одељака.*) Сви су вредни, отресити, добродушни људи. Нема дана кад се који од њих не сврати кући Миониној — да јој по могне штогод. Највише је помагао Миони млађи брат Сибинов, Јеленко.

Не једанпут говорио је Јеленко својој снаси: »Зашто ме, снахо, не послушаш? Што не пређеш у нашу кућу? Видиш ли, јадна не била, да не можеш изићи на крај с том дечицом!... Куд ћеш, јаднице, пре? Да имаш сто руку, опет не би могла тако сама стићи да све урадиш... Што не дођеш, барем, док ти дечица стану на снагу?...«

— Не могу, дешо! — одговорила би му Миона уздахнувши.

— Ама што не можеш, снахо? У нашој кући било би ти и лакше и рахатније...

— Како бих ја, болан дешо, могла угасити ово огњиште где су се ова сирочад први пут ватре огрејала?... Шта би рекла после својој деци, кад би ме запитала: »Чија је, нано, она кућа што је зарасла у зову и коров, те нико не сме ни дању у њу ући?«... Кад бих тако учинила, мене би сапрео онај хлеб и со што сам појела у овој

*) Који су се из задруге оделили.

кући с покојним Сибином!... Сачувај, Боже! ... Никад, дешо, никад!...

Јеленко само слегне раменима, па зајми рало и волове, те оде на њиву да узоре Миони колико јој треба за усев.

Ти добри људи помагали су јој свакад у тежем раду пољском — што већ не може да савлада слаба женска рука. Они јој узору мало њиве, посеју и среде као себи. Остало ради сама Миона. Сама окопава, плеви, жање. Никад се неће пожалити да јој је тешко. Хоће и у том да јој помогну. Њој чисто буде криво. Обично им одговори:

— Хвала Вам! Где је било теже, ту сте ми помогли. Ово већ могу полако и сама!...

II

Пролази година по година.

Миона се већ навикла на самотињу и терет. Чисто сад не би веровала да може бити и друкчије! Деца јој поодрасла. Огњан узео петнаесту годину. Иде у школу. Велики је ђак. Душанка навршила тринаесту. Она у велике одмењује мајку у кућевним пословима. Ако Миона зором подрани на њиву да ужање који сноп више, или оде на ливаду да попласти оно што је Јеленко јуче покосио, — неће у подне, кад се врати кући, остати без ручка. Душанка се брине о том, као каква матора редуша. Уме чак и погачу да умеси... Најмлађи, Сенадин, узео је девету годину. Још гради понекад пуцаљ-

ке од зове; али је кадар да причува јагањце и да истера овце на попас. Вајдица је и од њега.

Хвала Богу, дечица су Мионина здрава и весела, разборита и вредна. Одевена су као из најбоље газдинске куће. Миони је пуно срце кад их погледа.

— Тићи моји лепи! — прошапутала би често, уздахнувши. — Боже јаки, молим ти се, подржи ме у здрављу и снази док ми не ојачају ова крила моја!...

Добар је Бог. Он је саслушао ову усрдну молитву самохране удовице.

Људи из села дивили су се дурашности Миониној. Свуд су је хвалили и њоме укоревали своје домаћице, кад би се мало олениле. Само једно беше им за чудо: како је могла тако самохрана одвојити од куће Огњана и опремити га у школу! То су јој као и замерали. И сам Јеленко прекорео је једанпут Миону због тога. Беше се свратио са својим стрицем, старим Јездимиром, па, после разговара о свему и свачему, рећи ће снаси:

— Вала свак ти се живи чуди како се дајаниш... Јеси вредна, јеси паметна. Само си нешто слудовала...

— А шта то, дешо? — упита Миона и погледа Јеленка мало зачуђено.

— Што оно дете не остави код куће, да ти барем штогод помогне? Толики имућнији и задружнији људи, па нису кадри од-

војити своје деце... Ти си и онако сирота и мученица, па...

— Не дам ја, дешо, да ми деца буду последња у селу! — одговори Миона и заплами се мало у образу. — Покојни Сибин, Бог да га прости, често је говорио како ће, ако дочека, школовати Огњана. Ја сам му испунила жељу... Кад сам се мучила толико година, неће ми зар бити ништа, ако се промучим још неко време.

— Оно јест, снахо, — поче стари Јездимир. — Све је то лепо и красно; али опет — ти си, ето, сама у кући, па ти је заувар макар и мала помоћ и олакшица...

— Та Огњан ће ми сад о Петрову-дне изучити и остати код куће... Ако Бог да здравља, даћу одмах на јесен и Сенадина. Нећу ја да ми деца буду слепа код очију! — одговори Миона тако поуздано, и одсечно да јој ни Јеленко ни Јездимир не умедоше речи рећи.

Прозборише још две-три о другим стварима, па се дигоше и одоше.

— Муж жена! — рече чича Јездимир полако, пошто одмакоше од куће Мионине.

III

Настао је часни пост. Зима већ превалила. Не дува више оштра Устока ни хладни Север. Сад се Бели Ветар*) игра голим гранама високих букава — пошав од Жупе,

*) Тако се у том крају зове »Југ«.

па све до Жељина, Нераће и Копаоника. Снег свуда готово окопнео. Само онај на Сухоме Рудишту не хаје за Бели Ветар; он ће се расплинути тек после — кад припеку јунске врућине. — На све стране размилели се вредни ратари. Ору њиве, попевајући и надајући се доброј години.

Тек у подне стиже Миона из чаршије. Ишла је тамо зором да обиђе Сенадина.

Она је одржала своју реч. Огњан је о Петрову-дне довршио четврти разред, а Сенадин је одмах по Преображењу пошао у први.

Таман Миона оздо уз вотњак, а Душанка испаде из куће. Стутољила нешто у лепу шарену торбичицу, па се некуд жури.

— Куд ћеш ти, Душанка?

— Ене-де! Зар и ти дође! — одговори Душанка готово као и збуњена. — Баш добро, да не остане кућа сама... Ето, ја пошла тамо до брала...

— Е? А где је он?

— На њиви тамо иза лаза... Рече да му однесем ручак.

— А зар неће доћи кући да руча?

— Неће.

— А што?

— Отишао је с воловима и ралом...

— Е! — чисто ускликну Миона. — Па што ми одмах не кажеш, весела била? Дај мени ту торбицу! Ја ћу му однети...

— Нека, нано, ти си уморна... Однећу му ја... Па онда...

— Шта, чедо?

— Рекао ми брале, да ти не кажем одмах. »Хоћу — вели — да обрадујем нану...«

— О, Бог ми га обрадовао!... Нисам ја, дете, уморна! Та нисам ни осетила кад сам дошла... Ех, баш ти не ваља посао — што ми одмах не каза! Видиш ти њега!... Дај ми ту торбицу! Подне је ето превалило!... А је ли отишао одавно?...

— Па и није. Тек како је сад стигао на њиву...

Миона брзо узе торбицу од Душанке, загледа шта је спремљено, па оде журно. Душанка оста пред кућом, гледећи чисто зачуђено за својом мајком.

IV

Њива иза лаза нема више од дана орања. Земља потакша; кад је добра година роди две-три крстине јарице.

Огњан таман образдио прву бразду, па хоће да оврати... кад ето ти му мајке.

— Нуто мога маторца како ми ради! — кликну Миона радосно, притрчавши, па узе грлити и љубити Огњана.

Огњан се мало изненади.

— Па срећан ти рад, домаћине мој! — настави Миона. — Гле, гле! Како је то красна браздица, па како је дубока!... О, мене луде! Говорим којешта, а ти си уморан, работниче мој!... Дела, ево... ево сеја ти спремила и ручак...

Ту Миона брзо повади из торбице, што

је спремљено. Простре торбицу, па разреди по њој: мало соли, лука, неколико печених кромпира, танку погачицу, заструг межганика*), па и у чутурицу, говорећи:

— Е, гле ти Душанке! Спремила ти и чутурицу вина. Маторка моја! Зна она шта ваља уморну човеку... Устави рало, сине! Доста си ми радио!

И сузе јој грунуше.

— Шта ти је, нано? — рече Огњан седнувши. — Ти плачеш?

— Ништа, сине, ништа! Ето смејем се!... Дела узми — гладан си, знам... Бога ми, и ја се забавих мало доле у чаршији... Да знаш како учитељ хвали Сенадина!...

— Седи и ти, нано, да ручамо заједно — рече Огњан ломећи и њој парче погачице.

— Нека, сине! Ручаћу ја код куће... Душанка ме чека — одговори Миона стојећи и као дворећи сина. — Ти мислиш и ја сам уморна. Нисам, Огњане! Могу ја ваздан стојати, синко!... Ама узми! Нека, стићи ћеш. Не мораш ти све данас узорати... Е, гле ти њега! Баш оре као маторац! Каже мени Душанка... А ја мислим шали се — враг један!...

И опет јој сузе ударише. Она их брише рукавом и смеје се. Огњан се чисто збунио. Неки пламен ударио му у лице. Заусти да рекне нешто, па баш не уме.

Миона га опет нуди. Поче да ћерета с

*) Гњечен пасуљ, папула.

њиме као дете — све стојећи. Рече како ће очувати шеницу с те њиве — само за благе дане. Месиће од ње чесницу, колач за крсно име. Најлепше је брашно од старога жита.

— Само ако добро роди — рече Огњан. — Знаш и сама, нано, да нам је ова њива понајтакша... Жито се готово свакад изглавнича...

— О, родиће, сине!... Мора родити! Та оваке земље нема ни у Морави! Овде никад није било ни главнице ни љуља... Видећеш ти како ће ту бити добра шеница!...

Огњан поруча, па се диже те прихвати опет рало и ошину волове...

Миона стоји и гледи сина, како као петлић опскакује, теглећи за ручицу и навијајући ралом час на једну час на другу страну. Рад је тежак, а детиња рука још нејачка. Неколико пута Миона хтеде да притрчи и да му помогне .. али нешто не смеде. Ни сама не зна зашто!

Прибра торбичицу, па пође полако кући. Осврtала се небројено пута и гледала Огњана. Видела је кад је узорао — чак и трећу бразду!...

Обузе је нека чудна радост. И плаче јој се и — смеје јој се. Не зна ни сама зашто... Мало, па тек прозбори онако сама: »Та ред је једном да и мене Бог обрадује!... И зар ја нисам срећна? Ко то каже!... Те како сам срећна! Море, имам ја сина! Имам домаћина, хеј!... Неће мени више пословати туђе руке... Аја! .. Нема нико оваког детића.

Ено га оре!... Не може боље ни Јеленко!... Момак је то!... Још годину, две, па ћу га и оженити — ако Бог да! О, та и моја ће кућа пропевати!..«

Душанка не памти да је икада видела мајку веселију, него тад — кад се вратила с њиве иза лаза...

Дошла је кући певушећи неку веселу песмицу.

МАЛИ ПЕВАЧ.

— Јанко М. Веселиновић —

Ишао у Шабац, ишао из Шапца — увек у Лесци чујем песму. Глас танак, мек, пријатан, па опет довољно јак; а песма како кад: некад девојачка, некад мушка, а некад и она што је Цигани певају. Али, ма коју песму тај глас певао, свака је правилно и лепо изведена... Питао сам се: ко ли то пева?... Да ли је девојка — није. Никад сеоска девојка неће запевати песме, што је Цигани певају; а детињем је гласу опет немогуће да сваку песму правилно изведе; бар сеоској деци то је немогуће, јер се она ретко — или никад — вежбају у певању... Зато сам желео да видим славуја...

И даде ми се прилика!

Једног јесењег дана, пред вече, враћао сам се из Шапца. Пут беше сув, време лепо, птичице певаху по џбуновима, а лишће шушташе по дрвећу. Ја пустим коњу узду па се нешто замислио... У једаред неко викну:

— О чича!

Ја се окретох... За мојим леђима — јер га већ бејах прошао — стајаше мали дечко, па се смеши на ме. Ја окретох коња и вратих се.

Има лица, која заволемо чим их види-

мо. Одмах нас нешто веже за њих, па да нам је да нас она прате кроз цео живот и да никад другог лица не угледамо... У свако доба мило нам је да их сретнемо: мила су нам у пролеће, јер су и сама — пролеће; мила су нам у лето, јер нас дах њихов разблажује, као пролетњи ветрић; мила су нам у јесен, јер свежина лица њихова оживљава клонулу природу; мила су нам у зиму, јер благе очи њихове сјаје као пролетње сунце.

Тако је било лице у овога дечка.

Свиона плава косица, ведро чело, благе, плаве очи, румени обрашчићи, меснат носић, набубрела усница вечито насмејана, оретки и крупни бели зубићи, пуна снага... Кад би га ставио поред других лица, био би то што је оаза у пустињи, или боље: са његовом исцепаном шубаром, искрпљеним кошуљицама, великим мушким опанцима, изгледао је као анђелак, коме је Бог одузео крила, па га послао на земљу да људе куша.

— Јеси ли ме ти звао? — упитах.

— Ја!

— А чији си ти?

— Илинчин.

— Које Илинке?

— Ђурине... Тата је умро има две године.

— Па шта радиш ту?

— Чувам газда-Игњатове свиње.

— Шта, ти служиш?

— Ја!

— А колико ти је година?

— Наја вели да сам узео девету од Огњане Марије.

— Пошто га служиш?

— Рубљу месечно. И реко ми је да ће ми купити кожу и шубару и опанке, кад дође зима.

— Имаш ли још кога, осем матере?

— Имам Степана и Стоју и малу Анђу. Кад дођем у вече кући, па кад викнем: »оди, Анђо, браћи!« — а она шепа, шепа, па мени у крило. Не знаш како ме воли!

— А како је теби име?

— Милић.

— Је ли оно ти певаш?

— Ја!

Ја се маших у бисаге и извадих четири земичке.

— На ово, па понеси кући; ево и теби једна.

Он поскочи.

— Ти баш идеш из Шапца? — упита ме.

— Јест, из Шапца.

— Шта се тамо ради?

На ово чудно питање ја одговорих:

— Купује се, продаје се.

— А шта се продаје? — упита он радознало.

— Свашта.

— А има ли свирала?

— Има.

— Па што ниси купио једну?

— Нисам знао да ћу тебе видети — рекох.

— А хоћеш ли купити други пут?
— Хоћу, чим одем у Шабац.
— А кад ћеш ићи?
— Па, скоро ћу.
— Молим те, купи једну!
— Добро. А како ћу те наћи?
— Само ме викни.
— Е, добро!

Не могу описати оне радости, која сину из његових очица. Хтео ме је загрлити.

— Сад с Богом, Милићу!
— Е, с Богом пошо!

Дарнух коња и пођох. Он гледаше за мном. Кад се осврнух он викну:

— Чича, немој заборавити!
— Нећу — рекох ја.

Кад бејах на савијутку, чух песму:

»Што ћу, мајко, заспало ми драго
»У ливади трави некошеној;
»Хоћу л' ићи драго да пробудим?«
»Иди, кћери, ал' се одмах врати,
»Јер су људи свакојаке ћуди:
»Па ће рећи да је свашта било!...«

Још сам чуо глас, али речи нисам могао разабрати.

* * *

После десет дана одем опет у Шабац. Готово сам био заборавио на обећање и, да не смотрих пред једним дућаном неколико свирала, не бих се сетио. Узмем једну.

Још при уласку у шуму чујем песму Милићеву. Викнем га. Он се појави иза грма.

— Оди овамо! — зовнух га.
— А!... Ти си!
— Ја сам.
— Јес' купио свиралу?
— Јесам.
Очице му се засијаше.
— Славе ти, јеси ли?
— Јесам.
— Па где је?
— Ево је — рекох и извадих је из бисага.
Он поче поигравати.
— Кажим ја наји: »Неће чича преварити!...« А она вели да си ти учитељ. Је ли?
— Јесам. Него умеш ли ти свирати?
— По мало. Учио је мене Степан чича-Игњатов. У њега је, знаш, велика свирала.
Узе свиралу и поче свирати »Ваљевчицу«, али невешто.
Кад одујми, рече:
— Нисам баш вичан добро, али изучићу.
— Кажи ти мени, Милићу, где си изучио оне песме?
— Није то мени тешко! Кад дођем у вече кући, наја све мени показује. А ја свештим за час!... Него што наја зна песама... их!... Кад дође, болан, па запева, како су браћа имала сеју јединицу, па се иженили, а оној једној било криво, што браћа тако воле сестру, па, помисли, болан, заклали своје дете!... Е... ја би' је убио!... Ал' само да ти чујеш, кад то наја запева!... Ја све плачем...

— Тебе дакле ђаја учи?

— И ђаја и 'нако... Научим ја, чим чујем... Дођу, знаш, Цигани, па певају, а ја само станем, па слушам. Па и 'нако, дођу у вече људи код чича-Игњата, па певају уз гусле. Све ја то научим...

— Па певаш после у шуми, — прекидох га ја.

— И у шуми и... свуда! Куд год идем, ја певам. Ал' овде у шуми најлепше.

— Е?

— Ја!

— А зашто?

— Отпевају ми виле!

— Ама, не може бити?

— Славе ми!

— Како то?

— Ето како! Одем ја тамо Точуру (бунару што је у шуми), па запевам, а оне ми отпевају.

— А како ти отпевају?

— Певају оно, што и ја.

— Ја!... Први пут сам се и сам зачудио. Попнем се на један пањ, да мамнем свиње. Таман ја викнем: »пајс!« а истом ти неко отуд: »пајс!« Ја помислим неко мами свиње, ка' и ја, па викнем: »ej«, а оно мени »ej«! Чудим се ја, ко ће то бити. Викнем опет: »ej ти!« а оно мени: »ej ти!« Ја се насмејем — и оно запева. Ја сам одма' помислио, да је вила.

— Па јеси ли причао ђаји то?

— Јок!

— А што?

— Причала је она да виле носе децу, па нисам 'тео да је плашим.

— А јеси ли видео кад год вилу?

— Јок! Ето баш сам тамо једнако, па да ви'ш, имам ја тамо и своју колебицу, па нисам видео никад виле.

— А би ли волео да је видиш?

— Би! Ал' да ми је да оне мене не виде.

— А што?

— Не би ми било добро — ето што!

Нисам хтео да га будим из тога сна. И ја сам најсрећнији био, кад сам те снове сањао.

— Е, Милићу, ја морам да идем, него ево ти опет колача, па понеси кући.

— Е, брате, — рече он — не знаш како сам се онда слатко насмејо. Донесем ја колаче кући, па зовнем Анђу: »Дед', сејо, да ти браћа види бисер«. Она искези зубиће, а ја колач, па њој у зубиће. А ња пита: »Од куд ти то?« А ја велим: »Дао ми је један чича.« »А који чича?« Ја кажем, па онда опричам ђи да си обећо да ми купиш свиралу. Цело сам се вече смејо, а Анђа поједе и њен и мој колач.

— Е, ево ти, па опет понеси.

— 'Вала.

— Сад, с Богом!

— С Богом пошо!

— Други пут да научиш свирати!

— Не бери бриге.

Чим одмакох, чух како запева жетелачку песму:

»Бога ми моли момче и девојче:
»»Дај нам, Боже, лето ‘ладовито,
»»И у лето жито положито,
»»Да се млади жита нажањемо!«
»Што молили, Бога домолили:
»Бог им даде лето ‘ладовито,
»И у лето жито положито.
»Жито жању момче и девојче,
»Момче наже триест и три снопа,
»А девојче триест и четири...«

Онда чух свиралицу.

Никако ми са ума не силази његова слика, нарочито очи, оне благе, плаве очи, у којима се огледаше чистоћа душе његове, и онај анђеоски осмејак, који вечито лебдијаше на његовим руменим усницама.

* * *

Спало је лишће са дрвећа; умукле су веселе птичице, престале су дуге јесење кише; дошао је мраз, па снег... Све је бело, а снег опет врца. Ако ћеш да се не кајеш, загрej добро пећ, седи крај прозора, гледај снежне пахуљице и слушај како хучи ветар на пољу!...

Тако сам и ја радио.

Пустио сам децу кућама, а ја сео крај прозора, запалио цигару, па гледам како снег пада. Право да кажем, сад не знам о чему сам онда мислио, само знам да ми мисли нису биле »крупне«.

Жена ми уђе у собу.

— Ама, чујеш, тражи те једна жена — рече она.

— Шта ће?

— Не знам.

— Кажи јој нека дође овамо.

За мало и уђе у собу женска у повешталом оделу; марамом увила главу, да су се само очи виделе.

— Које добро? — упитах.

— Ама чула сам да ти имаш неке књиге, па умеш да лечиш.

— Имам.

Она склопи руке, па рече:

— Ка брата те молим, помози!

— А коме?

— Детету мом, моме Милићу... познајеш га и ти!... Даво си му колача и кушио си му свиралицу.

Мене нешто штрецну.

— Јеси ти Илинка?

— Ја сам.

— Па шта је Милићу?

— Не зна ништа за се.

— Од кад?

— Од јуче из јутра.

— А шта је било?

— Посло га газда-Игњат у понедељак у вече у котар да положи овцама. Дете отишло, а зима јака, па она ветрина, па кад у вече дође кући, у'вати га грозница... Сву ноћ је леж'о у ватри; сутрадан се не разабра; после нападе на њега рђуштина (врућица). Прекјуче се поче тужити да га глава боли

и поче бљувати само јеђу. Од синоћ не зна ништа за се.

— А шта си радила?

— А шта ћу радити? Шта сам знала радити? — рече она очајно.

— Па што ми ниси одмах дошла?

— Нисам знала. Одем јуче код Јоке Бошњакуше, да му метне воду. Она вели да је нагазио... Молим те, овако те молим!... 'Ајде помози му!... Остао је сам; нисам имала кога да пошљем, него сам морала доћи... 'Ајде, 'ајде!... Бог, па ти!...

И повуче ме за капут. Колико ме је речима молила, толико три пут мољаху оне очајне црне очи.

Поиштем чизме, па док ми их донеше, ја загледам у књигу »Кућевни Лекар« од Н. Сремца. Према њеном опису видех да је болест, у којој Милић лежи, запаљење мозга.

Страховао сам да пођем, јер ми је најтеже гледати самртнике, а самртник од запаљења мозга, то је мученик.

— Јеси ли га макар чим лечила? — упитах Илинку.

— Само сам му мећала 'ладне крпе на главу. То ми рече Иванка Сретенова — рече она.

— А кад си почела мећати?

— Још јуче у подне.

— Е, онда, још може добро бити.

Обучем чизме, обучем капут, набијем шубару, па — на снег. Увратим се дућану, те узмем неколико пијавица.

Снег веје, ветар дува, те га у очи нагони. Илинка прти преда мном, а мрак се почео већ спуштати.

Смркло се већ, кад стигосмо пред кућу. Кућерак мален, покривен копривом, а до кућерка једна зградица, не знам да ли је вајат или млекар.

Уђосмо у кућу. Јак дим с огњишта оклами очи. Илинка цуњаше тамо у једном ћошку.

— А ево је! Тражила сам жижу. Немам машице, морам на угарку запалити.

Ја јој дадох два три комада палидрвца. Слаб пламен жижин осветли кућу и ја видех у једном крају једну секиру, у другом две ведрице за воду и врг на поклопцу, а у трећем један долапић, на коме беху две земљане чиније, један лонац и једна шерпа. То беше сав намештај.

Илинка отвори врата од собе. Врућина удари, као из пећи. Ја уђох. Соба беше улепљена блатом и неокречена; баш до врата стајаше земљана пећ; уз један дувар стајаше разбој. То беше све. У запећку нешто поњава и на њима лежаше Милић; сниже његових ногу заспала мала Анђа, а с друге стране, баш уз саму пећ, спаваху Степан и Стоја. Један прозорчић претрпан крпама пушташе светлост преко дан у ову сиромашну одају.

— Поспали! — рече Илинка, шапућући.

Ја приђох болеснику. Он лежаше са завађеном главом и дисаше тешко; на челу

му беше крпа. Ја се маших — она беше врућа и готово сува.

Прихватих га руком и викнух. Он отвори своје мутне, закрвављене очи и погледа ме.

— Познајеш ли учитеља, дико моја? — пита Илинка.

Он ћуташе; ни по чему не могох приметити да ме познаје.

— Донеси у једну чинију хладне воде, — рекох Илинци.

Она донесе.

Потопила крпу, оцедила је. Рекох Илинци да донесе још коју, а ону метнух Милићу на главу.

Мењао сам сваки час. Кад би год скинуо с главе, Илинка питаше:

— Да ли ће му бити лакше; да ли ће оздравити?

Наравно да сам одговарао по њеној вољи.

А сам нисам веровао!

Дете лежаше непрестано у несвести. Ја му дигох ручицу, која лежаше крај тела, као какав патрљак. Просто млитава. Тако и тело. Жив мртвац, јер живота не беше ни у чему, сем у грудма које се брзо дизаху и спуштаху.

Ја и опет метах облоге. Да ми је само да отвори очи: да ми је да видим бар најмање свести у њима!

Мала се Анђа пробуди и поче плакати. Ја рекох Илинци да је узме и забави.

— Не могу! — рече она. Нека је, нека плаче!

— Али то шкоди болеснику. При оваким болестима не треба никаква јава, мора бити највећа тишина.

Она узе Анђу.

Опет наста тишина; ветар дуваше жестоко на пољу; ватра пуцкараше у пећи; жижак тињаше и пршташе на разбоју, а болесник дисаше тешко и неједнако.

Ја само мењах облоге. Мала Анђа опет заспа. Илинка је спусти на пољавице, па стаде више мене.

— Зар ту спава мала?

— Сви ту спавамо, — рече Илинка.

Ја завезах. Хтео сам јој нешто рећи, па заћутах. А могу ли корети сиротињу што је сирота?

— 'Оћеш да те изменим? — упита Илинка.

— Нека, али најпосле...

— Дигох се, и она седе на моје место. Био сам много сагнут, а после и врућина од пећи. Изађох у кућу.

Вратим се опет натраг. Ова сниска собица изгледала ми је као гробница, са њеним дуваровима; нисам се могао честито ни исправити.

— Седи — рече Илинка.

— Нека — рекох и наслоних се на разбој те посматрах болесника,

Он отвори очи.

— Шта ћеш, кућо моја? — рече Илинка.

— Воде... шану он, па опет затвори очи.

Илинка му донесе воде; ја седох крај њега и подигох га.

— Шта те боли, очи моје?

— Глава... рече опет шапћући, па се завали.

— Нема ништа од њега! — рече очајно Илинка.

Ја погледах у клонуло тело и — не рекох ништа.

Она се заплака.

— Е, мој брате!... Таке сам ти ја среће! Имала сам човека, па — умре! Ја постадох и човек и жена. Бог даде, те и он прирасте. Не знаш ти, како је то добро дете! Од куд год: „нано!“ Кад прими своју платицу — трчи мени. „На — вели — нано, па купи штогод...“ Ти му даде колача: он донесе кући, па даје деци. „Узми и ти, кућо, па једи“ — велим му ја. — „Нека, нано, ја сам вечеро.“ Попа му дао једаред динар, а он сав радостан дотрча, те га мени даде. Па милостива и жалостива срца, па весео; једнако ми вели: „Научи ме, нано, још којом песмом.“ А ја, веселница, седнем свако вече, те певам с њим. Добар, предобар. Право веле: што је добро нама — добро је и Богу. И он ‘оће што је боље, а рђе оставља да живе!...

Милић опет отвори очи.

— Шта ћеш, дико?

— Воде... Изгорох! — шану он.

— Боли ли те јако глава? — упита она додавајући му воду.

— Лакше је... само сам клонуо.

— А, ‘нако у глави лакше?

— Лакше...

— Познајеш ли ко је ово?

— Познајем... То је чича што ми је купио свиралу.

Обрадова се веселница. Сва дршће од радости.

— ‘Вала ти, Боже!... ‘вала ти, учитељу!... То је оно што ти ‘нако брзо мењаш крпе! Ви‘ш, ја то нисам знала! Па, кућо моја, — окрете се Милићу — би ли ти шта јео? Ти ми, рано моја, ниси јео ништа већ неколико дана.

— Не могу, најо...

— Остави га сад на миру! — рекох ја.

— Помисли, болан!... Толико се време није разбиро; ништа није знао за се!... ‘Вала ти, Боже!... ‘вала ти, Боже!...

Није знала шта ради од себе, као да је у грозници. Трчала је преко собе, нагињала се над болесником; запиткивала га, како му је, питала је мене, хоће ли му бити лакше, кршила прсте; седала, устајала. Из очију јој бијаше унутрашња радост, а прса јој се бурно дизаху и спуштаху.

Међутим, ја, и ако сам био радостан — опет сам се плашио. Био сам код многих болесника, па сам видео, да после тишине код болесника болест жешће напада.

А, сем тога, мучило ме је нешто... Нешто сам заборавио, али шта је то — то ни

сам нисам знао!... Непрестано сам лупао главу.

Моје се слутње обистинише. Милић склопи очи и занесе се. Потраја тишина неколико тренутака и на једаред шкргут зуба објави борбу са болешћу.

Борба беше страховита. Најпре се почеше купити боре на челу, затим заиграше мишићи на образима; уста се отворише; језик полете напоље и чу се глас; али тај глас је личио пре рици, него гласу човечјем. Онда се напрегоше груди; млитаве руке добише снагу; ноге се стадоше копрцати; речју: сви се дамари напрегоше; све ступи у борбу са смрћу. Болесник рикаше, скакаше и падаше поново на одар; окреташе се на лево и на десно, као да на живом жару лежи.

Илинка пређе посрћући преко собице, узе са разбоја воштаницу, па ми пружи. Никад нећу заборавити оног очајничког израза на лицу; нарочито оних укочених црних очију!

— Шта ћеш с тим? — упитах.

— Пали'.., рече она некако тупо; сва јој се звонкоет гласа изгубила у том тренутку.

— Остави то! — рекох заповедајући.

Она ме погледа, питајући; затим испусти свећу, клону, клече на постељу и поче запевати:

Јој, Милићу, дико моја!
Јој, Милићу, очи моје!
Јој, Милићу, срећо моја!

— Ућути! — рекох ја.
Она ме погледа, па настави:

Милић ми је прво радовање,
Милић ми је прво миловање:
Он је био моја десна рука.
За њега ћу очи ископати!

Па се окрете болеснику и настави:

Јој, Милићу, свећо угашена!
Јој, Милићу, пупољче од руже!...
Ја како се Богу не сажали:
А на твоју сиротињу, дико?
Куд ће јако твоја јадна мајка,
Куда ће ти братац и сестрице?...
Јој, Милићу, моје сунце јарко!
Огњиште ти оста угашено,
Оста твоја сиротиња гладна!...

Више је нисам слушао; нисам могао, баш и кад бих хтео. Њена запевка избуди децу. Кад видеше где она кука, закукаше и она... Диже се туга у небо. Сам Бог би заглунуо, а где ли ја!...

Ухватих је за раме и повиках:

— Хоћеш да му помогнеш умрети?!

Она устаде. Убриса сузе и прикупи децу око себе. Тако наступи мир за неколико тренутака.

Болесник се подиже, дрекну, избечи очи и опет клону.

— Чујеш, брате!... По Богу да си ми брат, помози му!... Сачувај га!... Бог, па — ти!... Ти, па — Бог!... Ево, сиротиња... сутра

нема ‘леба, поскапаће од глади!... Помози му, ‘вако те молим!... После шта ‘оћеш... Биће ти слушкиња, робиња!... Само заповедај! Сеци ме на парчад — нећу рећи: јој!...

Само је кршила прсте. На послетку ме докопа за рамена.

Мени би тешко; платио бих, да не гледам муке њене и Милићеве. Нисам јој могао ништа рећи, до ово:

— Илинка!... У оваким тренуцима и сами доктори стоје скрштених руку, па се моле Богу... Моли му се и ти дакле!... За неколико тренутака знаћеш шта је...

Болест још нападаше. Још се болесник отимаше очајно, али поче попуштати. Руке и ноге клонуше; клону и тело; само још рибићи играју. Мало по мало сустајаху и они; из отворених уста бијаше ређи дах; очи се почеше кружити... Мало, мало, па и дах престаде... Наста тишина; само попак пева...

Ја узех свећу коју Илинка беше испустила крај мене; креснух палидрвце и упалих.

Илинка се скаменила.

У једаред груди у болесника почеше се дизати, он дахну једаред... Потраја мало, потраја, — он дахну други пут дваред... Кроз неколико тренутака — он дахну опет... и дисање пође све брже и брже.

И ја гледах, како се повраћа живот; видех опет како мишићи играју и... пирнух у свећу.

— Шта је? — упита Илинка.

— Благодари Богу! Дао му је крепко тело, које је надјачало болест; — остаће жив.

— Жив?!

— Жив!

Она беше скочила, па се заљуља и паде. Ја је дигох.

— 'Вала ти, господине!... рече она склопивши руке.

И болесник дође к себи. Она му приђе, ухвати га за руку и упита:

— Је л' лакше, очи моје?

Он само трену.

— Не дирај га, јер је уморан — рекох ја.

И у тај мах сену ми кроз главу, па готово с мишљу и изговорих:

— Пијавице!...

То је оно „нешто", што сам био заборавио...

Наредим Илинци, да зовне сутра кога вештијег, те да му пусти пијавице и наредим јој како треба да поступа с болесником, док год не оздрави. Превијем место слачичњака алеву паприку, коју сам посуо по убрусу натопљеном ракијом и кажем да не одавија, док сама не спадне.

Болесник заспа...

Оставио сам задовољно овај кућерак, у коме владаше божићна радост.

* * *

Спао је снег; зазеленила су поља и гајеви; оживела је природа... — Кад сам први пут од како је грануло пролеће, пошао у

Шабац, чуо сам звонки глас Милићев, где се са славујима натпева... Зовнуо сам га и — за мало, ја видех опет његово ведро чело; видех опет благе, плаве очи и умиљати и вечити осмејак.

Не тражим нигда боље награде!...

7. свеска — МАЛА БИБЛИОТЕКА — свеска 7.

ЛАЗА К. ЛАЗАРЕВИЋ:

У ДОБРИ ЧАС ХАЈДУЦИ!

ЈАНКО М. ВЕСЕЛИНОВИЋ:

ДОБРИЧИНЕ.

У СОЛУНУ, 1917.
Штампарија Влад. М. Анђелковића

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА

У ДОБРИ ЧАС ХАЈДУЦИ!

— Лаза К. Лазаревић —

Јахао сам сам с пандуром.

Био је један од оних летњих дана кад си готов да тражиш, па да се свађаш с оним што је зимус говорио како му је увек милије и најтоплије лето, него и најблажа зима. — Пече звезда — мозак да проври! Са жита трепери нешто провидно и диже се у зрак. Дрва опустила лишће и изгледају као болесник у врућици кад иште чашу воде. Стока издише на ливади под каквом осамљеном јабуком. Тице нигде једне за лека. Управо ми изгледа цела природа клонула, обезнанила се, исплазила језик па дахће.

У глави, у мозгу некака пустош — Сахара! Криво ти је и тешко и што мораш да дишеш. Мислио сам да нећу жив стићи у село.

А кад већ један пут дођох, онда сам — као оно гурман што неће одмах да захита лажицом, него најпре натенахни соли и бибери — и ја дражио своју глад за одмором. Хтео сам да ми се ни мишљу на посао не прекида, те похитах да свршим што сам имао, све мислећи како ћу се после спокојно у хладу одморити и проспавати ноћ.

Ко није никад цео дан липсавао од жеге па ноћио у селу, тај не зна шта је уживање.

А ја и не сањах да ми је суђено да целу ноћ нећу тренути.

Да видите!

Механа је била трошна, опала, гадна, ниска, прљава кућа у којој има једна »соба за господу«, »измолована« тако, да те с необичном упорношћу опомиње на мртвачки ковчег; а удара на рибу и ракију.

Можете мислити с каквом сам радошћу примио Угричићеву понуду да ноћим код њега.

Он ме прими и бог зна како. Тога истог дана баш му је се синовац вратио из војске — одслужио! Велика кућа, људи богати, весели; баш ме лепо почастише. А од свега ми је најслађе пало гледајући Угричину синовицу. Здрава, свежа, једра лепота, све брекће животом. Крепко стаје на земљу кад ходи, али на ступај њене ноге не затресе се патос ни полица, већ јој само игра месо и груди. Лако се повија лево и десно, а на леђима, по танком и затегнутом јелечету, праве се тамо амо танке дугуљасте боре, као оно по млеку кад се хвата кајмак.

Вечерали смо под орахом. Она нас је служила цело вече, ама баш једне да је проговорила.

После ме уведоше у кућу, која има у среди један одељак где гори ватра, а с обе стране по једну собицу. Собица с десне стране била је одређена за ме. У њој један кревет од дасака. По њему тазе сено, по сену шареница и два јастука. До кревета је-

дан прост сточић, а покрај прозорчића једна клупа. На зиду једна турска сабља о са свим отрцаним гајтанима, и два пиштоља на кремен. — То ти је све?

Не могу никако да се навикнем на тај луд обичај, да ми овака чиста, красна цура изува каљаве и гломазне чизме. Нисам јој ни дао, него зовнем пандура.

Она стоји па гледа у моје чизме, а ја у њу.

Е, брате, да ми је да не оде одмах! Да хоће малко да седне — знам да неће! Хајд' да почнем какав разговор! Шта ћу?

— Вечера л' ти, Стано? — чуо сам да је зову Станија.

— Нисам.

— А што?

— Тако.

— А је л' ти увек тако доцне вечераш?

— Ја!

— А што?

— Због посла.

Хм! Шта ћу сад?

— Ти, ваљда, најпре старијим даш да једу?

— Ја!

— Па ти после?

— Ја!

— А ви'ш у нас у вароши и женска чељад једу с нама заједно.

Она шаком заклони уста и половину носа. Окрете малко главу на страну, уста јој се развукоше, па слеже раменима.

— Боље је у нас, а?

Она не спушташе руке и опет слеже раменима.

— Удај се ти, жив ми, у варош!

Она спусти руке и ухвати за крај од кошуље па махаше, као да стреса нешто. Главу са свим окрете од мене, и кроз смех, а као да зиду говори, рече:

— Хоћеш да пређеш ноге?

— Нећу, каке ноге? Иди ти па вечерај; доста си се данас намучила.

— Па с богом, — рече она полако и не обрћући главе мени, и изађе, опет онако крећући плећима.

Кажем и пандуру да иде да спава. Обесим револвер о стубац од кревета. Скинем се, отворим капак од прозора, запалим цигару, угасим свећу и пружим се уморан на кревет.

Тако ми је некако слатко било.

Кроз прозор ми пирка ветрић и оживљава ме. Пода мном мирише сено некаком идилском вољом. С поља чујем како коњ грицка сено из кола, и како по кад што фркне и затресу му се ноздрве. И врата од вајата све ређе лупају. Попац цврчи — све друго спава.

А ја не могу да заспим!

Нису ме мориле никакве тешке мисли, и било ми је пријатно мислити, ма да ноћ биваше све дубља и дубља. По памети ми се час по преплеће Станија. Тако ми је мило било замишљати њену слику. Не беше у њој ништа романтично, баш ни најмање. Али ме чисто

запљускује оно здравље, она снага, живот!

Мало по мало слике све шареније и нејасније. Већ видим кочијаша Трифуна, узјахао на ђерам, па истеже једну крављу кожу. За вратом ме нешто мило галиче; окренем се и видим Станију, смеје се а у руци држи клас жита. У тај пар точак од кола управо па мени преко стопала! Ја се тргнем, лупим главом о кревет, и сан ми се поново разби.

Мрзи ме да палим свећу, а мислим да је скоро по ноћи.

Чух како се отворише врата од куће и после неки шапат. Кроз пукотину мојих врата виђаше се да у кухињи још гори ватра.

Мало по мало шапат постајаше све јаснији. Прво што разговетно чух беше:

— Та он за цело спава!

То је био мушки глас. Одмах за њим чујем женски:

— Јамачно!

Тако ми Бога она, Станија!

Е, помислим се, хоћу и ја да устанем па да идем да седим с њима. Спавати се не може, те не може.

И збиља се дигох. Огрнем капут, којим сам се био покрио и пођем вратима. Таман да дохватим за скакавицу, а на памет ми паде да могу, може бити, штогод сметати људима. — Да видим ко је? Провирим кроз пукотину на вратима. — Озбиља, она седи с братом!

— Е ви'ш, сешо, тако сам ти се ја напатио, а и света видео. Е сад сам и то ски-

ну о с врата — одслужио сам и у војсци. Па сад... онај... да тебе... онај... у име бога удам, па и сам да се женим... Ја...

Она ћути.

— А знаш шта? Ја ви'ш, ја знам све!... Ја... ја бих волео да си ми сама казала, него да чујем од света. А после ви'ш... ти знаш... ја њега мрзим, и... и... онај то!

Она ћути.

— Ја, ви'ш, ја њега знам добро! Али нека он то избије из главе... то што он мисли. Не дам ја тебе горем од себе. Наћи ћу ја теби момка... још каквог!

Она устаде с пања и прође покрај ватре. Не могах је више видети. И он ми окрете леђа. Искашљује се све и растежући и бирајући речи наставља:

— Ја сам њему и поручивао:... Онај... Тимо! Немој де ти чепати око моје куће и... моје сестре! Јер ја... знаш.. ја... овај... не знам за шалу?... Ја како.

Онда чисто љутито и одсечно, а гласније него до сад, настави:

— Шта је он и ко је он? — Швабо!... Он је, брате мој, дошао из Швапске... Ја... знам ја то све!... Пре је имао некаких хартија намолованих, све оволишне, као длан, па носи у варош Чифутима, те му они дају новаца за те хартије; ал' сад нема ни тога!... Го ко пиштољ!... Само оно мало имањца!... пи!... Ко зна од куд му и за њега новци!... Ја!... Ја!... Понда каке су оне хартије!... Знам ја, море, све!... Ја како!... Дошло је

пре и писмо од швапског цара нашем капетану да, веле, ухвате Тиму. Јест, ал' мој Тима све оне хартије Чифутима, а Чифути њему дукате, а он дукате капетану; а капетан каже: »Иди ти, жив ми, кући, па се поштено владај! Ти си српски поданик, а Мађар је што и Турчин — он не верује у бога и богородицу!"... Ја како!... А шта је то што њему капетан каже? Пондак, кад год дође у село, а он пљеска Тиму по рамену, па каже: »Како си, јуначе?«... Баш је јунак!... Он се туче само с којекаквим згебама, а не сме да удари на оваког ђиду!... Аја!... Ја, пре војске, кад сам се оно опио, а ја псујем њему матер швапску, а он не сме ништа, баш ништа!... Каже: »А за што, болан?« А ја кажем: »За то, бре!« А он каже: »Нека, нека, Живко!« А ја кажем: »Ходи, бре, ако смеш! Лако је тући оне прдавце, него ходи овамо?« А он каже: »Нећу, Живко, нећу!« А ја кажем: »Не смеш, синко крвави, ходи, да ти паднем с колена...« Ја!... ја!... А кад му је Радојица Миличин казао да је Швабо, хтео је да га убије, па после, кажу, почео да плаче, кад је учитељ узео нешто тамо говорити како он није Швабо, него баш прави правцати Србин, и почео псовати наше сељаке што га зову Швабом... ко санћим!... А што носи оне обојке, па не уме ни кајише да укрсти као ми, него иде као богаљ?... Ја!... И мати му је Швабица, ако носи конћу,... ништа то!... Знам ја... И светог Мрату највише

Швабе славе... а и он'... Ја како! Све се то зна... Пондак он косом жање жито!... А јес'!... Знам ја да си ти на моби код Стојевићевих била све уз њега, и то све село зна!... Ја теби кажем... овај... нећу ни да га погледаш!... Ја ћу му опет сутра опсовати матер швапску, да видим ја!.. Не сме он ни...

Нешто силно груну врата, и она одскочише.

Преко прага уђоше три човека. Једног сам само могао видети: леп, млад, с токама на прсима, пушћул га бије по образу, за појасом оружје, а у руци пиштољ.

— Добро нам вече! — рече осорно овај човек.

Девојка врисну, а Живко цикну!

— Зло ће ти бити ако бог да! — И ја само видех како један угарак стаде млатати по ваздуху.

Не могах ништа даље видети, јер она три човека затворише за собом врата, уђоше ближе и прођоше поред пукотине кроз коју сам вирио. Само чух неку лупу, стењање, рвање, задављен глас Станијин, и једно гласно: »Хајдуци!«

Сав сам се био престравио. Брзо докопам револвер и полетим вратима: у тај пар чух с прозора једно »пст!« Окренем се.

— Господару, дад' брже ту пушку Живкову с чивилука! Та не бој се: ја сам, Тима Трифунов, не бој се! Дад' само брже, ево хајдука! Брже, брже!

Опасност је била тренутна. Ја сам брзо промозгао и закључио, да је овај човек онај

Тима, »Швабо«, Станин дилбер! Нисам се бојао додати му пиштоља. Та хајдук неће зар од мене тражити пиштоља!

Сад је био ред на мене. Извадим шипку из револера, а сав цептим као прут! Први пут у веку ја осетих за што ја вуцарам увек уза се то оружје, и, верујте, горе сам се уплашио од свог револвера, него од хајдука. Та како ја могу убити човека?... Напако!... Волео бих да...

— Предајте се, бре! — грмну један нов глас са спољних врата.

Као да ме сунце огреја! Отворим и ја моја врата, станем на праг, управим револвер у таван и станем се дерати:

— Предајте се, предајте се!

На вратима угледам човека с упртим пиштољем на гомилу, која се састојала из три хајдука, од којих један држаше Станију за уста, а друга двојица стегли Живана за гушу, да је сав помодрио.

Хајдуци одмах пустише њих двоје. Један опали из пиштоља на »избавиоца« на вратима а други пресече јатаганом вериге. Котао, који је о њима висио, паде, претури се, и угаси ватру. Пукоше још две пушке.

Сад је мрак!

Ја станем пуцати у таван, само да се куражим, а наравно добро се чувајући да кога не погодим.

Унутра наста комешање.

У један пут један човек — не видим ко — угура, управо убаци другог једног човека

у собу где сам ја спавао и намаче резу. Једног опет видех да умаче на врата, па онда опет би један убачен и реза наметнута.

Опет рвање. Била су сада очевидно само њих двојица.

— А ја ћу тебе већ научити како се хајдукује!

Ватра опет малко светлуцну.

— Не мене, Тимо! — викну Живко, па се испружи на земљу, јер му за вратом пуче песница.

У тај пар чу се разговор и вика и на пољу. У кућу уђе стари Угрица са секиром, а млађи укућани шта је које докопало. Једно од њих носаше и свећу.

Сви преплашени; како које улази, звера тамо амо и пита: шта је? шта је? ко је? где је? итд.

Дотрчаше и суседи, начини се врева и галама. Пуна кућа и двор људи. Све у један мах пита.

А на сред кухиње, или боље да рекнем предсобља, стоји млад, здрав, снажан човек, у шајкачи, с ферменом као што се носи у овом крају. На ногама широке гаће и обојци.

Дакле то је Тима!

Око њега ври гомила. Он ћути. Збунио се.

Живко, сав крвав, чеше се иза врата и без воље одговара питачима; Станија стоји у углу, бледа као крпа, и чисто не може да дође себи.

Ето ти кмета с неким крндељом за појасом, и ћате с двоцевком, и учитеља с ногом од столице.

— Шта је, шта је то? Како је зло?

Живко се чеше по леђима:

— Ето шта је!... Од куд несрећни Никодије чак у наше село, па на нашу кућу! И да не би овога овде — он стидљиво показа на Тиму, — ја платих главом и бог зна шта би још било!

— Па где су? Овамо-те, људи! Оружје! У потеру! Брже! Држи! — дере се кмет.

— Побегли су! — рекоше сви.

— Јес' ђаволску матер! — рече Тима. — Побегао је један, а они су други ухваћени.

Он показа руком на врата од моје собе.

— Е, мој брајко, они су побегли кроз прозор, — рекох ја.

— Јес' ђаволску матер! — Ено вашег пандура под прозором!

Сви се зачудисмо.

— Потеците по оружје! Опколите кућу! Пази сваки на се, они ће се бранити! — заповедаше кмет.

— Дад' ти само ту секиру! — рече Тима. — Ето њихових пиштоља ту по земљи.

Одиста три четири пиштоља лежаху на поду.

Тима пође да отвори врата, али она подупрта. Он диже секиру у десну руку, па опанком лупи о врата која одскочише. У тај пар плану из собе пушка: зрно скиде Тими шајкачу и зукну пут тавана.

Сви смо били заборавили да је на зиду у соби висио онај други пиштољ Живков, који је хајдуцима добро дошао!

— Напред сад, браћо! — викаше кмет. — Напред бре, ћато, ти имаш пушку!

Хајдуци се још хтедоше одупрети, поред ћатине двоцевке, ал' кад Тима замлата секиром, они побацаше јатагане и предаше се.

У зиду већ били ножевима ископали рупу, и да смо још мало чекали, утекли би нам!

Везасмо их. То беше познати харамбаша Никодије и још један његов друг.

— Па дад' сад и оног трећег! Андрија! Дад' тога овамо! — викну Тима

— Ког трећег?

– Та оног што је чувао стражу, — рече Тима. — Везао сам га за шљиву под прозором, а господарев га пандур чува.... Ваш Андрија! — рече окренув се мени.

– Алал ти вера, Тимо! Бе јеси ти неки Краљевић Марко!

За све то време Живко стоји замишљен и не гледа ни у кога. Онда погледа Тиму, па опет спусти очи и приђе му наокришке. Тими окрете лице, али очију не диже:

— Тимо брате... немој да се љутиш. Хвала ти ко једном брату! Овај... знаш... шта?...

Очи му се наводнише:

— Овај... ако ћеш да се побратимимо... и овај... да се пољубимо!

Тима ништа не одговори, само обриса рукавом од кошуље уста и оба се цмокнуше.

Сад сви навалише да хвале Тиму и да му се чуде, а Живко раздувава жеравицу, да пухором заспе Тими раницу на глави.

— Е сад да частиш, Тимо, — рече ћата. — Сад ћеш добити оних двеста дуката, што си ухватио Никодија.

Тиму нешто штрецну кад чу то. Брзо погледа на Станију, онда поцрвене до ушију, и тако се збуни да пође правце на врата да бежи.

— Стани! Куда ћеш? — викну Живко, који је дотле раздувавао жеравицу и не чу ћатиних речи. — Зар ти мислиш тако да одеш из моје куће?

Већ свиће. Хајдуке привезаше још боље, па их одведоше у бувару. Ракија се немилице лије, а Живко и Тима угрејали се, па се непрестано грле.

— Знао сам ја, море, тебе... ја како!... Не знаш ти!... Ал' си јаки, пос' ти твој, ко једна земља!

А Станија?

Као дете кад се исплаче за играчком, па је онда добије. Образи се зајаприли, влажни као бресква, кад на њу падне роса, очи се светле, па се чисто облизују.

О Великој Госпођи видео сам на вашару Тиму са Живком и Станију с мајком. У Станије беше конђа на глави. Чух како Тима рече Живковој мајци »нено!«

Нађем и среског капетана. Сетим се, и упитам га:

— Ама је л', бога ти: ко је овај Тима и какав је то човек?

— Мирна једна и поштена душа, — одговори капетан. Он је из прека родом, па је тамо служио у војсци, док му неки мађарски официр не опсова свеца рацког. Тима официра кундаком у прси, па беж' у Србију!

Хоће сумрак, а коло се све срдачније разиграва. У Тиме тозлуке и кајиши на опанцима, преплетени као и у Живка. Заплеће ногама и цупка.

Свет се врзма, гура и дере. Дигла се прашина, да те удави. Чвари се печење, праште пушке, ломе се чаше, гуди прдаљка на гајдама, миришу лицидерски колачи, а накићен Живко под чатром хвали свога зета:...

— Овај ће ђидо за голу сабљу ухватити!... Јакако!... Није се родио онај, који ће се с њим у коштац ухватити. Нема ту... него... прави Србенда!... Јакако...

ДОБРИЧИНЕ.

Јанко М. Веселиновић

ДОБРИЧИНЕ

Јанко М. Веселиновић

Били, тако, старац и баба. Старцу било име Јеврем, али су га сви звали: Јегом; а баби Мирјана.

Могло им је бити преко шесет година. Обоје су били још у снази и држећи; обоје погурено, обоје омалено и крутељасто...

Јега је имао плаво око и то само једно, а друго је било сасвим бело, јер на њега није ни видео; а баба је имала оба смеђа или... али им се не може одредити боја, јер су оба извештала... Јега је био врло немиран и свакад насмејан. Руке и језик нису му ни часа мировали; међутим, Мирјана је била мирна као бубица, скромна, скромна, ама мања од макова зрна...

Тако су њих двоје живели, од кад се састадоше, и пазили као деца... Шта пута, док бејаху млађи, хтедоше ђаволани да их заваде (а и у старо време било је ђаволана), па ништа. Дођу, тако, Мирјани, па тек рекну:

— Робуј, лудо, робуј!... А онај твој несрећник чини триста чуда!

Мирјана сагне главу и гледа у земљу.

— Сад, ено га, оде с Мартом.

— Па... тешто!... — шапуће Мирјана.

— Тешто?!

— Тешто!... Човек је, може му поднети. Тако онда, па тако и сад.

Били су голубијег срца... Ето, Јега! Заишти шта хоћеш од њега — даће ти ако само има.

— О!... Јего!...

— Шта је, брате?

— Имаш један дукат?

— Имам, имам!

— Дај ми, славе ти!

— 'Оћу, брате, како не бих!

И с места извади и да.

И ако је остао без крајцаре, ништа то... Сутра затреба њему, он не тражи онога што му је узајмио, него иде те узима под интерес. А знате већ како се тада плаћа дукат...

Јега плаћа и ћути; али дужнику неће поменути никад. Све га неки стид подузима, кад се с њим састане:

— Бојим се: помислиће да сам дошо да му иштем! ...А јок, брате!... Знам ја: кад имадне — вратиће ми!...

То је знала све Мирјана; али Јеги никад ни речи за то...

Кад им кући дођеш — ко си, да си: добро дошао! Јега одмах трчи са тиквицом у качару, па кад се врати, а он сузећи на оно здраво око тек рекне:

— Добро дошо, прико!... Баш ти 'вала!... Кад ми 'вако ко год дође кући, и ја се наједем и напијем уз њега!... Ха! ха! ха!...

А Мирјана трчи, трчи, хвата пиле, зове

Јегу да закоље, па онда готови што за ужину...

Волели су цео свет. За Јегу сваки човек, кога у путу сретне, био је ја »прика«, ја »рођак«, ја »буразер«, а свака жена »прија«. Као да су се те речи родиле с њим, тако их слатко изговараше.

— Како си, прико?...

— Како си, прijo?...

И децу је волео. Од милости тепао им је: »чедови« моји.

Ако су гдегод на слави, свадби или крштењу, Мирјана је тамо са женама. Скрстила руке и ћути. А Јега?... Он је свуда. Он седи најпре са људима, онда оде међу »прије«, тамо се са њима грли, па кад му и тамо досади, он оде међу редаре, те заседне с њима око огњишта.

— Ама склони се, пријатељу! — виче једна.

— Сад, сад, прijo! — вели он и дигне се.

— О... брате!... Од куд баш ту седе? — вели друга.

— Па, ево, ево: да се склоним!

— Е сад си баш потревио!... Чудо ми ниси сео за врат! — виче љутито трећа.

Он батали седење него прилази долапу. Тамо, сигуран је, има ракије. И никад се не превари... Зна он и где оне крију. Чим нађе, он одмах пије...

Тад се дигне граја против њега... Једва изиђе читав, а већ је сав поливен чорбом...

Људи се смеју и веле:

— Јега ка Јега!...

* * *

Четрдесет и неколико година како се њих двоје састали. Никад међ' њима није било речи — као што то има у свету... И кад Јега учини какву лудорију, Мирјана је опет то притишавала, па чак и њега тешила или храбрила...

Бог им дао дечице доста... Још прве године женидбе Јеги помреше родитељи, и он оста домаћин на доста добром имању. Обоје су били вредни, па им је и Бог давао...

Дечицу су неговали како су умели. Јега обично, после рада, кад се ноћ спусти, седне крај огњишта, узме дете у руке, па му тепа, док Мирјана види и спреми вечеру. Кад се синија постави, он дете даје Мирјани, па обоје седну и вечерају. И он обично ћаска и преклапа.

— Видиш, снашо! Тако је звао Мирјану док је била млађа, а кад му синови стадоше на снагу, он је прозва: »бакицом«... Ето ви'ш онај »пуша« (старији синчић) што спава, и овај »ћела« што га јако држиш у рукама, то ће бити момци ка златне јабуке!...

— 'Оће, ако милостиви Бог да!

— Па ћемо их оженити...

— 'Оћемо, ако Бог да!

— Па кад одрасту...

— То ће нам бити одмена, мајчино крило и десна рука! — рече Мирјана и поче љубити малишу.

— Која ће мајку доста пута ударити! Ха! ха! ха!... — рече Јега, па се зацени од смеја.

— Бог с тобом! — прекореваше га Мирјана.

— Ха! ха! ха!... Ха! ха! ха!...

— Па немој, болан! — молила га је она.

— Но, но!... Немој ти, снашо, да се љутиш!... Ко то зна? Све је у Божјој руци!... Нек' су нам живи и здрави, па нека и туку вала!.. Боље и свој него туђин!...

— Па што тако говориш?

— Шалим се, шалим се!

— Баш си ти ђаво!...

Ето каква је била њихна свађа. Тако се обично свршавала. Никад оштрије није Мирјана са њим, па, вала, ни с ким говорила. Сељаци су за обоје говорили:

— Ни једно нема жуча!...

После таког разговора она би му опет предала дете, па би дигла синију и зачистила мрве.

— Дај ми дете да успавам.

Он јој дода малишу и она га однесе у собу и тамо подоји. За живу главу не би га она пред мушком главом задојила, ма то био и сам Јега...

Јега би тад напунио своју лулу и запалио... Мислио би обично о ономе што је сутра требало да ради. Пошто испуши лулу, он онда виче Мирјану, те га изује. Затим се заједнички помоле Богу за здравље и напредак, па лежу да сутра раније устану...

У таквом животу дечица су им расла. Никола беше толико велики да га Јега позва да му помаже у орању...

Пун радости гледао је свога малишу како је поносито затурио хајкачу и виче: »Ајс, зељо; ајс, брато!«... Срце му је играло, а оно једно око плакало. Да је могао, летео би. Ама зар то његово дете?... Иде а тетура... Пружио бразду, па слуша како Никола тепа воловима...

— О, бато! — викну га Никола.

— Шта је, роде?

— Дај-де мени плуг!

— Остави, остави!... Не мо'ш -ти још!

— Ко, је л' ја? Могу, Бога ми! Питај само Маринка чичиног! — вели дете и гледа га поносито.

А он га гледа, гледа, па тек рече:

— Ево, на!

И одступи од плуга... Никола узе руцеље у руке, а он приступа за њим, па се чуди како он то све паметно.

— 'Ајд', да видим шта ће радити на увратинама! — мишљаше Јега.

Кад бише на увратинама, дете подиже плуг, отресе га, окрете полошке и оритком очисти као маторац.

— Немој да буде оплазе! — рече Јега и гледа зачуђено.

— Не бригај! — вели Никола.

Па трже плуг и пусти бразду...

Тај дан је за Јегу био празник... Наредио је Мирјани, те му тога вечера спреми-

ла добру вечеру. Он се поднапио, на Николу непрестано куца по рамену:

— Ово је мој ратар!...

Па се тек окрене Мирјани.

— Ама знаш, брате мој, прави ратар!... Онај плуг ка ништа у његовим рукама!... Окреће га, 'вако, 'вако!... ка ништа!... Готово боље од мене!

А Мирјана плаче од радости:

— 'Вала је милом Богу!... — вели.

Дете је гледало с поносом око себе...

* * *

Дан за даном клизао је неосетно. Никола је растао као врба из воде. За њим пристајаше Пера, па Млађа. Све то сад беху ратари. Сваки се готово докопао своје снаге... Никола беше радин за причу. Све, све, али косца наког није било у целој Тамнави.

Само, ђаво га знао!... Чудне неке ћуди! Од куд се изметну, кад му нико није онакав у целој породици. Све су то људи мирни: ако не може бити како они хоће, они пристају како ти хоћеш... Ама овај поста чудо од света!... Мора бити његова најпреча, па да би се цео свет стромором окренуо!... Ни Јегу ни матер није хтео да чује; његова воља поче освајати. Што он нареди, оно се вршило... И он је осећао да тако треба да буде...

Ни Јега ни Мирјана не примећаваху како им се отима једно по једно право у кући. Кад и кад то по мало осете, кад се Никола развиче, ал' опет слегну раменима.

— Шта ћеш, млад је! — вели Јега.

— Јест, млад је! — тврди Мирјана.

— А оштар! — додаје Јега. — Права ватра! Ово је добро за кућу!...

— 'Вала Богу! — вели Мирјана.

Једаред се Никола нешто развикао, а Јега се насмеја.

— Знам ја шта је теби! Ха! ха! ха!...

— Шта ми је? — пита Никола.

— Знам ја, знам!... Ха! ха! ха!... Ожењићу ја тебе! Ха! ха! ха!...

Мирјана се насмеја, и Никола се насмеја па побеже.

— Ха! ха! ха!... — смејао се Јега. — Питај-де га, бакице, која је то цура што 'вако виче?... Знам да и она лупа котлове код куће... Ха! ха! ха!...

И оженише Николу... Тад што се провеселио чича Јега, то је за причу. Правио је хиљаду лудорија да су се извртали од смеја.

Николи већ направио нов вајат и покрио црепом, па је скакао од радости, кад тамо сведоше младенце.

Кад је прошла свадба и весеље и почеше обични домаћи дани, видеше и Јега и Мирјана: да младенци узеше старешинство у кући.

— А шта ћеш?... Њима најпосле и остаје! — вели Јега.

— Нека су живи и здрави! — вели Мирјана.

— Тако је! Тако је!... И шта нам тре-

ба? Ево нам наше собице и наших кревета. Ту ћемо мировати, а деца нека раде... Гледаћу да оженим и Перу...

— А ја, знаш, мислим нешто друго.

— Шта, бакице?

— Само да добијем унуче!... Не би' марила за њи' ни једно!... Они и треба да се пазе 'нако!... А ја би' унуче у крило, па би' се с њим играла ка са мачетом.

Јеги засузи оно једно око. Он се по обичају насмеја да то не би приметили.

— Ха! ха! ха!... И деда ће њега, 'вако, на крило, па ће му певати ону његову песму!... А он, мали, ћелав, гледа у дедино ћораво око и 'вата деду за бркове... Ха! ха! ха!...

— И још знаш шта!

— Шта, бакице?

— Нека она јако гледа кућу... Ја ћу јој помоћи где год могу, и гледаћу тебе!...

— Ехе-хе!... Ехе-хе!... Е, баш си ти ђаво, бакице!... Ког ћу ти ђавола сад ја! Оматорио, оћоравио и на ово друго око!... Сад да ми је само да се наједем и напијем; друго ништа!...

Мирјана га корела, а он се смејао.

Бог их обрадова прве јесени. Добише унука, па велики и крупан... Јега је играо од радости, а Мирјана... Не питајте!...

Њих двоје и тај дечко беху свет за себе..

* * *

Прођоше године. Он ожени и најмлађег сина. Обелели и згурили се и он и Мирјана.

Са седом косом као да поче и несрећа падати на њихове главе. Ако су се могли сами послужити, то су се и служили; а ако нису могли — није ништа ни било. Нико на њих ни главе не окрену; били су нико и ништа. Сваком беху на путу и свако их је гуркао тамо амо. А они се снебиваху...

— Бакице!

— Чујем, старче!

— Да ли је стрљана моја обућа?

— Ја нисам; а, Бога ми, није нико други!

— Па дај да се обујем.

Мирјана узме и протре мало чарапе и назувице, па му дода обућу.

Он се обује.

— Деде, бакице, полиј ми да се умијем.

Она му полије.

И опет се заједнички моле Богу за здравље свију и за своју смрт....

Међутим, у кући беше живост. Тамо се смејали и шалили, трчали и радили: Никола беше домаћин и све је ишло под његовом руком.

Ни Јега ни Мирјана ником се не потужише. Нека сета обузимала их; плакали су што су тако затурени као да су мртви; али то су чинили само кад су на само... Међу људма, и ако му какав странац у кућу дође, Јега је био онај стари; смејао се и викао: »чедови моји...« и хвалио своје укућане...

Нешто старост, нешто назеб, и Мирјана паде у постељу.

Јега да се сатре трчећи од врачаре до врачаре, тражећи јој траве разне, не би ли је излечио. Али не би лека...

Једног дана појахао коња и отишао чак у ваљевски округ код једне врачаре... Кад се вратио, дочека га Никола гологлав. Њега нешто проледи, да готово више спаде него сиђе с коња.

— Шта је?

— Умрла нана!

Јега се насмеја... Али тај смеј беше страшан.

— А кад је умрла.

— Отоич.

Он се само ухвати оберучке за главу и улете у кућу. Њу већ беху окупали и обукли.

Он стаде више ње. Гледао је дуго, дуго у њено смежурано лице које изгледаше као да спава:

— Зар тако, бако; па ниси се ни опростила!

Скотрља му се суза низ образ. Двоје троје од оних, што ту беху, насмејаше се. Њему би као да му неко опали шамар, али стеже срце, па се и он насмеја...

— Добро, бако, добро!... рече и изиђе на поље...

Стегао је срце, али га је болело... Први пут виде како је свет грозан. Она умрла, а он не сме да је жали!... Никога нема ко би га разумео; не беше ту ни једнога човека коме би могао да се потужи, пред ким би могао да се исплаче... Он осети да овај свет

више није за њега... И врљајући по воћу, погледа кроз оно пожутело лишће на небо, па рече:

— Боже!... Или и мене узми или ћу се сам убити!... Не навлачи ме на грех!...

* * *

Неколико недеља након Мирјанине смрти и он паде у постељу. Није хтео никаква лека. Био је врло весео и причао, пун радости, како ће га нестати са овога света.

— Једнако ме — вели — зове бакица! Ха! ха! ха!...

Умро је смејући се. Опростио је све и ижљубио, па сам скрстио руке...

* * *

Племените душе!... Како вас нестаје са овога света!... И мора вас нестајати, јер вас сама ваша племенитост истроши!...

Вук Ст. Караџић:

НАРОДНЕ ПРИПОВЕТКЕ.

—:—

У СОЛУНУ, 1917.

Штампарија »Велика Србија«

НАРОДНЕ ПРИПОВЕТКЕ.

— Вук Ст. Караџић —

ПРАВА СЕ МУКА НЕ ДА САКРИТИ.

Био један сиромах човек, па се прибије у некаква богата човека да служи без погодбе. Тако је служио годину дана; а кад се наврши година, он дође господару своме и заиште да му плати што мисли да је заслужио. Господар извади један новчић па му рече: »На, то ти је служба.« Слуга узме онај новчић и захвали господару, па онда отиде на један поток где је вода била врло брза. Кад дође на поток, рече сам у себи: »Боже милостиви! Шта је то да сам заслужио само један новчић за целу годину дана? Али Бог зна јесам ли и толико заслужио. Ево ћу сада да огледам: бацићу овај новчић у воду па, ако не потоне, онда сам га заслужио; ако ли потоне, нисам га служио.« Па се онда прекрсти говорећи: »Боже милостиви! Ако сам заслужио овај новчић, нека плива поврх воде; ако ли нисам, нека потоне на дно.« То рекавши баци новчић у поток, а новчић одмах потоне на дно. Онда се он сагне те извади новчић из воде, па га однесе господару натраг говорећи: »Госпо-

дару, ево ти новчић натраг, ја га још нисам заслужио, него ћу те служити још једну годину дана.«

И тако стане наново служити; и кад се опет наврши година дана, он дође господару и заиште да му плати што мисли да је заслужио. Господар опет извади новчић па му рече: »На, то ти је служба.« Он узме новчић и захвали господару, па опет отиде на онај поток, прекрсти се и баци новчић у поток говорећи: »Боже милостиви! Ако сам га право заслужио, нека плива поврх воде; ако ли нисам, нека потоне на дно.« Како га баци у воду, а новчић одмах падне на дно, а он се сагне те га извади, па опет однесе господару говорећи: »Ево ти, господару, новчић натраг, још га нисам заслужио, него ћу још једну годину да те служим.«

Тако опет почне служити, па кад изиђе и трећа година, он отиде господару и заиште да му плати што мисли да је заслужио. Господар му опет да новчић, а он га узме и захвали, па отиде опет на поток да види је ли га сад заслужио. Кад дође на поток, прекрсти се па баци новчић у воду говорећи: »Боже милостиви! Ако сам заслужио овај новчић, нека плива поврх воде; ако ли нисам, нека потоне на дно.« Кад новчић падне у воду, почне пливати поврх воде. Онда он весео узме из воде новчић и метне га у џеп, па отиде у шуму и начини малу колебицу, и онде стане живети.

После некога времена чује он да се стари његов господар спрема на галији преко

мора чак у друго царство, па отиде са својим новчићем к њему, и стане га молити да би му купио што у другом царству за његов новчић. Господар се обећа и узме његов новчић па пође на пут. Путујући тако нађе крај мора некаку децу која су била изнела мачка да га убију и у море баце. Кад он то види, притрчи к њима па их запита: »Шта је то, децо?« А она му одговоре: »Чини штету, па хоћемо да га убијемо.« Онда он извади онај новчић својега негдашњега слуге, па им пружи да му даду мачка. Деца то једва дочекају, па узму новчић а трговцу даду мачка. Он однесе мачка на галију, па пође даље путовати.

И тако путујући, једанпут дуне јаки ветар те однесе галију Бог зна куда, да за три месеца није могла изаћи на свој прави пут. Кад ветар стане, господар од галије није знао где је и, пошавши још мало даље, дође под један град. Кад се чује у граду да је дошла галија из непознате земље, навале многи да је гледају, и један од оних људи, који је био врло богат, позове господара од галије на вечеру. Кад тамо, али господар од галије има шта и видети: мишеви и пацови трче на све стране, и слуге с батинама стоје те бране да не натрче на сто. Онда он рече домаћину: »За Бога, брате, шта је то?« А домаћин му одговори: »Тако је брате, увек код нас, да не можемо од тога звериња на миру ни ручати ни вечерати. Још кад спавамо, сваки имамо свој сандук, па се у сандук затворимо да нам не би уши

поизодгризало.« Онда се господар од галије сети свога за новчић купљеног мачка, па рече домаћину: »Ја имам у галији зверку која би то све затрла за два три дана.« Домаћин на то одговори: »Брате, ако имаш таку зверку, дај је овамо; ја ћу ти напунити галију самога сребра и злата, само ако је истина што кажеш.« После вечере отиде господар од галије, те донесе свога мачка, и рече домаћину да лежу без сандука; али они опет не смедну нипошто, него он сам остане тако да спава. Онда он пусти мачка, а мачак, кад опази толике мише и пацове, почне их хватати и давити па све на гомилу свлачити; а и миши и пацови, познавши ко је ту, стану бежати куд који. Кад у јутру дан осване и они поустају, али насред собе велика гомила мртвих мишева и пацова, а по соби слабо је који још трчао, него су извиривали из јама. А после три дана није се могао ни један ни видети. Онда домаћин за мачка напуни путнику галију пуну сребра и злата.

Потом наш путник пође с галијом кући. Кад дође кући својој, дође му стари слуга његов да га пита шта му је донео за онај новчић. Господар му изнесе један мермер камен, лепо отесан на четири угла, па му да: »На, то сам ти купио за твој новчић.« Слуга се томе врло обрадује, па узме камен и однесе у своју колебу те начини од њега сто. Сутрадан отиде слуга у дрва, па кад се врати кући, а то се онај камен претворио у злато те сија као сунце, сва се колеба од њега светли. Кад он то види, уплаши се,

па отрчи своме старомè господару и каже му: »Господару, шта си ти оно мени дао? Оно није моје. Ходи да видиш!« Господар дође и, кад види како је Бог чудо учинио, онда му рече: »Није фајде, мој синко! Коме Бог томе и сви свети. Ходи овамо, ево твога блага.» Па му да све што је год донео на галији, и да му кћер своју те се ожени њоме.

КО МАЊЕ ИШТЕ, ВИШЕ МУ СЕ ДАЈЕ.

Била три брата, па на беломе свету ништа више нису имали до једну крушку, те би ту крушку редом чували: један би остао код крушке, а друга двојица ишла би на надницу. Једном Бог пошље анђела да види како ова браћа живе, па, ако зло живе, да им да бољу храну. Кад анђео Божиј сиђе на земљу, претвори се у просјака па, дошавши к ономе што чува крушку, замоли га да му да једну крушку. Он узбере од својих крушака па му да и рече: »Ево ти од мојих крушака, од братинских не могу ти дати.« Анђео му захвали и отиде. Кад сутрадан остане други брат да чува крушку, дође опет анђео па га замоли да му да једну крушку. И он му узбере од својих крушака па му да и рече: »Ево ти од мојих крушака, од братинских не могу ти дати.« Анђео и њему захвали и отиде. Кад буде ред на трећега брата да чува крушку, опет дође анђео и замоли и њега да му да једну крушку. И он му узбере од својих крушака па му да и рече: »Ево од мојих крушака, од братинских

не могу ти дати.« Кад буде четврти дан, анђео се начини калуђер, па дође рано у јутру и затече их сву тројицу код куће, па им рече: »Хајдете за мном да вам дам бољу храну.« Они пођу за њим без речи.

Кад дођу на један велики поток, вода тече, све уји, онда запита анђео најстаријега брата: »Шта би ти да ти је?« А он одговори: »Да је све вино од ове воде, па да је моје.« Анђео прекрсти штапом, а то место воде потече вино: ту се бурад оправљају, ту се вино сипа — људи раде, село читаво. Онда га анђео онде остави и рече му: »Ето ти што си желео, сад живи.« Па узме ону двојицу и пође с њима даље. Кад дођу на једно поље, а ту голуб прекрилио поље. Онда запита анђео средњега брата: »Шта би ти сад желео?« А он му одговори: »Да су то све овце, па да су моје.« Божиј анђео прекрсти поље штапом, а то све место голубова овце: ту су станови, једне жене стоку музу, једне млеко разливају, једне скоруп скидају, једне сир сире, једне масло топе; ту се начини и козара: једни секу, једни мере, једни новце примају — људи раде, село читаво. Онда му рече анђео: »Ето ти што си желео.« Па узме најмлађега брата и пође с њим преко поља па га запита: »А шта би ти хтео?» Он му одговори: »Ја не бих ништа друго, већ да ми Бог да жену од праве крви хришћанске.« Онда му анђео рече: »О! То је тешко добити. У свему свету само три имају: две су жене а једна је девојка, и њу просе двоји просиоци.«

Идући тако за дуго, дођу у један град,

где је био цар и у њега кћи од праве крви хришћанске. Како дођу у град, одмах отиду к цару да просе у њега девојку. Кад они тамо, а два цара дошла да је просе и метнули јабуке на сто. Онда и они своју јабуку метну поред оних. Кад их цар сагледа рече свима који су се онде десили: »Шта ћемо сад: оно су цареви а ово су као просјаци према њима?« Онда ће анђео рећи: »Знате ли шта? Овако да уредимо: нека узме девојка три лозе, па нека посади у башчи намењујући коју коме хоће; па на чијој лози сутра буде грожђа, за онога нека пође девојка.« Они сви на то пристану: девојка посади три лозе у башчи и свакоме намени по једну. Кад у јутру, а то на лози онога сиромаха грожђе. Онда цар немадне куд, него да кћер ономе брату најмлађему, па одмах у цркву те се венчају. Пошто се венчају, анђео их одведе у шуму па их остави онде, и они стану живети у шуми за годину дана.

А кад се наврши година, рече Бог опет анђелу: »Иди види како оне сироте живе. Ако тешко живе, подај им бољу храну.«

Кад анђео сиђе на земљу, опет се претвори у просјака, па отиде к ономе што му поток тече вином и замоли у њега чашу вина, а он га одбије говорећи: »Да ја дајем свакоме по чашу вина, не би тога било.« Кад то чује анђео, прекрсти штаком, а поток потече водом као и пре, па онда рече ономе брату: »Није то за тебе; иди ти под крушку, па чувај крушку.« Потом отиде анђео оданде и дође к ономе другом што су му овце поље

прекрилиле, и замоли се да му удели кришку сира, а он га одбије говорећи: »Да ја делим свакоме по кришку сира, не би тога било.« Кад то чује анђео, прекрсти штаком, а то од оваца прну голубови, па онда рече ономе брату: »Није то за тебе; иди ти под крушку, па чувај крушку.«

Најпосле отиде анђео и најмлађему да види како и он живи; кад тамо, а он са својом женом у шуми живи сиромашки у једној колеби. Он се замоли да га приме да преноћи, а они га са свим срцем приме и стану се молити да им опрости што га не могу дочекати како би желели. »Ми смо — вели — сиромаси људи.« Анђео им одговори: »Ништа за то. Ја сам задовољан оним што има.« Они онда шта ће да раде? Жита нису имали да месе прави хлеб, него су тукли кору од којекака дрвећа и од тога хлеб месили. Такови хлеб умеси жена и сад за госта и метне га под црепњу да се пече. Пак стану разговарати госта. Кад после они огледају је ли им тај хлеб печен, а то под црепњом прави хлеб, нарастао, ништа ти лепше, и дигао црепњу над собом. Кад они то виде, дигну руке Богу: »Хвала ти, Боже, те можемо госта угостити!« Пошто изнесу хлебац пред госта, донесу тикву с водом, па кад стану пити, а то у тикви вино. Онда анђео прекрсти штаком колебу; и на ономе месту створе се царски двори и у њима свега доста. Тада их благослови анђео и остави онде, то су сретно живели до свога века.

ОЧИНА ЗАКЛЕТВА.

Био један старац па имао три сина и једну кћер. Кад дође време да старац умре, он дозове своја сва три сина па их закуне да сестру даду првоме ко дође да је проси, макар ко био. Кад по смрти очиној прође неко време, дође један старац на двоколицама те запроси девојку. Два старија брата не хтедну му је одмах дати, где је стар и сиромах, али најмлађи навали да је даду, опоминьући их очине заклетве на самрти. И тако је даду за старца, и старац је одведе својој кући.

После некога времена отиде најстарији брат сестри у походе. Кад тамо, а то кућа велика — не може боља бити. Сестра се врло обрадује кад види брата и, кад је брат запита како живи, она му одговори: »Добро, не може боље бити.« Кад је брат сестри дошао, старца није било код куће; али мало час дође и он, и врло му мило буде кад види шуру, па му рече: »Частићемо се и веселити, само најпре да идеш на моме коњу да му донесеш траве, али онде да накосиш где коњ закопа ногом, а не где је теби воља.« Шура му рече: »Добро, зете, хоћу.« Па онда узјаше на коња и отиде. Идући тако, дође на сребрну ћуприју. Кад сагледа ћуприју и види да је сва од сребра, полакоми се, па сјаше с коња те истргне једну сребрну талпу говорећи: »Могу се помоћи.« Потом накоси траве где је њему воља била не чекајући докле коњ ногом за-

копа, па узјаше опет на коња и врати се натраг. Дошавши кући, намести коња у коњушницу и метне траву преда њ, па отиде у кућу. Кад дође у кућу, старац га запита је ли намирио коња и једе ли коњ траву, а он одговори да јесте и да једе. Онда старац рече: »Добро, да видим и ја.« Па изиђе у коњушницу; кад тамо, а коњ није ни такао. Старац позна да трава није накошена онако као што је он казао; зато одмах испрати шуру неугошћена да иде откуда је и дошао. Онај, дошавши кући, не каже браћи својој како је код зета прошао, него рекне средњему брату: »Поздравио те зет да му и ти идеш у госте.«

После некога времена отиде средњи брат сестри у походе, али и он прође као и онај први: и њега пошље зет онако по траву, а он, кад дође на сребрну ћуприју, полакоми се као и онај, те истргне једну сребрну талпу, и не накоси траве као што му је зет рекао него по својој вољи. Кад се врати к зетовој кући, зет и њега ухвати у лажи и пошаље кући неугошћена као и првога. Кад и он дође кући, не каже никоме како је прошао код зета, него рекне најмлађему брату: »Поздравио те зет да му идеш у госте.«

После некога времена отиде и најмлађи брат. Сестра, кад га угледа, врло се обрадује па му рече: »Само, брате, немој да учиниш као што су наша браћа учинила.« Он није знао шта су они учинили, а ни сестра му није хтела више ништа казати до само то. Кад дође зет кући, и он се шури врло

обрадује па му рече: »Частићемо се и веселити, само иди најпре на моме коњу те му донеси траве, али где коњ ногом закопа, онде да накосиш, а не где је теби воља.« Он узјаше на коња и отиде по траву. Кад дође на ону ћуприју, зачуди се њеној красоти, али му чисто жао буде што јој нема и оних двеју талпи, па кад дође на среду, погледа и с једне и с друге стране, и види испод ње где у једноме великом казану кључа вода и у њој се кувају људске главе, а орлови их одозго чупају. Затим, прешавши преко ћуприје, дође у једно село и, пролазећи кроза њ, чује са свију страна певанку и весеље, па се зачуди где све село пева и весели се, те запита једнога: »Како је то, брате, у вас све весело?« А онај му одговори: »Зашто не би било, кад нам је свака година родна и свега имамо изобила.« Кад изиђе иза села, нађе на путу две кучке где се кољу једнако, па их стане разваћати; али, не могавши их развадити, окани се и отиде даље. Идући тако дође у друго село и, пролазећи кроза њ, види где је у њему све жалосно и плачно, па рече једноме: »Ја прођох кроз једно село и видех све весело, а зашто је у вас све тако жалосно?« Сељак му одговори: »Како не ће бити жалосно, кад нас туча туче сваке године, па немамо ништа.« Кад изиђе из онога села, нађе два бравца а они се једнако косе. Он их стане разваћати, али залуду и, не могавши их развадити, остави их и пође даље. Најпосле га коњ донесе на једну прекрасну ливаду. Кад буду насред ливаде,

коњ стане па закопа ногом, а он скочи с коња и накоси траве, па се врне натраг кући. Кад дође кући, уведе коња у коњушницу, па му положи траву и коњ одмах стане јести. Зет, кад види да му је шура коња намирио, врло му буде мило па му рече: »Ти си мој шура; сад ћемо се веселити и гостити.« Па онда седну за трпезу и стану вечерати.

За вечером рече му старац: »Сад да ми кажеш шта си видео.« А он му одговори: »О, мој зете, исказати се не може шта сам видео.« Прво сам видео сребрну ћуприју врло лепу, али је нагрђена где јој нема двеју талпи. Ко оно узе, убио га живи Бог!« Старац му на то рекне: »Оно су твоја браћа украла; како су чинили, онако су и прошли. Него ми казуј шта си друго видео.« Шура одговори: »На среди под ћупријом видео сам велики казан где кључа, и у њему главе мртвачке, а одозго их орлови чупају.« На На то зет рече: »Онака је вечна мука на ономе свету. Шта си још видео?« Шура настави даље: »Видео сам село све весело.« Зет му на то рече: »Оно су људи Богу по вољи: свакога радо дочекају и угосте и сиромаха не терају празна испред својих кућа. Казуј шта си још видео?« А шура му даље каже: »Видео сам на путу две кучке где се једнако кољу.« Зет на то: »Оно су две јетрве. Шта си још видео?« Шура одговори: »Видео сам друго село и у њему све невесело.« Старац му рече: »Онде нема никакве правде и никакве слоге, нити знаду за Бога. Шта

си још видео?« Шура одговори: »Видео сам два брава где се једнако косе.« На то зет »Оно су браћа која се добро не живе. Кажуј шта си још видео?» Шура му рече: »Видео сам прекрасну ливаду. Онде бих ти стојао три дана да се оне красоте нагледим.« На то зет рече: »Онаки је рај онога света; али је тешко до њега доћи.«

После тога још су се дуго дана гостили и веселили. Најпосле се шура дигне да иде кући, а зет га лепо оправи са великим даром и рече му да га је одмах познао да је поштен човек, што је навалио да се испуни очина заклетва, и да ће бити сретан а његова браћа несретна.

Ћ Е Л А.

Био један цар па имао три кћери. Две старије уда за царске синове, а на најмлађој науми да остави царство, јер је била најлепша. У тога цара био је један слуга којега су звали Ћела, јер је био ћелав. Тај слуга ништа друго није радио, него само по башчи што је требало, али му је башча тако била урађена као да је у њој радило десет људи, и сви су се томе чудили. Царева је кћи често гледала с пенџера у башчу и говорила у себи: »Боже мој, каква је то лепа башча и како је урађена, а ради је само један човек, па још да је какав, него мали као шушица!« Једно јутро царева кћи, гледајући тако с пенџера и чудећи се, опази Ћелу у башчи, па му проговори: »За Бога.

Ћело, како можеш ти сам толику башчу тако лепо радити и држати?« А он јој одговори: »Госпоћо девојко, ако си рада знати, порани поболе па ћеш видети.«

Друго јутро царева кћи урани врло рано, и стане да гледа у башчу, не јављајући ни оцу ни матери, кад али Ћели дошао змајевит коњ и донео му господско одело и оружје,и довео уза се троје четворо чељади те раде башчу, а Ћела се обукао у оно одело, те постао сасвим други. Није више ни ћелав, него леп момак што може бити, па узјахао на онога коња те се шеће по башчи, а коњ да се помами под њим: све му варнице из ноздрва севају. Она, како види Ћелу, загледа се у њега, али није хтела задуго никоме казати.

Кад многи просци стану долазити и просити је, она најпосле каже да неће ни за кога него за Ћелу. Цар и царица, кад то чују, стану је ружити и хулити: »Како би ти за елугу пошла, па још да је какав, него Ћела. Хоћеш да нам срамотиш царство.« Али она то не хтедне ни слушати, него рече: »Или за њега или ни за кога.« Кад отац види да ништа не помаже, обуче је у простачко одело и начини је као пуку простаткињу, те је уда за Ћелу, па им да иза града мало земље; а Ћела онде начини башчу и у њој колебу, и стане живети с царевом кћери као сваки баштован, носећи зелен у град и тако по што год заслужујући. Али кад је год хтео, могао се претворити у најлепшега човека, само је требало да звизне, па

би одмах дотрчао змајевит коњ и донео госпоско одело и оружје.

Тако је трајало за неко време, али на једанпут ударе непријатељи на Ђелинога таста са две стране, да није знао куда пре. Онда рече у себи цар: »Оне две кћери што сам удао за царске синове, имам сад од њих помоћ; а ову, од које сам се највише надао, дадох за рђу.« И тако цар у великој брзини изда заповест да свако иде на војску штогод може сабљу пасати.

Ишле су војске, све једна за другом, пред непријатеља, а гласови цару једнако несретни долазе да војска пропада. Најпосле подигне се цар сам собом да види како је тамо. За њим пође и мало и велико, а с њима и Ђела на једном коњичку. Сви су се Ђели подсмевали говорећи: »Сад ће добро бити: иде Ђела, он ће непријатеља потрти и умирити.« Кад дођу тамо, стану у логор, а и Ђела за себе шатор начини, и остану онде три дана на миру. А четврти дан започне се бој. Сад Ђела звизне, а коњ змајевити обри се пред њим. Ђела одмах обуче оне госпоске хаљине што му је коњ донео, припаше сабљу па уседне на коња и одмах улети у бој. Како он улети у бој, сва се непријатељска војска узбуни: не зна се или више он сече или му више коњ тлачи. И тако за тили час војска непријатељска прсне и разбегне се куд које.

Одмах дође глас цару под шатор да је у његовој војсци био јунак који је непријатеља побио, и да непријатељ иште мир.

Цар одмах заповеди да тај јунак дође преда њ и да иште што хоће да га дарује. Ови први гласници још и не оду да траже онога јунака, а то дођу други и кажу да је то његов Ђела. Цар се удиви кад то чује, и није хтео веровати: »Кад би он био, он би дошао к мени.« А Ђела му поручи: »Кад пођемо кући, напоред ћу с њим јахати.«

Кад се после тога учини мир и пођу натраг, Ђела савије свој шатор и оно мало пртљага и метне на свога коњичка, па онда звизне а коњ се змајевит обри пред њим. Он обуче госпоско одело и уседне на змајевита коња па пође с царем напоред да га сви виде да је он. Кад цар види да је он, од радости се заплаче. И тако у радости дођу кући, и онде цар још за живота свога преда Ђели царство, те Ђела постане цар.

ДВА НОВЦА.

Био некакав сиромах човек, који се свакојако прометао, па најпосле набере врећу маховине и, метнувши одозго мало вуне, понесе на вашар да прода све место вуне с врећом заједно. Идући тако на вашар, састане се с једним човеком који је исто тако понео на вашар врећу шешарица да прода месео ораха, којима је одозго с врха шешарице био мало покрио. Пошто, на питање шта који има у врећи, један одговори да носи на вашар орахе а други вуну, навале обојица да пазаре хеспап онде на путу. Онај што је имао маховину, доказујући да је

скупља вуна од ораха, заиште прида; али кад види да онај што је имао шешарице не да прида ништа него хоће онако да пазаре једно за друго, он помисли да су бољи и ораси него маховина. И тако, после дугога цењкања, погоде се да онај што је имао шешарице да ономе другоме два новца прида, али, не имајући ни њих код себе, остане му их дужан и, као за бољу тврђу да ће му их зацело вратити, побрате се. Променивши сад вреће, побегне један на једну а други на другу страну, мислећи сваки да је другога преварио. А кад дођу сваки својој кући и изруче хеспап из вреће, онда виде да ниједан управо није преварен.

После некога времена дигне се онај што је имао маховину да тражи свога побратима и да иште два новца и, нашавши га у једноме селу код попа у најму, каже му: »Ти, побратиме, превари мене.« А он му одговори: »Вала, побратиме, и ти си мене.« Потом онај стане искати два новца говорећи да оно ваља платити што је обречено и побратимством потврђено. И овај пристане да ваља платити, али се стане изговарати да нема два новца, »него — вели — у мога попа за кућом има велика јама у земљи, у коју он често силази, и по свој прилици биће у њој новаца или каких других скупоцених ствари; него хајде довече спусти ти мене у јаму па, кад је опленимо, онда ћемо добит поделити, и ја ћу ти платити два новца.« Овај на то пристане.

Кад буде у вече, попов најамник нађе

врећу и уже па, отишавши с побратимом над јаму, уђе у врећу, и побратим га свеже преко среде па спусти у јаму. Кад овај доле изиђе из вреће, и по јами туц тамо туц амо не нађе ништа до жита, помисли у себи: »Ако ја побратиму сад кажем да нема ништа, он може отићи и мене у јами оставити, па што ћу сутра од попа кад ме нађе у јами!« Па онда опет уђе у врећу и добро се свеже ужем, па повиче побратиму: »Побратиме, вуци врећу, пуна је свашта!« Вукући побратим врећу, помисли у себи: »Што да ја ово делим с побратимом? Боље је да ја ово носим сам, а он нека гледа како ће изићи из јаме.« Па, упртивши врећу с побратимом на леђа, побегне преко села, а за њим пристане много паса лајући и гонећи га. Кад мало посустане, и врећа му се низ леђа пониско обеси, онда побратим из вреће повиче: »Дижи, побратиме, уједоше ме пси!» Кад овај то чује, а он баци врећу на земљу. Онда онај из вреће рекне: »Тако ти, побратиме, шћаше мене да превариш?« А онај му одговори: »Вала и ти си мене преварио.» И онде, после дугога разговора, обрече онај што је дужан два новца да ће их јамачно платити кад му побратим други пут дође, па се растану.

После много времена, овај што је био у попа у најму стече своју кућицу и ожени се; и један дан, седећи са женом пред кућом, опази поиздалека побратима где се упутио управо к његовој кући, па повиче жени: »Жено, ето мога побратима! Дужан сам му два новца. Сад се већ нема куд камо, јер

сам му обрекао платити их кад ме нађе. Него ја идем лећи у кући, а ти ме покриј, па се пренемажи и јаучи и кажи да сам умро, те ће се он онда вратити натраг.« Па онда легне у кући налећашке и прекрсти руке, а жена га покрије и стане јаукати. У том побратим пред кућу и, назвавши јој »помози Бог«, запита је ли то кућа тога и тога, а жена му пренемажући се одговори: »Јест, куку мене кукавици! Ево га у кући где лежи мртав.« Онда побратим рекне: »Бог да му душу прости! Он је био мој побратим, Ми смо заједно радили и трговали и, кад сам га тако нашао, барем ћу чекати да га отпратим до гроба и да бацим земље на њ.« Жена му рекне да ће му бити дуго чекати докле га стану сахрањивати, већ нека иде. Али он одговори: »Боже, сачувај! Како бих ја оставио тако свога побратима? Чекаћу, макар било три дана, докле га не сахране.« Кад жена у кући каже то мужу полако, муж јој рече нека иде попу те му каже да је он умро, већ нека га носе у цркву, око које је по брду било и гробље, неће ли побратим онда отићи. Кад жена отиде и то попу каже, поп са неколика човека дође, те онога назови-мрца метну на носила и, однесавши га у цркву онако на носилима, оставе га насред цркве да онде, по обичају, преноћи, пак ће га сутра дан опојати и сахранити. Кад поп с осталим људима пође из цркве, побратим каже да он побратима свога, с којим је толико много трговао и соли и хлеба јео, нипошто неће оставити сама,

него да ће га сву ноћ чувати. И тако остане у цркви.

Ону ноћ ударе онуда некаки хајдуци, који су нечије дворе били похарали и много благо, и рухо и оружје били задобили; и кад буду поред цркве и виде унутра свећу где гори, рекну међу собом: »Хајдемо у ову цркву да поделимо своју добит.« Кад побратим види где људи с оружјем улазе у цркву, он се сакрије у један угао; а хајдуци, ушавши унутра поседају и благо поделе све калпацима, а рухо и оружје како се могло. Око свега се погоде и намире, само остане једна сабља, за коју су гдекоји од њих мислили да вреди много новаца. Онда један, узевши је у руке, скочи на ноге говорећи: »Стани да је о овога мрца огледамо је ли така као што је хвалите: ако му одједном осечем главу, баш је добра.« Па онда пође к носилима, али се назови-мртвац у једанпут исправи и седне вичући: »Мртви, камо те се?« А побратим из угла: »Ево нас, сви смо готови!« Кад хајдуци то чују, онај побаци сабљу, а они други оставе своје делове на гомилама, па скоче и побегну без обзира. Пошто далеко отиду, онда рече харамбаша: »О, браћо, за Бога! Ми ходисмо по гори и по сваким местима и дању и ноћу, бисмо се с људима и ударасмо на куле и дворове, и ни ода шта се не поплашисмо до ноћас од мртвих људи. Има ли који јунак међу нама да се врати натраг да види како је сад у оној цркви?« Један вели: »Ја нећу,« други вели: »Ја не

смем«, трећи вели: »Ја бих волиј ударити на десет живих него ли на једнога мртвог«; док се најпосле један не нађе те рече да ће он ићи. И он, вративши се натраг, привуче се полагано под црквени прозор еда би што чуо, а у цркви побратими поделили све хајдучко благо, и рухо и оружје, пак се најпосле око два новца свадили и готово почупали. Хајдук испод прозора ништа друго није могао чути до вику. »Камо мени два новца? Дај моја два новца!« У томе онај што је био дужан опази хајдука под прозором, па брже боље руком кроз прозор те му зграби капу с главе, па је пружи побратиму: »Аратост ти два новца! Ево ти за два новца!« Кад хајдук види шта од њега би, он бежи без обзира и, дошавши у дружину пола мртав, повиче: »Браћо, хвала Богу кад живи побегосмо! Ми благо делисмо калпацима, а сад устали сви мртви, па свакоме једва по два новца допало, а једноме ни то није могло изићи, него узеше моју капу те му дадоше за два новца.«

ЗЛА ЖЕНА.

Путовао некуд човјек са женом, па ударе преко ливаде скоро покошене, онда човјек рече: »Ала, жено, лијепо ти је ова ливада покошена!« А жена: »Зар ти је напало на очи, те не видиш да то није кошено него стрижено!« А човјек опет: »Бог с тобом, жено! Како ће се ливада стрићи? То је кошено, ето видиш откоса.« И тако човјек доказујући да је ко-

шено, а жена да је стрижено, сваде се и човјек удари жену, па јој стане викати да ућути, а жена пристане поред пута уз човјека, па му унесе два прста под очи, и њима стригући као ножицама, стане викати: »Стрижено, стрижено, стрижено!«

Идући она тако поред пута, а не гледајући преда се него човјеку у очи и у своје стрицкање, нагази на некакву јаму која је одозго била покривена откосима, и у њу упадне. Кад види човјек ће се она стровали и замакне у јаму, а он рече: »А, тако теби ваља!« Па отиде својим путем и не надвирујући се над јаму.

Послије неколика дана ражали се човјеку па стане у себи говорити: »Хајде да је извадим, ако још буде жива. Кака је, така је! А може бити да ће се унапредак што и поправити.« Па узме уже и отиде над јаму, па пусти уже у јаму и стане викати да се ухвати за уже, да је извуче напоље. Кад већ опази да је уже затегло, а он онда повуци! Кад већ уже прикупи близу краја, али има шта видјети: мјесто жене, ухватио се за њега ђаво, с једне стране бијел као овца а с друге црн као што и јест. Човјек се уплаши па пође да упусти уже, а ђаво повиче! »Држи, да си ми по Богу брат! Извуци ме напоље па ме уби, ако ми нећеш живота поклонити; само ме избави одавде.« Човјек прими за Бога, и извуче ђавола напоље. Ђаво одмах запита човјека каква га је ту срећа донијела да га избави, и шта је тражио у тој јами; а кад му човјек каже да му је ту прије неколи-

ка дана упала жена, и да је дошао сад да је извади, онда ђаво повиче: »Шта, побратиме, ако Бога знаш! Па то твоја жена! И ти могао с њом живљети! И опет дошао да је извадиш! Та ја сам у ту јаму упао прије толико времена, па ми је изнајприје, истина, било тешко, а послије сам се био којекако навикао; али како та проклета жена дође к мени, мало за ова неколика дана не цркох од њезина зла: саћерала ме била у крај, па видиш како ми је ова страна, што је била до ње, осиједјела — све од њезина зла! Прођи је се, ако Бога знаш! Остави је ту ђе је, а ево ја ћу тебе учинити честита, што си ме од ње избавио.« Па ишчупа из земље једну травку и пружи је човјеку: »На ти ову траву, те је остави; а ја идем, па ћу ући у кћер тога и тога цара; из свега ће царства доћи лекари, попови и калуђери да је лијече и да мене ћерају, али ја нећу изићи доклегођ ти не дођеш. А ти се начини лекар, па и ти дођи да је лијечиш, и само је окади овом травом, а ја ћу одмах изићи. Потом ће теби цар дати своју кћер и узеће те да царујеш с њиме.« Човјек узме траву те остави у торбу, па се опрости с побратимом и растану се.

Послије неколико дана пукне глас да је болесна царева кћи: ушао ђаво у њу. Скупе се из цијелога царства лекари, и попови и калуђери, али залуду — не може нико ништа да учини. Онда човјек узме торбу с травом, те објеси о врату, па узме штап у

шаке, па запали пјешице у царску столицу, и управо у цареве дворе. Код се прикучи собама ће болује царева кћи, види ће лете лекари и лекарице; попови, калуђери и владике чате молитве, свјештавају масла, држе денија и зову ђавола да изиће, а ђаво једнако виче из ђевојке и руга им се. Пође и он тамо са својом торбом, али га не пуштају унутра. Онда он отиде у кућу управо царици, па јој каже да је и он лекар и да има траву којом је он досад ишћерао неколико ђавола. Царица, као свака мати, скочи брже боље и одведе га ђевојци у собу. Како га ђаво опази, он му проговори: »Ту си, побратиме?« — »Ту сам“ — »Е добро! А ти чини своје, па ћу ја изићи; али ти више да не идеш за мном ће се ја огласим, јер неће добро бити« (ово су они тако говорили да нико други није могао чути ни разумјети осим њих двојице). Човјек извади своју траву из торбе, те окади ђевојку, а ђаво изиће, и ђевојка остане здрава као од мајке рођена. Сви остали лекари, као посрамљени разиђу се куд који, а овога загрле цар и царица као свога сина, па га уведу у ризницу, те га преобуку и даду за њега своју једину кћер и поклони му цар пола царства свога.

Послије некога времена отиде онај исти ђаво те уђе у кћер другога већега цара, који је био комшија с овијем. Ударе свуд по царству тражити јој лијека, а кад не нађу, онда разберу како је и овога цара кћи била тако болесна, па је излијечио некакав лекар, који је сад његов зет. Тада онај цар

напише књигу своме комшији и моли га да му пошље онога лекара, што му је кћер излијечио, да излијечи и његову кћер од онаке болести, па ће му дати штогоћ иште. Кад то цар каже своме зету, а зет се опомене шта му је најпослије казао побратим на растанку, па не смије да иде, него се стане одговарати да је он већ побацио лијечење и да више не зна лијечити. Кад то одговоре ономе цару, а он пошље другу књигу и каже да ће дигнути војску и заметнути крајину, ако му цар не пошље свога лекара. Кад овом цару дође такови глас, он каже своме зету да друкчије бити не може, него да треба ићи. Кад се царев зет види на невољи, спреми се и отиде. Кад дође царевој кћери, а ђаво се зачуди па повиче: »А, побратиме, шта ћеш ти овђе? Нијесам ли ја теби казао да ти више не идеш за мном?« — »Е, мој побратиме,« проговори царев зет, »не идем ја да тебе ћерам из цареве кћери, већ те тражим да те питам шта ћемо сад: изишла моја жена из јаме, па што тражи мене, којекако; али тебе, што ми је нијеси дао извадити из јаме!« — »Шта наопако! Изишла твоја жена!« — повиче ђаво, па скочи из цареве кћери и утече чак у сиње море, и више се никад не врати међу људе.

ТРИ ЈЕГУЉЕ.

Бијаше један рибар који једном за три дана засобице ништа друго не могаше ухватити у мрежу него само по једну јегуљу. Ухвативши

трећи дан трећу јегуљу, наиједи се и рече: »Враг узео и овако рибање, кад се ништа друго не ухвати него по једна јегуља«. У то једна од оне три јегуље проговори и рече му:« Немој тако, јадан човјече, проклињати; ти не знаш шта си ухватио, ти си ухватио за се велику срећу, него закољи једну од нас три и прекини на четверо, па један комад дај жени да изије, други кучки, трећи кобили, а четврти усади више куће: ондар ће ти родити жена два близанца сина, кучка окотити два пса, кобила ождријебити два ата, а више куће изникнуће ти двије сабље златне«. Послуша рибар јегуљу и учини све како му је она рекла, и све му се ово догоди прве године: роди му жена два близанца, кучка два хрта, кобила два ата, а више куће му изникну двије сабље.

Кад му синови приспију у нека доба година, један од њих два рече оцу: »Тата, видим да си ти човјек сиромах и да нас не можеш хранити, него ја ћу узети једнога коња, једнога пса и једну сабљу па одох по свијету: млад сам, зелен сам, па ће ми глава ту ми храна.« Рекавши ово оцу, обрне се к брату говорећи: »Брате, с Богом! Ја пођох главом по свијету. Чувај кућу и ради о користи, оца поштуј; и ево ти ова бочица пунана воде — држи је при себи, а кад видиш да ти се вода у њој замути, знади ондар да сам ти погинуо«. Ово изрече те отлен свој пут.

Ходајући по свијету, дође у некакав велики град и, шетајући кроза њ, упази га царева шћер и у њ се смртно заљуби, и рече

оцу, цару, да га зове у кућу, те је он послуша. Када овај младић уђезе у царски двор, и ћевојка када га добро сагледа и упази сабљу, пса и коња да је све мимо ишта на свијету лијепо, још се већма заљуби и оцу рече: »Тата, ја хоћу вјенчати овога младића.« На ово цар пристане, а ни младићу не би жао, те ствар погођена: вјенчају се по закону.

Једно вече, стојећи он са женом својом на прозору, угледа недалеко од куће некаку велику гору ће сва у великоме пламену пламти, па упита жену шта је оно, а она му одговори: »Не питај ме, господару! Оно је чудовита гора, што преко дан сијева а по ноћи гори, и когоћ к њој пође да види што је, остане у они трен мутав и на оно мјесто удуречен.« Он, ње не слушајући, узјаше на свога коња, припаше своју сабљу и поведе свога пса, те пут оне горе. Кад дође у гору, упази једну бабу ће сједи на једном камену станцу и држи у једној руци штап, а у другој некакву траву. Тек што бабу види, упита је што је ова гора овака, а она му рече да приступи напријед пак ће знати. Он приступи и баба га уведе у некаку авлију ограђену костима јуначкијем, а по авлији толики људи мутави и удуречени стоје. Тек што у ову авлију уђезе, остаде и он, и коњ му и пас мутав и окамени се на ономе мјесту ће се нашао.

У тај исти трен замути се брату му бочица воде, те он јави оцу и мајци да је његов брат а њихов син мртав, и да га иде тражити; те он од мјеста до мјеста, од града

до града, док нанесе га срећа у онај исти град и пред царев двор. Кад га цар угледа, ухвати муштулук шћери говорећи јој: »Ево ти мужа!« Она истрчи и, видећи ђевера који бијаше исто као брат, као да си јабуку разрезао по наполи, а видећи истога коња, истога пса, исту сабљу, притрче обоје — и цар му и шћер — к њему и почну га љубити и у кућу водити, мислећи цар да му је зет, а шћер му да јој је муж. Овај ђетић зачуди се овој њиховој љубави, досјети се да су га узели на мјесто брата, те се и он стане показивати као да је њезин муж и царев зет.

Кад је било к вечеру, пођу лијегати и жена га, као мужа, зовне с њоме да леже, но он, тек што леже, извади сабљу и стави је између себе и ње. Она му се зачуди шта му је, а он јој рече да му се разбио сан, пак се дигне, стане на прозор па, ону чудесну гору кад види, упита је: »Ма, жено моја, кажи ми што она гора гори.« Она му одговори: »За Бога, да ли ти нијесам још ону вечер казала каква је гора!« — »Како каква је?« — упита је он опет, а она му одговори: »Да ко гођ онамо пође, остане мутав и удуречен, пак сам се била препала да нијеси почем онамо пошао.« Чувши он то, досјети се јаду, те једва дочека доклен му дан дође.

Кад свану, он узјаше на свога коња, припаше сабљу и поведе пса, па се упути к оној гори, те кад опази ону бабу, извади сабљу и насрне с коњем, а надршка пса, не говорећи ни ријечи. Баба се препане и по-

виче да је не посијече. »Брата ми на двор!« — повиче он. Онда му баба доведе брата и поврати му говор и душу. Кад се браћа вићеше и за здравље распиташе, крену пут дома. У путу рече брат који бијаше удуречен: »Ах, брате, за Бога, дај да се повратимо и да избавимо оне људе који су затрављени као што сам и ја био.« Те тако и ураде: поврате се и ухвате бабу, те јој отму ону траву и почну мазати оне људе док сви говорити и мицати се почеше. Кад тако сви, који су онђе затрављени били, оживе, убију ону бабу, те ова два брата к царевој кући, а остали сваки својој. — И лаж чуо, лаж казао, и Бог ми те веселио!

САДРЖАЈ:

Права се мука не да сакрити 3
Ко мање иште, више му се даје 7
Очина заклетва 11
Ћела 15
Два новца 18
Зла жена 23
Три јегуље 27

9. свеска — МАЛА БИБЛИОТЕКА — свеска 9.

ЈАНКО М. ВЕСЕЛИНОВИЋ:

АДАМСКО КОЛЕНО.

У СОЛУНУ, 1917.
Штампарија Влад. М. Анђелковића

АДАМСКО КОЛЕНО

— Јанко М. Веселиновић —

I.

Било је лепо пролетње јутро. Ваздух благ и пун мириса; небо се плавило као зер; зраке сунчеве, што кроз лишће пробијаху, беху тако румене, као да су у ружи окупане; по трави је блистала роса и преливала се као драго камење; птичице пролегаху тамо амо, слетаху с гране на грану и цвркугаху; све живо поврвело на светлост белога дана, све се радовало животу...

И човек се друкчије тада осећа. Све се то некако окрепи пролетњим даном. Радује му се старост, јер је подмлађује; радује му се зрелост, јер је крепи; радује му се младост, јер крила добија. Душа човечија диже се тада високо изнад тела; и човек постаје блажи, питомији и племенитији... И нехотице му се груди отварају природи; он заборави и да мисли пред том величанственошћу, он само живи и дише...

Са дна села чула се клепетуша на овну преходнику и песма. Пријатни женски глас орио се по мирном ваздуху:

Девојчице, ситна љубичице!
Љубио б' те, ал' си ми малена. —
»Љуби, драги, бићу и голема!

»Малено је зрно бисерово,
»Ал‘ се носи на господском грлу;
»Малена је ‘тица препелица,
„Ал‘ умори коња и јунака!...“

Звук клепетуше долазаше све ближе и ближе. Најзад наиђе и стадо, а за стадом шипарица од својих шеснаест година.

То је била »сиротица Љуба«. Красно девојче! Омалена али крутељаста. Из сваког дамара бије живот и снага. Имала је дивне вране косе, овде-онде прошаране по којим златним влакном; чело високо и ведро; смеђе око пуно влаге и сјаја; лице бело, али поливено свежим руменилом; уснице набубреле, а из њих провирују лепи, бели и крупни зуби... Па како беше мило то лице! Кад га гледаш, и нехотице се смешиш, као да гледаш невинашце кад ти руке пружа; верујеш да ће те срећа пратити у послу за којим си пошао...

И нису прегонили кад су је сматрали за најлепшу девојку у селу.

Звали су је »Сиротица«, јер није имала ни оца ни мајке. А звали су је и »Адамско колено«.

Да објасним шта се у народу зове »Адамко колено«.

Рађа жена децу, или мушку или женску, једно за другим. Кад намири осам, онда је то дете, било једног или другог пола, »Адамско колено«.

Тако је и Љуба! Њена мајка није родила ни једног мушкарца; родила је само осам девојака. Осма је била Љуба.

То су обично несрећна створења, тако бар народ верује. Она су »слатке крви«, т.ј. имају срца за цео свет; осећају туђе боле; плачу за туђином; свачија туга у стању је њима сузу измамити; она се не размишљају кад треба помоћи; она дају и чине док имају и могу... Народ верује: да се таким створењима не да пород одгајити; једном речју: све што другом раде, то цвета и напредује, а само нека себи почну, то мора пропасти.

Јадна Љуба! Мајка је оставила малену и нејаку; оца није ни упамтила. И да није било кума Стојана, да је у кућу прими и надгледа, пропала би, сиротица, као и многе њене друге.

И кум Стојан и кума Ивана били су добре душе. Они свише сироче уза се. И могло им се! Стојан беше човек имућан. А као најглавније, што му се чак и у селу признавало, било је то што је био поштен преко изма, и што никад није хтео слагати.

У његовој кући расла је Љубица, док је дорасла до снаге и памети, да послове може разумевати. Кума Ивана старала се да је у свему поучи као мајка. И труд јој није био узалудан. Дете је у свему напредовало. Посао као да се беше родио с Љубом, тако га је брзо свикла и обикла. Ишло је испод њене руке све као смишљено. Жене из комшилука стале лепо, па се крсте.

— Ово је дете презрело!... Ово није од овога света!...

Једаред чу то Стојан, па се лепо помами.

— А док ли узмем те сасадим ону секиру са држаљице, па вас преокупим — даћу ја вама и овај и онај свет!

Али нешто беше код ње што немају други смртни. Осећало се лепо: да она доноси срећу где дође. До њена доласка Стојан је био обичан сељак. Али сад му се све у рукама окренуло. Лудо да баци новце, опет ће на њима зарадити! Ни једно му марвинче не скапа. Удари гроница те потр онолике свиње по селу. И у њега се почеше разбољевати. Али Љуба им само једаред замете међу и оздравише.

— То је од ластака њене руке, — рекоше сељаци.

И почеше је звати. И она, заиста, помагаше. И не само ту, него у свему. Ма како марвинче да се разболи, она лечи. Крава не даје млека: Љуба само нека је помузе — готова ствар. Или млеко се квари: Љуба нека само једном посири, па после не бери бриге!

— То је била »Сиротица Љуба« или »Адамско колено«.

II

Иде она најлак уз брдо, иде и певуши. Клепетуша клепеће, мали се јаганчићи играју, прескачу једно друго; али она то не гледа. Она бацила око, па гледа око себе. Свој је мален видокруг; хтела би да види даље... Гледа с брда оне лепе, беле кућице

овде онде, као да си прекинуо низ бисера, па просуо, али јој то није ништа!... Хтела би да види нешто више него што је до сад видела. Бректалe су жиле и јурила крв по целом телу њену, лупало је срце од неке незнане стрепње, радости и узбуђености. Дође јој и да пева и да плаче... И сузе се слеваху, па се чисто пушише на њеним свежим образима...

Мален јој свет, тесна прса. Није могла ни да дане колико би хтела... И таман да се прими шуме, а Јаков Игњатов те пред њу.

— Добро јутро!

Баво га знао што јој је. И до сад је сретала Јакова и разговарала се с њим; али сад, на једаред, је обузе неки стид; не сме му у очи погледати; крв јој појури нагло у главу; једва прошапута:

— Бог ти помого!

А Јаков, видевши њу таку, и сам се збуни и сплете, па баш ни речи да јој рекне... Стоје тако, и обоје гледе у земљу.

— Тераш овце?.... пита Јаков, а сам види како је то лудо.

— Ја! — шапуће она.

— У шуму?... пита Јаков, а већ и сам виде, да не зна шта говори.

— Ја!

Он ућута. Није више умео ништа запитати. Љутио се сам на се, што се тако десило.

Стајаше тако подуже и само ћуташе. И једно и друго осећаху како је то лудо, али ноге као заковане.

Јаков опет отвори уста:

— Па... идеш сама?

— Ја! — вели она.

— И не бојиш се?

— Кога? — упита она и погледа га.

— Па...

Он хтеде рећи: курјака, али од куда сад курјаци?... Хтеде рећи људи, али што опет да се боји људи?... И ко се још бојао људи!... Он заопуца:

— Па... овај... ништа!...

Хтео је себи зулуве почупати од једа!

Она прва као дође к себи. Погледа за овцама.

— Их! — рече, одоше ми овце!... Ја се овде заговорила!...

— Неће!... Чујем ја клепетушу!... Нека мало!... Ја ћу њи' наћи, па да не знам где оду! Ја знам сву шуму ка своју авлију! Не брини ти!... 'Ајд', и ја ћу с тобом!

И пође с њом.

А она иде, иде, а подузима је неки стид. Шта ли би радила, кад би их ко срео сада? Шта би казао?... И што више и дубље у шуму иђаше, све јој теже. Као поплашена кошута, трзала се од сваког шушња, од сваке сенке... Хтела би му рећи да иде, али не сме, и како да му каже то?!

Зној је цурио низ њено лице. Он је погледа.

— Ти се ознојила? — рече.

— Ја! — прошапута она.

— А ја ни мало! Ја се никако и не знојим! Ево, радим по вас дуги дан, па баш

ни капи! А добро је то кад се човек зноји!... Ево твоји‘ оваца!... ‘Ајде да седнемо под овај брест, — рече он и спусти се у хлад.

И она, као да је неко гура, дође и седе крај њега.

— Баво га знао шта ми је, ал‘ сам зорли нелагодан! — рече он.

Она ћуташе. Извади плетење из котарице, али све испушта плетиво, или цепа жицу. Пламен неки гори јој пред очима...

Он се загледао некуд, а она га посматраше испод ока... И учини јој се леп, леп, Боже, као намолован... И све на њему лепо и прикладно... И он, онако одрастао, и има лепе црне очи и науснице, па онда и руке му нису баш тако црне, и ако ради!

Срце јој нагло закуца; сузе јој ударише на очи; она испусти рад из руке.

— Шта је, шта сузиш?

— Ништа!... онако... ваљда од зевања! — и, заклонивши уста руком, зену.

— Јест! Тако и мене по неки пут преокупи зевање, па сузе ка трешње!... Него, запевај-де штогод.

— Не знам шта ћу!

— Их, по Богу брате! Код ‘нолики‘ твоји‘ песама не знаш шта ћеш!

Она вазда премишљаше, али ни једна песма да јој дође на памет! Оно дође, али није по њеној вољи, није »добра«.

Јаганчићи се играху. Он пружи прст.

– Ала се играју!

— Ја!

— Ка деца!
— Ја!...
— 'Оћеш и' појити?
— 'Оћу.
— Да налијем воде! — рече он и устаде.
И она пође за њим и потера овце.

На студенцу напојише овце, умише се и сами, па се гледаху. И руке мирне, и ноге стоје; само очи горе и срца лупају.

То су погледи анђеоски, то су осећања рајска... Прејуре преко нас вали сласти и милина, као што сјајна муња блесне преко неба!... То буде; ми то проживимо, ми то осетимо, али само за тренутак, чак нам се и памет збуни; и она не врши више своју дужност. То су најсветији осећаји, који се зову: прва љубав. Благо ономе ко их је осетио; бар је осетио рај на земљи!

III

Састајали су се сваког свечаника. И ослободише се једно према другом: бар су могли разговарати и певати.

Од ране зоре до мрклога мрака они сеђаху у шуми и разговараху. И опет на растанку имало је шта једно другом казати.

Такав живот, па да нико не зна!... То нити је било нити ће бити, докле на овоме свету постоји човек, и док у његовим грудима постоји једна жица која се креће, а то је радозналост.

Каквих јада и чемера радозналост није

створила појединцу!... И непробдивене ноћи, и плачне очи, и бона душа може о томе многе приче напричати. Све су те приче једнаке, јер су све жалосне; ни једне нема која није сузом замешена.

Поред радозналости иде као сенка оговарање. Једно без другог не да се замислити као ватра без дима.

Прво су за то дознале оне сељачке таракаче, што су вазда »у послу«, што све »немају кад«, што »само себе и своју кућу гледају«, што их се »не тиче за светом, нека сваки своју бригу брине« итд. итд. Оне то од некуд сазнадоше, па ти се тек отпоче ћак.

— Ј'ој, јадна! Па није је ни срамота! Проће, па ти гледа у очи ка да је јуче из мајчини' недара!... А 'вамо што по цео дан вуче по шуми онога јаднога момка, то није ништа!... Ј'ој, сејо моја! Па се осушио јадни Јаков ка вејка!.. Јадна Роса, јадна мајка!.. Куне је, Боже, куне!.. Чак узме каменицу, па је меће на прси и куне: да се окамени!... Вала, ја велим: само она клетва — доста јој је!

— А по Богу, сестро, кажи ти мени је л' истина, што ја чујем, да момак ништа не једе!

— Истина је!

— Па куд ће јој душа?!

— У ђаволе! Ал' та 'оће да се наживи! Није она луда ка што смо ми!... И мати јој је така била!

— Па шта вели Игњат, славе ти?

— Не да ни прићи! Лежи човек, али вели: на самртном часу проклећу те, несине! Јединац си ми, али кад си таки, боље да те није!

— Еја, тужна ти сам!... Морала му је уврачати!

— Е није, него му је опростила!... Него ћути ти о томе! Нећу ја да то пође од мене!

— Што ми то говориш? Ти знаш да сам ја ка гроб!

— С Богом!

— С Богом!

И једна оде на једну, а друга на другу страну, да торочу и да свуда замоле: »да се не гласи даље; нису раде да се то од њих чује, јер оне гледају своју кућу.«

Реч пође од уста до уста, реч страшна, немилостива... Дознадоше и старији.

Кума Ивана дозва Љубу:

— Шта се то говори по селу? — питаше је.

Зазор Љуби погледати јој у очи, а камо ли одговарати. Она сагла главу па ћути.

— Је ли, море, шта питам ја?

Она опет ћути.

— Је ли истина? Волиш ли ти њега?

Она склопи руке пред кумом:

— Мајку нисам запамтила, рече; ти си ми мајка! Молим те као рођену мајку не питај ме!

— Ти га волиш?

Она ћуташе. Кума јој се унесе у лице.

Чеоне жиле јој набрекле, а очи севају:

— А да ниси образ изгубила, несрећнице?

Љуба јој погледа у очи смело и отворено.

— Нисам! — рече тако убедљиво, да та реч више говораше од највеће беседе.

Кума је поглади по коси:

— Само образ чувај, чедо моје!... Кад је образ очуван, све је очувано. А ти, ћери моја, и немаш ништа више сем образа!

Ова топла милошта, ове благе речи, после онаке оштрине, силно подејствоваше на Љубу. Поток суза груну јој из очију. Она паде куми на крило и заједа.

Старица је миловаше и тепаше јој: поврати је к себи, и дете узе да прича својим искреним речима безазлену прву љубав.

— Јесам ли ја што грешно учинила?... — запита она наивно.

— Ниси, ћери, ниси!...

Међутим, код газда Игњата беше мало друкчије. Он богат, силан и бесан, никако да се помири са том мишљу: да његов син узме девојку, којој отац и мајка нису били нико и ништа, и која данас нема никога свога.

Грозно се издирао на Јакова, али овај беше тврдо решен... Кад је први пут Јаков изговорио да хоће Љубу, као да га је гром поразио.

— Али ја нећу! — дерао се он.

Јаков му гледаше дрско у очи:

— Теби и не треба, ти имаш!

— Али нећеш ни ти!

— Ја 'оћу, бато! Па ако ми, ка јединцу, ништа не даш, нећу ти ни тражити! Два прошца над главу, па ћемо ја и она опет имати! Ти знаш да сам ја добар радин, ја се глади не бојим; а и она има златне руке, то зна цело село!...

Игњат гледаше у њега. Говори мушки, слободно, поуздано. И Игњату се свиде: што му је син тако оштар.

Али се решио да му стане на пут.

Свака нова мисао има препрека; мука је свет на њу навикнути; али кад то једном већ урадиш, онда постаје обична ствар.

Тако је и ту ишло из почетка. Али дан за даном, и Игњат и његова домаћица све се више мирише са том мишљу.

— Па шта ћеш, човече? Млади су, пазе се. Девојка није рђава: ја је знам!

— Море и ја њу знам! Гледо сам је кад копа и жање: то је кртица!... Ама...

— Па шта можемо сад?... Овај њу, или ни једну!

— Нека им буде, најпосле! Ал' ти да ниси њему ни једне речи!

— Добро!

Након два месеца Игњат заповеди Јакову да зовне комшије Крстивоја и Маринка. Овај, не знајући зашто, оде и дозва их.

— Звао сам вас да идемо на прошевину. 'Оћу овом мом кевиљу' цуру, па, после, како му Бог да!

Иде Јаков као помаман кроз авлију. Чуо је шта му отац рече, али није знао коју цуру. У себи се заклињао:

— Ако 'оће само Љубу, ту сам!... Другу, јок! Нек му је сва златна; нека је најбоља у селу, у капетанији, у царевини, мени не треба, џаба му!

Паде мрак. Мајка му рече да се опреми.

— А куда?

— У прошевину.

— За кога просе девојку?

— За тебе!

— А коју?... — рече он и загледа се у матер.

Она га погледа неким чудним погледом, који он до сад није смотрио. Беше то поглед што ти памет помера!... Није знао шта да ради: да ли да загрли мајку или да поцепа руво на себи.

— Иди, спреми се, па ћеш видети коју!

И тога вечера испросише Љубу за Јакова.

IV

Као што Бог грли људе, као што небо грли земљу, као што мајка грли јединче, тако су Игњат и Роса грлили Љубицу.

Она заиста беше срећа дому њихову. Од куд год идеш, а на тебе се смеши мило лице; оно те дочекује, оно испраћа, оно ти полива и чешља те, оно те дворн... А песма се ори по целој кући, све пева...

Игњат се сасвим подетињио.

— 'Оди, ћери, побишти ме!

Она прилази ведра као пролетњи данак, смеши се на њега и почне га бискати.

— Причај ми, ћери, штогод!

И она му прича. А њезин меки глас и оно бискање по коси успављује старца најлепшим сном.

Роси опет пуна уста Љубе. Где седне, где стане, само о њој прича: те донела је ово, те урадила је оно, те има златне руке, те... али не можеш све ни набројати.

И оне се таракаче дигле у славу, па је хвале до неба, као да је нису пре неколико дана грдиле.

А Јаков?... питаћете ме. А шта хоћете да вам кажем о Јакову?

Јаков — Јаков! Он запливао у срећу, као у море, па и не мисли стати ни одморити се!... Чисто му дика, кад му отац коме хвали Љубу. Једва свеже језик да не излапара:

— А јесам ли ја казо!...

Па кад види да би прекардашио, он Љубицу дрпне за рукав, па кидне из куће и стоји за кућом, док она не изиђе.

— Шта ћеш? — пита она.

— 'Оди 'вамо! — шапуће он.

Она приђе, а он је оберучке дохвати за главу, па: цмок!... цмок!

— Али, немој! — виче она.

Не пушта тај син!... И не попушта чак док му срце не легне на меру... Лепо јој остану оне пуне руке црвене на месту, где је он својим рукама стегао. А кад се она, бајаги, наљути, он јој се извињава:

— Морам, брате! Морам, сунца ми!... Морам, јер ‘оће да пукну прса!... А ово пусто срце разигра се ка ждребе, па ‘оће да ме однесе у ветар!... Немој се љутити! ‘Ајд пољуби ме, па ћу ти опростити!

— Шта ћеш ти мени опростити? Шта сам ја крива?

— Крива си што се љутиш џаба. Ја бих се љутио, кад би ме ко ударио врљиком; а кад би ме пољубио, и ја бих њега!

У кући примеран ред. Све је то ишло за њеном руком. Рана зора нашла би је на ногама где певуши и успрема.

А кад грану први зраци, она узима музлицу и иде кравама.

Прилази им мирно и безбрижно, па их милује и музе. Све је питомила својим погледом: и људе и животиње...

* * *

Прошла је година дана од њена доласка у кућу Игњатову. Исти примеран ред; Љуба није попузнула ни у чему; онај исти ведри и весели осмејак на њену лицу; она иста питомина у њену понашању — па опет не беше све у своме реду. Не беше задовољства.

Где је задовољство?... Шта би с њим?

Отишло!... Изумреше наде на лепше дане!... И Игњат и Роса се издвојише. Често си могао видети њих двоје намрштена чела, опуштених руку, где седе и ћуте.

— Нема ништа, моја жено!

— Нема! — уздише Роса.

— Прође све. Ми смо ти сува дрва, што ни листа више на њима нема. Текосмо, радисмо, мучисмо се и белајисасмо целог века, па цаба!

— »Адамско колено«! — шапуће Роса.

— Знао сам ја!

— И ја сам.

— Али смо морали!... Ко је луд рођено срце из груди ишчупати?... Куд ћеш ти, кад он навро, па њу, само њу?

— Шта ћеш?

— А да је мене пито, да је мене 'тео послушати, ја би' њему нашо цуру, и добру и ваљану.

— И ова је добра и ваљана! — рече Роса прекорно.

— Није ваљана! — плану Игњат. — Да је ваљана, ја би' се сад игро с унуком!... Ја, зашто сам ја радио и мучио се? И зашто он данас ради да се раскине?... За кога? Де, реци за кога!... Тешко њему!... Он је још млад, још не осећа шта је то радост и сласт; али кад дође дан да му то само срце затражи, он ће видети како се заробио!... Не ћуткај ме!... Мира немам, сна немам; само ме срце боли!

— Па може Бог још дати! — рече Роса.

— Може Бог дати и на врби грожђе, али не да, моја жено!... Коме да да? Зар »Адамском колену«?...

И тада опет зачуте обадвоје старих, а сузе се полако ваљају низ њихова смежурана лица.

Дани су пролазили њихове косе седеше све више и више; њихови дани све мучнији и мучнији... Старац се од муке и поболе; али што је чекао, узалуд је чекао!

Не дочека унучета!

V

Прође неколико година. И Игњат и Роса већ труну у својим вечним кућицама. Они не нађоше радости ни среће на овоме свету, него одоше вечном животу, да тамо потраже.

Јаков и Љуба остадоше сами. Престали су они бурни дани, кад поглед и пољупци сладе живот... То прође као и оно дрво у шуми. Видиш га како је напупило, зазеленело се, и ти трчиш под његове брсне гране те тражиш хлада и уживања... Затим гледаш како му листак црни, па онда жути, и ти, и нехотице, бежиш испод њега; трчиш на јарко сунце, да те оно огреје, и онда гледаш како листак по листак опада и остају голе гране.

Страшан је живот, кад се не подмлађује. Овај ти свет постане гробница, као што болеснику његова изба постане тавница. Ти немаш радости; имаш је, али немаш с ким да је поделиш. А радост, ако је ни с ким не делиш постаје отужна.

И њихов живот поче хладнети. Љуба је осећала своју кривицу, она је знала да је »Адамско колено«; знала је да порода неће имати, или, ако га и имадне, неће га подгајити.

А Јаков?... Он све невеселији. Један дан постаде му као и други. Све дражи Љубине почеше му постајати обичне. Почео је мрзети и њезин осмејак; по неки би пут волео да је види и намрштену; доста пута волео би и да се сваћа с њом...

Али је трпео. Није хтео, ради оних лепих дана, ништа починьати.

Па ипак не може издржати! Окупи га нека мрзовоља и чамотиња. Он поче бежати од куће; додијао му његов рођени кров. Он тражаше људе у мејани; са њима у другу дану сеђаше и играше »џандара«; често пута остајаше и до пола ноћи.

Једнога вечера, кад се кући вратио, Љуба му прекорно рече:

— Седиш у мејани до неко доба, а имање си сасвим напустио. Волови данас раздрли плот, па ушли у Крстивојеве кукурузе.

— Тешто! — рече он хладно.

— А како: тешто?

— Тако!

— Зашто?

— Зато што ми не требају!... 'Оћу да и' продам!

— А што?

— Не требају ми! Немам за кога да радим!

Она саже главу. Сета се спусти на њено ведро чело.

Сутрадан Јаков дође напит. Како с врата, а он се смеје.

— Шта је? — пита га она.

— Добро је! Е, ово ваљаде! — рече он, преплећући језиком. — Деде ме изуј.

Она га изу.

— Нисам знао да му је нако 'вино! А после, лола једна, довео и неку »Швабицу«, па пева ка ђаво!

Љуби паде мраз на образ. Она стеже срце. Смешећи се, упита га:

— Па добра »Швабица«?

— Зорли! Боља од тебе!... Ти си', нако, некако... 'шуђмураста!

— Зар тако?... — упита она прекорно.

— Море, немој сад ту да ми слиниш! Тако, ја како!... И више нећу да спаваш у мојој соби!... Ето ти собе!... Додијала си ми!

— Зар баш додијала?

— Додијала! Немаш порода; кака си ти жена!... »Швабица« има петоро, ал' јест, она није »Адамско колено«!

Љуба саже главу и изиђе из собе. Под јој се гибао под ногама; она се ухвати за довратак, отвори врата, дану дваред свежа ваздуха, угуши јаук, па оде у собу коју јој је муж одредио.

Сву ноћ није легла. Белу зору дочекала је на ногама...

VI

Бол срца сломио јој душу, она је грозна чуда и покоре гледала. Али постојана њена воља чуда је чинила. Све гледаше она са боним осмејком, и Јакову никад ни речи.

Само њена собица знала је њене јаде. Ко шта ради, она се само Богу моли:

— О, Господе! Дај ми снаге да све поднесем! Ти видиш моје срце!... Ти знаш да ја ништа крива нисам!... Само ми памет сачувај, Господе, Творче мој, само памет, да не излудим, да чуда не починим! Не вичем на те, што си ми дао живот, али те молим: узми га, Господе!

Тако дан, тако ноћ!

Једнога дана Јаков учини непочинство на њене очи. Она је дрхтала као прут. Камен би пркао од муке, а њено срце не пр-ште, него издржа до краја.

Јаков, и ако пијан беше, виде да је много забраздио. Он је зовну.

Као светица нека стајаше она пред њим, а на уснама лебди осмејак.

Њему се сажали:

— 'Оди мени! — рече.

И она приђе мирно и послушно као псетанце.

У његову оку виде она тада сузу... И опрости му све!

Прошло је од тога дана пет месеци. Она је радила нешто у баштици.

На једаред осети да јој заигра нешто под појасом...

Она поцрвене, баци мотику из руку и оде се молити Богу..

* * *

Било је летње вече. Месец одскочио високо, па шета по небу међу звездама, као чобанин међу овцама.

Љуба се устумарала по својој собици. Њена кума, коју беше дозвала, гледаше је сузним очима. На једаред Љуба се прихвати за пећ и врисну, а, као одјек, одазва се затим други врисак...

Кума јој притрча, диже детенце са земље и викну весело:

— Јунак!... Војвода!

На брзу руку ова добра жена припреми све, и — Љуба већ беше на постељи...

У соби тајац. Кључаница на малој капији кључну. Затим се чу, где се отворише кућна врата.

— Еј!... Зар нема никог! — викну Јаков.

— Има, има! — рече кума.

— Па где сте! — запита он и пође вратима.

Кума приђе брже вратима и притиште их снагом.

— Плати, па уђи!

— Што да платим!

— Плати на принов!

Њему се учини та реч чудна.

— Каки принов?

— Сина! — викну кума и одлете од врата, толико беше гурнуо.

— Сина!... Каког сина?... Мог сина?... питаше он као бесомучан.

— Твог, твог! — рече кума.

— Мог сина?... Где је мој син?... Та дај ми једно стакленце што је моје, што сам га ја створио, па ево ти цело имање!

— Ево твога сина! — рече кума и показа на детешце, које је тихо дисало као мишић.

ЈАША Н. НИКОЛИЋ АДВОКАТ БЕОГРАД

Он посрте. Она соба окрете му се око главе. Он се прихвати да не падне... Онда потрча постељи породиљиној, докопа дете, окрену га светлости жишка, да види је ли дете, па га стаде цмакати.

— Мој син! Ово је мој син! — дераше се он. — Ево нос ка и у мене! О, Боже! Зар и ти мени даде сина!... О, Љубо... О, 'јабуко!... О, цвеће моје... 'Вала ти! 'Вала и теби, и Богу, и теби, кумо!... 'Вала и теби, месече!... О, жено моја!... срећо моја!... О, Боже, полудећу!...

Па полете вратима и паде, паде ка пун џак...

Срећа рашири крила над домом Јаковљевим... Бог га је обдарио лепим породом.

Још је жив заједно са Љубом. Кад и кад у разговору помене ко »Адамско колено«, а он куцне Љубу по плећима, па тек рекне:

— Дај, Боже, и мом сину »Адамско ко лено«!

ШЕТЊА ПОСЛЕ СМРТИ

— Милован Ђ. Глишић —

I

— Сиромах Тале!
— Бог да га прости!
— Ко би се надао?
— Божја воља!
— Ето што ти је човек!...

Тако говораху четири одаџије над својим мртвим другаром, такође одаџијом, који се за свога века доста наносио »експедиционог протокола« и надодавао хартије, воде, пера, мастила, песка — господи по канцеларијама.

Он је, сиромах, одавно био ту одаџија, па ето сад дошао суђен час и њему, као и сваком смртном одаџији. Легао после ручка здрав и читав и — није се више пробудио!

То је било у једном министарству. Наоколо је велики, леп парк; у парку стражара, а пред стражаром стоји и дан и ноћ стражар — те нешто чува.

Тале је био врло скроман и врло штедљив одаџија. Од оно мало платице стекао је неку мраку, па дао под интерес — као сваки човек, који зна да треба чувати »беле паре за црне дане.«

Неки његови другови, који су се слабо

обзирали на то правило штедње, викали су почесто на Тала и називали га: тврдицом, саможивцем, и тако даље.

— Која му вајда сад, што је скомрачио целог свог века? — рећи ће један који је понајвише замерао Талу.

— Е, да је знао сиромах, па да барем проживи мало... — додаде други с неким тихим саучешћем.

— Немојте, браћо, — рече трећи с још тишим саучешћем, — грешити душе! Опет је био добар човек.

— А и дружеван! — додаде четврти.

Настаде мало ћутање.

— Па шта да радимо сад? — упита један.

— Сараниħемо га.

— Хвала Богу, има се откуд.

— Јест, јест, сараниħемо га! — додаде још један.

— Ваљало би га окупати, — рећи ће онај с тихим саучешћем.

— Ваљало би, али ето како би?...

— Па да нађемо кога.

— Али кога би то?...

— Не знамо! — одговорише готово сви.

Опет настаде мало ћутање.

— Па и да нађемо, — рече онај што је понајвише замерао Талу, — овде се нема ни где, ни у чему...

— А, вала, немамо га где ни наместити.

— Ово је, брате, надлежателство, — рече опет онај први. — Незгодно је да мртвац лежи ту...

— Јест, доиста некако незгодно!

— Баш незгодно! Незгодно! — рекоше готово сви.

И опет настаде мало ћутање.

— А како би било, — рећи ће онај први, — да ми њега опремимо кварту, нека га спроведе у болницу.

— Готово то би најбоље и било.

— Болница ће га лепо саранити.

— Она и онако сарањује сиромахе.

— А лако је платити и трошак, ако буде...

— Куд ћемо ми петљати овде с њим?!

— А и онако имамо доста званична посла! — додаде онај први важно.

— Кварту! Кварту! — повикаше сви.

И тако један одајија оде у кварт, те јави да је Тале умро. Кварт одмах одреди једног од својих »званичника«, те пође с једним жандармом. Нађоше неке таљиге, одоше у министарство, натоварише последње остатке Талове на таљиге. Пописаше му тековину, колико где има, нађоше и нешто готовине и некаких његових прњица; све то пописаше и покупише, па однеше заједно с мртвим Талом у кварт.

Кварт одмах написа спроводно писмо болници. Замоли је да, по дојакошњем обичају, пристојно сарани Тала, као покојника који нема никог свога, па кад то учини, да поднесе кварту рачун, те ће се одмах исплатити из Талове готовине...

Један жандарм понесе то спроводно пи-

смо, и таљиге с мртвим Талом крену̂ше се најлак пут болнице...

То је било око шест сахата пред вече.

II

— За Бога, госпоја - Жико, зар сте ви тако плашљиви?! — рече госпођа Мага и пљесну рукама.

— Од миша толико дрекнути! Но!... учини госпођа Цана и пљесну рукама.

— Јух! јух!... Сад ће ме фрас!... једва изговори госпођа Жика, колико се престравила.

— И ја се бојим пацова, — рече госпођа Мага: — згрозим се кад га видим... Али миша! Но!... Идите к врагу!

— Јух! јух!... Сад ће ме несвест!...

— Бог с вама! Дођите к себи! рече Цана.

— Напијте се мало воде! — додаде Мага.

— Јух! јух! Воде, воде! — укће госпођа Жика.

Цана брже боље донесе из кујне чашу воде и напоји Жику.

И одиста је госпођа Жика веома плашљиво чељаде. Њен Мирко муке има с њом. Готово сваки дан кара је, подсмева јој се — што је тако плашљива. Аја, ништа то не помаже! Госпођа Жика само види ли: жабу, бумбара, миша, стоногу, буба-швабу — врисне, рекао би, сад свиште и сва пребледи!

Сад је ето видела од некуд у кујни миша, баш кад је понела на служавнику лон-

чић кафе са шољицама, да послужи своје гошће, Магу и Цану, — па дрекнула и тргнула се... Служавник је, наравно, упустила, те су и лончић и шољице отишли у сто парчади! Мага и Цана осташе без кафе.

— Па како можете сами у овој самоћи — упита госпођа Цана, — кад се тако плашите свачега?

— Да барем имате комшилука, опет би вам слободније било — дода Мага.

— А говорила сам ја Мирку — рече Жика — повративши се мало од страха: — узми, море, квартир гдегод ближе, или барем гледај где има још кирајџија, да нисам сама. Аја, није вајде њему говорити! Ето, као за пакост, узео баш накрај вароши, па још нигде никога!... Да ми није овог ђачића што нас послужује, не знам шта бих!

— Е баш, госпоја-Жико, — рећиће Цана, — кад вам је така нараф, боље би било да сте ближе.

— Шта ћу! Најгоре ми је увече. Мирко се кашто задржи; пола ме нестане док дође. Ето и сад га нема, а већ се смркава...

— Бога ми мрак! — рече Мага и погледа напоље. — Ајде-мо-те, Цано, далеко је.

И обе гошће усташе да пођу.

— Молим вас, слатка Маго, причекните још мало! — скочи Жика као опарена и поче их молити. — Ух! Како ћу ја сама!

— Али доцкан је, госпоја-Жико, а кућа нам је далеко!

— Молим вас, још само мало! Тек што

није дошао Мирко... Отићи ћете. Неша ће вас испратити.

Цана и Мага слегоше раменима, па опет седоше.

Наставише разговор са Жиком о њеној самоћи и »нарафи«. Испричаше уз реч: како се нека жена предстравила од мачке, па се поболела и умало није умрла; како је другу неку жену спопао фрас, кад је нагазила на миша; како се опет нека трећа жена престравила, кад је видела жабу, и од тога остала разрока, и још неколико тако страховитих прича.

Дуго су гошће још чекале, док је дошао Мирко. Па и после су мало поседеле, наравно, док су испричале Мирку како се Жика уплашила, те су морале остати због ње до то доба, и док су га прекореле што је узео тако далеко стан.

III

Беше већ неко доба ноћи.

Мирко и Жика вечерали, па седе још за столом и разговарају о кућевним пословима, док ти доклопараше некака кола и стадоше пред његовом капијом.

Мало постаја, па уђе један жандарм, предаде Мирку некакав превијен акт, и стаде право као проштац.

— Шта је сад! — учини Мирко, прочита оно што је написано на полеђини акта, па брже устаде и упита: »Па где је тај мртвац?«

— Овде, господине, — одговори жандарм.

— Јух! — учини Жика унезверено.

— Где?

— У колима пред капијом.

— Јух! — врисну Жика и ухвати се Мирку за капут иза леђа. — Јух! Молим те — носи, носи!

— Де, немој бити луда! — осече се Мирко на њу. — Ако је ту, па шта! Неће те, појести!

— Јух! јух! Сад ће ме фрас! — цичи Жика и сва дршће као прут. — Молим те. нека га носе!...

— Та смири се једном! — обрецну се Мирко још оштрије, па се окрете жандарму и запита: »А што га ниси одвукао у кварт?«

— Вукао сам, господине, па неће да га приме. За живу главу не смеју да заноће. Сви ће вели побећи.

— Па шта ћемо сад?

— Ја не знам, господине!

— О, напасти! — учини Мирко, па одмах дода̂де: »Хајде терај кола кварту, ето мене.«

Жандарм се окрете и изађе.

Мирко узе штап и капу, па пође на врата. Жика га докопа за скут, па повуци к себи.

— Немој, за Бога, немој ићи!

— Море, жено, пусти, откиде ми скут!

— Јао, сад ће ме фрас!

— Одмакни, море, какав фрас!

— Сад ћу остати разрока, јао!

— Хајде, није те срамота!

— Али кад се бојим!... рече Жика већ кроз плач и пусти скут.

— Де, де, не бој се! Ево седеће с тобом Неша. Ја ћу се одмах вратити... Нешо! Нешо!

Уђе Нешо, ћачић један, и он мало забезекнут.

— Седи овде с госпођом, — рече му Мирко — да није сама... Ја ћу одмах доћи... А ти, Жико, немој да ми лудујеш!

— Молим те похитај, поболећу се! Одмах дођи!... виче Жика за њим и још дршће.

Мирко већ измаче на улицу.

Сахат у његовој соби изби: девет.

IV

— Е, видиш ти, молим те, где хтедоше да нам оставе мртваца овде!

— Да шћаше остат', божа ми вјера, не ноћих му ја оће, ље!

— Шчо! Сос мртвак под еден кроф? Некеме!

— Да је и болесник, туга је некако човека, а камо ли мртав човек!

— Хвала Богу те га однеше одавде!

Тако се разговараху жандарми у својој соби, спремни већ да спавају.

У том доклопараше кола, и стадоше пред квартом. Капија шкрину. Мало постаја, уђе унутра Мирко, и зовну из ходника:

— Капларе!

— Извол'те, господине! — одазва се изнутра каплар и брже изиђе у ходник.

— Ама где бисмо сместили овог мртваца?
— Мр... мрт... мртваца!
— Де, шта си замуцао ту! Мртваца, да боме!
— Ја, Бога ми, не знам, господине! — одговори каплар сав усплахирен.
— Дела упитај тамо људе, може ли се где код њих, или овде у ходнику.
Каплар оде у собу. Мирко хода по ходнику.
У соби се диже граја:
— Аја, не може!
— Јок! јок!
— Не ноћих му ја оће, ље!
— Некеме сос мртваци!
— Сви ћемо ићи одавде!
— Не може, не може!...
Изиће каплар те јави Мирку:
— Бога ми, господине, људи хоће да беже. Неће за живу главу да га приме.
— Па овде у ходник?
— Ни ту не даду.
— Е, то је мука!
— Како би било, господине...
— Шта?
— Апсана је празна...
— Па?
— Да га затворимо нек преноћи?
— Ти си луд! Мртва човека у апсану! А шта би сутра рекао свет, кад се то рашчује? То би нам још требало! — рече Мирко.
Почута мало, па уђе сам у собу к жандармима и стаде им говорити да приме Та-

ла, нек само преноћи, а сутра ће се рано однети те укопати.

— Не може! Не може! — завикаше жандарми, да уши већ заглухну Мирку.

Он изиђе љутит из собе, не рече ни речи каплару, него оде напоље, па викну оном жандарму код кола.

— Хајдемо! Терај напред!

— Та хоћемо л', господине, још дуго? — упита кочијаш, неки Банаћанин.

— Хајде ти, брате, само! Теби ће се све лепо платити, не бој се! — рече Мирко доста јетко.

— О мај, господине! Та ја сам још кријашио и возио и трговаца и господара, али 'вако к'о ноћас никад!...

— Па вози једанпут и тако! — рече Мирко — па се онда окрете жандарму: »А кога сте врага толико чекали у болници? Барем да сте раније похитали овамо.«

— Чекали смо управитеља. Ни њега, ни писара. Већ нам се досади џоњати у авлији Једва у зло доба — ето ти писара.

— Па шта рече?

— Не може, вели, болница сарањивати више никог, ко није тамо умро. Така је дошла наредба. И лепо нас врати.

— Да, то је и на акту написао. Па што онда нису и кварту јавили, да је дошла така наредба? Онда бисмо барем гледали шта ћемо с овим лешем...

Кола окренуше улицом на више. Тако заповеди Мирко.

Сахат изби: десет.

V

— Аде бе гасите тија лампи! — виче механџија код »Бочариса« својим келнерима.

Два дечака, с припасаним прљавим кецељама, скочише на столице, да угасе две лампе што још шкиљаху на сред механе.

Газда узе лимени светњачић с лојаном свећом, па пође полако у своју собу.

Таман да отвори собу, док залупа неко на врата механска. Механџија се трже, притрча вратима и запита:

— Кој лупа, бре?

— Отвори! — виче неко споља.

— Шчо кеш?

— Имаш коју собу?

— Соба? Уха! Има соби! Како да неће бити соба? — рече механџија и поче откључавати врата.

Подуго је клапарао кључем по зарђалој брави, док једва отвори, узвикнувши љутито: »Шу, ана-сана!«

Издиже светњачић готово изнад главе, да боље види ко ће му то доћи, па рече:

— Молем, извол'те, газда!

Уђе Мирко и за њим жандарм.

Пред вратима фркну коњ у таљигама и чу се глас кочијашев: »Мируј!«

— Леле, господин Мирко! — рече механџија и развуче усне да се насмеје. — Елем, вие заповедате соба?

— Јест, треба ми једна.

— Има, господине, има. А шчо су соби! Много лепа, много добра соба! А кој го сте ми довеле овамо?

— Један сиромашак умро, па немамо где да га сместимо за ноћас...

— Шчо, шчо! — учини механџија и заколута очима.

— Донели смо једног мртваца, ако може, нек преноћи код тебе...

— Мртвак!... Леле, мајко! — дрекну механџија и испусти светњачић.

— Шта ти је, добар човече! — вели му Мирко. — Сиромашак мртвац! Само за ноћас смести га у коју собу, а сутра ћемо га рано однети.

— Шчо да го сместим? И кого да сместим? Зар мртваци ноћас да смештам? Те молим, господин Мирко! Аман за аман! — заопуца механџија уплашен. — Не се може, бре брате!...

— А што не може? За Бога, није то ништа. Само нек преноћи.

— Нема соба, нема, ама ич — една за лек нема!...

— Па ти рече да има?

— Несум реко! Ја реко? Несум, Бога ми, реко! Го речеше можда тија дечиња, тија џенабети, тија пезевенци! Ама соба, да речеш — нема! Ух, за Бога и по Бога!

— Све једно, кад нема собе, а ти га смести ма где, макар овде у механу, на клупу...

— Не се може, господин Мирко, жив ми Господ! Не се може!

— Платићемо ти, брате!

— Ама несме за пари! Сто дуката да ми

даш, не се може. Мртвак под еден кроф сос мене! Уј, свет!... Механа ми, бре брате, пуно гости, газди, трговци!... Едно, друго, мон трећо... (ту механџија стаде бројати на прсте). Не се може да си сложи... Јок, јок! Нема!

Мирко се већ ознојн молећи механџију. Све узалуд. Неће никако да прими на квартир јадног Тала. Мора се ићи даље — е да се може што учинити у другој којој механи.

Свратише пред механу код »Авале«. Ту још горе. Механџија се распомамио, хоћаше и да се туче.

Свраћаше још у две-три, и нигде не хтеше примити сиромаха Тала...

— Терај доле у парк! — викну Мирко, већ промукао које од умора које од многог молљакања.

— Неће бити вајде, господине! — рече жандарм.

— Да пробамо још и код њих! Та, за Бога, друг им је, тамо је и умро!...

Кочијаш окрете таљиге, па хајд' доле к парку.

— Стани! стани! — рече Мирко тихо и притрча те заустави кочијаша. — Не туда, несрећниче!

— Та овуд је ближе, господине! — рече кочијаш које беше окренуо да прође право озго на главни улаз у парк.

— Окрени у лево, да заобиђемо. Полако вози! — рече Мирко још тише.

— А што полако, господине? — упита и кочијаш тише.

— Зар не видиш да је ту стражар?

— Па ако је стражар?

— Али неће нам дати прићи.

— Казаћемо му...

— Шта! Онда још горе! Може и пуцати на нас...

— Е да! — учини кочијаш.

— А ако је плашљив може и побећи.

— О, мај, па шта да радимо сад?

— Терај у лево, само полако! Заобићи ћемо одовуд иза здања. Ти ћеш стати подаље, да нас не опази... Али полако, што можеш лакше!

Кочијаш поврати таљиге, па, најлак рудином поред парка, заће у лево. Затим се спустише мало ниже, те уђоше на мале вратнице иза здања. Кола стадоше по даље.

Мирко и жандарм прикрадоше се, полако на прстима, под прозор где је одајијска соба. Мирко закуца полако.

Мало постаја, прозор се отвори и помоли се један раскомоћен одајија, па, онако бунован, запита:

— Ко лупа?

— Ја, отвори! — рече полако Мирко.

— Ко си ти?

— Та ја, де!

— А шта тражите овде?

— Море, отвори да склонимо овог човека.

— Ког?

— Овог мртваца.

— Маните се ви, каквог мртваца!

— Та вашег друга.

— Ми смо нашег друга пратили кварту.

— Па ја сам писар из кварта. Отвори да га склонимо где ту до у јутру.

— Аја, не може! Бог с вама, господине! Људи спавају, а нема се ни где.

— Дела, човече, разговори се с друштвом, па га сместите тамо где било...

— О, брате! — учини одаџија злобољно, па оде некуд унутра.

Мало постаја, а чу се неко мрмљање разних гласова. Опет се онај одаџија помоли на прозору:

— Бога ми, господине, нема где!

— Ама зар баш нема?

— Нема. Људи неће никако да га приме код себе. Да га оставимо где у конк, не може ни ту. Ко зна кад ће га однети.

— Нема ништа од тог, господине! — утањи други одаџија, који беше такође пришао прозору да чује шта се то говори. — Ми смо своје одужили. Лепо смо га спровели кварту, а кварт нек чини с њим шта хоће. Овде нема где...

Виде Мирко да сиромаху Талу нема конака ни код његових другова. Почута мало па тек рече оном жандарму:

— Бога ми, ја више не знам шта ћу! Јави члану, нек ради шта зна. Ја одох кући!...

И окрете се, па оде.

Сахат изби: дванаест.

VI

— Па отварај шта чиниш ваздан! — викну Мирко пред својим вратима.

— Ко је? чу се унутра упола бунован глас Нешин.

— Лудаче, отвори!

— Сад, сад! — одговори Неша и стаде шушкати санан око браве, не може да оварише кључем.

— Једва се отворише врата.

— Гле сад! А што си испречио ту секиру? — рече Мирко љутито, спотакнувши се преко држалице.

— Госпоја ми рекла! — одговори Неша зевајући.

— Будала и ти и твоја госпоја!... Затвори та врата па чмавај!... осече се Мирко на-њ, па уђе у собу.

— Јух, где си, Мирко, за толико? — прокењка Жика, која беше устала, кад га је чула где долази.

— Е, јеси остала жива? Није те ништа изело! Па си још наместила овог лудака да ми ноге осакати!...

— Јух, Боже! Како нећу! Ти не знаш — пола ме је нестало! — поче Жика још већма кењкати.

— Немој ми се ту печити!

— Да боме, таки си ти! И да умрем, не би ми веровао!... А што се задржа тако дуго?

— Обих ноге тумарајући, ето што!

— А где оста онај мртвац?

— Готово нигде. Нико га не хте примити. Да Бог сачува!

— Што га ниси опет вратио у болницу?

— Па ваљда си видела да га нису хтели примити. Човек мора тамо умрети, па да добије право да га болница сарани.

— И откуд баш вечерас да се то потрефи?

— Свему је крив онај писар. Да су затекли тамо управитеља, знам, не би га вратио.

— Па ко ће га сад саранити?

— Ђаво!

— Бог с тобом, Мирко!

— Кад неће нико, ваљда ће он.

— А што га не однесте у капелу?

— У капелу? Јест, Бога ми! — учини Мирко и пљесну се руком по челу. — Али ко да се сети? Мени ни на крај памети капела!... Хеј, хеј, — видиш, молим те! Оволико тумарање без невоље!...

— Сиромах човек! — рече Жика, па, поћутавши мало, додаде: „Што ли се то није боље побринуло за таке случајеве.“

— Та нисмо се ми побринули за много којешта! — рече Мирко зевајући, па додаде: — Баш сам ти, Жико, мртав уморан! Једва стојим на ногама!

И поче се свлачити и спремати да спава.

VII

— А где сте га оставили? — запита полако члан жандарма, кад уђоше озго на главни улаз у парк.

— Ту, господине! — одговори жандарм.

— Наопако, а овај стражар!

— Склонили смо ми кола овамо иза здања. Стражар није опазио.

— Добро сте учинили... Полако хајде!

И члан придиже сабљу, да му не куцка по калдрми, па се тихо прикрадоше до под прозоре на соби одаџијској.

Члан рече жандарму, те куцну полако у прозор.

Мало постаја, ето ти оног раскомоћеног одаџије, отвори прозор и упита:

— Ко је?

— Члан. Отвори врата! — одговори жандарм.

Одмах се врата отворише.

Члан уђе унутра. Мало по мало изиђоше све одаџије у ходник; сви буновни, погдекоји и зева.

— А што ви, људи, не примите овог човека, него лежи на сокаку? — упита члан.

— Нема се где, господине, — одговори један уз дуго зевање.

— Та метните га ма где: или овде у ходник или у вашу собу — нек само преноћи.

— У нашу собу не може.

— Ко ће лежати с мртвацем! — додаде други одаџија.

— У конк се не може. Шта ће рећи људи кад стану сутра долазити у концоларију? — рече неки трећи.

— Аја, не може, не може!... — повикаше све одаџије готово у глас.

Члан поћута мало, па рече:

— Баш ви немате срца! Срамота! Та, за Бога, био вам је другар. Да је црни Циганин, требало би да га примите, севапа ради, а камо ли свог друга, свог брата, с којим сте друговали, јели со и хлеб, делили, што кажу, свако добро и зло...

— Оно, јест!... Тако је! — почеше неки да мрмљају.

— Помислите, — настави члан даље, — може и кога од вас, не дај, Боже, сутра снаћи оваки случај. Зар не би то било Богу плакати да остане на равни, под ведрим небом? Суђен час не пита кад ће доћи. Човек не зна шта му носи дан а шта ноћ. Ко пре, ко после — сви ћемо овако, као и овај сиромах, овај ваш друг... Бог да га прости!

— Јест, боме!... Тако је! – рекоше неки и као уздахнуше.

— Па онда, помислите, како би то било да се рашчује, како сте свог другара, свог брата оставили мртва на улици? Свак би се згрозио, кад би то чуо. Свак би вам казао да немате ни душе, ни срца...

— Тако је!... Јест!... Сиромах!... изговарају неки жалостиво, и већ се у оној помрчини беласну понеки рукав — бришу сузе.

— Па дела, браћо, унесите га у своју собу или где овде у ходник, па га лепо, хришћански, братски, причувајте до ујутру. А сутра ћемо рано гледати да се сарани. Учиниће те задужбину, севап један. Вашем покојном другу, што вас је можда доста пу-

та лепо разговорио и нашалио се с вама, биће мирне кости; његова душа биће задовољна, кад види да сте му одиста другови били и учинили му последњу услугу и љубав, коју човек треба да учини човеку...

— Хајдете, браћо, да га унесемо! — рече један одајија сасвим кроз плач.

— Сиромах Тале!

— Бог да га прости!

— Ех, ех! Што ти је човек!

— Хајде, дајте га амо у собу! — завикаше све одајије.

Сви бришу сузе рукавом, неки већ гласно јецају.

Изиђоше онако раскомоћени до таљига, дигоше полако свог Тала, унеше га унутра и затворише врата.

— Но, хвала Богу! — рече кочијаш.

— Једва једном! — додаде жандарм.

— Хајде сад! — повика члан.

— А ко ће мени платити, господине? — упита кочијаш.

— Сутра, брате, дођи у кварт; платиће ти се све.

И сви се пожурише брже боље из парка.

Сахат изби: један после по ноћи.

VIII

Сутрадан ујутру, таман члан уђе у своју канцеларију и седе за свој сто, на ком беше хрпа свакојаких актова, — а отворише се врата.

Уђе један жандарм, салутира и стаде.

— Шта је? — упита члан.

— Однели га, господине.

— Ко?

— Па одаџије.

— Куд?

— Некакој његовој праљи, тамо... рече жандарм и показа руком на коју страну.

— А што праљи?

— Она ће га, веле, и саранити.

— И боље. Хвала Богу! — учини члан и рече жандарму:

— Иди!

Жандарм опет салутира, па се окрете и изиђе из канцеларије.

Мало постаја, ето ти га опет:

— Онај кочијаш, господине, чека.

— Пусти га! — рече члан.

Жандарм отвори широм врата и уђе кочијаш:

— Ја дођох, господине...

— Знам, знам, да ти се плати. А коли ко иштеш?

— Тридесет гроша.

— Шта! То је много!

— Е, господине, али сву ноћ возити мртваца!...

— Доста ти је двадесет.

— Мало, господине, Бога ми! Помислите ви... Та да сам џакове возио, добио бих више, а камо ли мртва човека... Па онда знаш, и коњи ми се нешто узнемирили; морао сам јутрос и кола окадити... Па онда

ко зна шта може још бити... настави кочијаш набрајати своје разлоге зашто тражи толику кирију.

Напослетку једва спусти пет гроша. Члан му исплати и испрати га. Затим узе оне актове преда се и удубе се у посао...

Већ беше близу подне. Опет се отворише врата и жандарм пријави.

— Нека баба чека.

— Пусти је — рече члан.

Изиђе жандарм, а уђе једна баба, колик ћупић — није већа. Убрадила се некаком мрколастом шамијом, па једним пером од шамије брише очи, и као плаче.

— Шта је бако? — упита је члан.

— Хеј, јадник! Бог да га прости! Мој господине, мука ти је то кад човек нема никога свога, да му барем на самрти очи склопи и свећу припали...

— Па шта хоћеш ти, бако? — запита је члан, не знајући још шта је баби.

— А ја велим, господине, да ухватим севап својој души, наставља баба и брише очи. — Али куд ћу кад сам и сама сирота... Нема се откуд, мој господине! Петљам јадна и радим туђе. И њему сам, Бог да га прости, прала... Знала сам ја да му нема дуга живота! Није добро кад мени лево уво пишти. А одономад, господине, пишти, пишти, пишти... Док јутрос зором дође ми један одаџија. „Умро, вели, сиромах Тале!...«

— Па то су теби донели Тала да га сараниш?

— Јест, господине, јест! Чим су га донели, одмах сам нашла попа, и саранила га. Баш сад идем с гробља. Саранила сам га лепо од своје сиротиње. И покров и свећу, и тамњан, господине, и попу опело... Бог да га прости! Севап је, велим.

— Па шта би ти сад? — Дошла си да ти платим, је ли?

— Јест, господине, јест! Шта знам, сирота? — Ни ја немам откуд... рече баба и још стаде набрајати своју жалост за Талом и своју сиротињу.

И бабин рачун беше поприличан.

Члан јој исплати све лепо, па кад баба изиђе он чисто одахну и рече:

— Хвала Богу, и то се сврши! Баш нам тај Тале зададе посла, и окрете се писару Мирку, који у тај мах уђе из побочне собе: »И ви сте се доста находали ноћас?«

— Маните се, одговори Мирко и отресе рукама. — Лепо хоћах спасти с ногу. Није то шала обиграти сав кварт и сваку механу!

— И баш нигде не хтеше да га приме?

— Ни за живу главу! Један се изговара да нема собе, други — поплашиће му се гости, трећи хоће да се бије са мном. И свуд таки дочек.

— Па и ови звекани овде побунили се, каже ми каплар.

— Хтели су побећи, ако га оставим ту... А како ви прођосте код одација? Чујем да сте их ражалили? — упита Мирко.

— Да сте их само видели! — одговори

члан смејући се. — Најпре се устезаху: »Не може, нема се где!« Ја, шта ћу, дај да им проговорим коју. И, Бога ми, то поможе! Они све мекши и мекши. Погледам ја у оном мраку, а оно забеласаше рукави — бришу сузе. Добро је! мислим у себи, а једва се уздржавам од смеха.

— И узеше га?

— Лепо га скидоше с кола, уздишући и плачући, и унеше у своју собу. Да тако не би, остао би један човек на сокаку, па куд бисмо онда од покора?

— Могли смо ми њега послати у капелу, — рече Мирко смешећи се.

— Их, та куд нам је била памет! — учини члан. — Што се ви барем не сетисте?

— Сетих се... То јест, сети се моја жена, али већ беше доцкан.

— Свему је крив онај писар. Начини нам оволико посла — рече члан, па, загледавши у сахат, учини: »Охо, већ прошло дванаест! Хајде да се руча.«

И члан и Мирко изиђоше из кварта и одоше на више улицом, разговарајући се још о ноћашњој Таловој шетњи после смрти.